

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Integrace cizinců v Česku

z pohledu nevládních organizací

2018

Tato publikace byla vytvořena v rámci projektu OPZ č. CZ.03.2.63/0.0/0.0/99_041/0002240 s názvem „Společně a lépe – posílení kapacit Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty v ČR“.

Konsorcium nevládních organizací
pracujících s migranty

Integrace cizinců v Česku z pohledu nevládních organizací

Integrace cizinců v Česku z pohledu nevládních organizací

K vydání připravila Eva Čech Valentová.

Obálka, typografie a sazba David Babka.

Odpovědná redaktorka Lucie Valentinová.

V roce 2018 vydalo jako elektronickou publikaci Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR,
Baranova 33, Praha 3, 130 00.

Vydání první.

Úvod	7
Seznam použitých zkratk	10
Přehled členských organizací Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty v ČR	10
Kapitola 1: Migrační a integrační politika ČR	11
1. 1. MIGRACE V ČR	11
1. 1. 1. Vývoj migrační politiky	11
1. 1. 2. Migrace v číslech.....	12
1. 1. 3. Základní rozdělení pobytových statusů	12
1. 2. INTEGRAČNÍ POLITIKA ČR.....	13
1. 2. 1. Vývoj a strategické materiály	13
1. 2. 2. Institucionální rámec české integrační politiky.....	14
1. 2. 3. Integrační politika na lokální úrovni	15
Krajská integrační centra	15
Integrace na úrovni obcí a měst.....	16
1. 3. PŘÍSLUŠNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA.....	17
1. 4. UŽITEČNÉ ODKAZY A MATERIÁLY	17
Kapitola 2: Orientace a participace migrantů v české společnosti	18
2. 1. PŘEDODJEZDOVÁ OPATŘENÍ	19
2. 2. POPŘÍJEZDOVÁ OPATŘENÍ	19
2. 2. 1. Adaptačně integrační kurzy	20
2. 2. 2. Informační materiály pro vyřizování pobytových záležitostí	21
2. 3. SOCIOKULTURNÍ KURZY PRO MIGRANTY	21
2. 4. PARTICIPACE CIZINCŮ NA VEŘEJNÉM ŽIVOTĚ	22
2. 4. 1. Občanská a politická práva	23
2. 4. 2. Politická participace	23
2. 4. 3. Možnosti občanské participace migrantů	24
2. 5. PŘÍSLUŠNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA.....	26
2. 6. UŽITEČNÉ ODKAZY A MATERIÁLY.....	26
Kapitola 3: Začleňování na trh práce	28
3. 1. PODMÍNKY VSTUPU NA TRH PRÁCE	28
3. 1. 1. Občané EU.....	28
3. 1. 2. Občané třetích zemí.....	28
3. 2. ZAMĚSTNANOST MIGRANTŮ V ČR.....	29
3. 2. 1. Statistiky zaměstnanosti migrantů v ČR.....	29
3. 2. 2. Příležitosti a bariéry zaměstnávání migrantů	30
3. 3. MIGRANTI A NEZAMĚSTNANOST.....	31
3. 3. 1. Míra nezaměstnanosti migrantů v ČR.....	31
3. 3. 2. Migranti v evidenci Úřadu práce	32
3. 4. REKVALIFIKACE.....	32
3. 5. PODPORA PODNIKÁNÍ.....	34
3. 6. STÁŽE	35

3. 7. NOSTRIFIKACE ZAHRANIČNÍHO VZDĚLÁNÍ A UZNÁVÁNÍ PROFESNÍ KVALIFIKACE.....	35
3. 7. 1. Nostrifikace základního, středního, vyššího odborného a vysokoškolského vzdělání.....	36
3. 7. 2. Uznávání profesních kvalifikací	36
Zaměstnání.....	36
Podnikání.....	37
3. 8. PŘÍSLUŠNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA.....	37
3. 9. UŽITEČNÉ ODKAZY A MATERIÁLY.....	38

Kapitola 4: Sociální začlenění migrantů..... 40

4. 1. SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ	41
4. 1. 1. Nemocenské pojištění.....	41
Nemocenské.....	41
Peněžitá pomoc v mateřství (tzv. mateřská)	41
Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a v mateřství (VPTM).....	42
Dávka otcovské poporodní péče (tzv. otcovská).....	42
Ošetrovné	42
Dlouhodobé ošetrovné.....	42
4. 1. 2. Důchodové pojištění	42
Důchody s mezinárodním prvkem	42
Starobní důchod.....	43
Invalidní důchod.....	43
Vdovský / vdovecký a sirotčí důchod	44
4. 2. DÁVKY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY (SSP)	44
4. 2. 1. Dávky závislé na příjmu	44
Příspěvek na bydlení (PnB)	44
Přídavek na dítě (PnD)	44
Porodné.....	45
4. 2. 2. Ostatní dávky.....	45
Rodičovský příspěvek (RP).....	45
Pohřebné.....	45
4. 3. DÁVKY POMOCI V HMOTNÉ NOUZI (DHN)	45
Oprávněné osoby	45
4. 4. DÁVKY SOCIÁLNÍ PÉČE	46
Dávky pěstounské péče.....	46
Dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením	46
Příspěvek na péči	47
4. 5. VZNIK NÁROKU NA NEPOJISTNÉ DÁVKY DLE TYPU POBYTOVÉHO OPRÁVNĚNÍ.....	47
Dokládání pobytu při podání žádosti o nepojistné dávky	47
Doložení bydliště na území ČR	47
Předkládání cizojazyčných dokumentů.....	47
Přehled nároku na nepojistné dávky dle typu pobytového oprávnění	48
4. 6. SOCIÁLNÍ BYDLENÍ.....	49
4. 6. 1. Migrantí a sociální bydlení v některých městech.....	49
4. 6. 2. Migrantí a pobytové služby.....	51
4. 7. PŘÍSLUŠNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA	52
4. 8. UŽITEČNÉ ODKAZY A MATERIÁLY	52

Kapitola 5: Sociální a návazné služby, komunikace s úřady54

5. 1. PŘÍSTUP K SOCIÁLNÍM SLUŽBÁM	54
5. 1. 1. Bariéry v přístupu k sociálním službám	54
5. 1. 2. Spolupráce s dalšími neziskovými subjekty.....	56
5. 2. KOMUNITNÍ TLUMOČENÍ A INTERKULTURNÍ PRÁCE.....	57
5. 2. 1. Komunitní tlumočení (KT).....	58

5. 2. 2. INTERKULTURNÍ PRÁCE (IKP)	58
5. 2. 3. Interkulturní práce v praxi	59
5. 3. INTERKULTURNÍ VZDĚLÁVÁNÍ PRACOVNÍKŮ VEŘEJNÝCH INSTITUCÍ	61
5. 3. 1. Zacílení kurzů interkulturních dovedností	62
5. 3. 2. Nabídka kurzů interkulturních dovedností	62
5. 4. PŘÍSLUŠNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA A STRATEGICKÉ DOKUMENTY	63
5. 5. UŽITEČNÉ ODKAZY A MATERIÁLY	63

Kapitola 6: Přístup migrantů ke zdravotní péči..... 65

6. 1. ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ A PŘÍSTUP KE ZDRAVOTNÍ PÉČI	65
6. 1. 1. Veřejné zdravotní pojištění	65
6. 1. 2. Komerční zdravotní pojištění	65
6. 2. PRÁVA MIGRANTŮ PŘI ČERPÁNÍ ZDRAVOTNÍ PÉČE	66
6. 3. BARIÉRY V PŘÍSTUPU MIGRANTŮ KE ZDRAVOTNÍ PÉČI	66
6. 4. PRAKTICKÁ DOPORUČENÍ K ZAJIŠTĚNÍ ZDRAVOTNÍ PÉČE O MIGRANTY	67
6. 6. PŘÍSLUŠNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA	69
6. 7. UŽITEČNÉ ODKAZY A MATERIÁLY	69

Kapitola 7: Násilí na migrantech..... 70

7. 1. PŘEDSUDEČNÉ NÁSILÍ	70
7. 1. 1. Právní a sociální kontext problematiky	70
7. 1. 2. Bariéry v přístupu ke spravedlnosti	71
7. 1. 3. Komplexní péče o oběti předsudečného násilí	72
7. 1. 4. Specifická forma předsudečného násilí: hate speech	72
Doporučení pro prevenci předsudečného násilí v ČR	73
7. 2. DOMÁCÍ NÁSILÍ S MIGRAČNÍM PRVKEM	73
7. 2. 1. Specifické situace u obětí domácího násilí z řad migrantek	74
7. 2. 2. Dopady cizineckého práva na oběti domácího násilí	74
7. 2. 3. Bariéry migrantek při řešení situací domácího násilí	75
7. 2. 4. Praktická doporučení: Jak lze pomoci	75
7. 3. PŘÍSLUŠNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA	77
7. 4. UŽITEČNÉ ODKAZY A MATERIÁLY	77

Kapitola 8: Vzdělávání migrantů..... 79

8. 1. VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A MLADÝCH MIGRANTŮ	79
Možnosti řešení a doporučení pro pedagogy vzdělávající děti a žáky s OMJ	80
Možnosti řešení a doporučení pro rodiče dětí s OMJ	81
8. 1. 1. Předškolní vzdělávání	82
Bariéry dětí s OMJ	82
Možnosti řešení a doporučení pro MŠ	82
8. 1. 2. Základní vzdělávání	83
Bariéry žáků s OMJ na ZŠ	83
Možnosti řešení a doporučení pro ZŠ	83
8. 1. 3. Středoškolské vzdělávání	84
Bariéry žáků s OMJ na SŠ	84
Možnosti řešení a doporučení pro SŠ	85
8. 1. 4. Vysokoškolské vzdělávání	85
Požadavek znalosti českého jazyka pro studium	85
Další specifika studia na VŠ pro zahraniční studenty	86
8. 1. 5. Jiné formy vzdělávání, volný čas	86
Výuka češtiny mimo školu	86
Volnočasové aktivity pro děti a žáky s odlišným mateřským jazykem	87
8. 1. 6. Multikulturní výchova na školách	88

8. 2. JAZYKOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH MIGRANTŮ	89
8. 2. 1. Bariéry v přístupu migrantů ke kurzům českého jazyka a v jejich absolvování.....	89
8. 2. 2. Nabídka kurzů českého jazyka	90
8. 3. PŘÍSLUŠNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA.....	91
8. 4. UŽITEČNÉ ODKAZY A MATERIÁLY	91

Kapitola 9: Veřejný obraz migrace, migrantů a uprchlíků 94

9. 1. KDE ČEŠI ZÍSKÁVAJÍ INFORMACE O MIGRACI A JAKÉ INFORMACE JIM CHYBÍ?	95
9. 2. MIGRANTI A UPRCHLÍCI OPTIKOU ČESKÝCH MÉDIÍ.....	96
9. 3. UPRCHLÍK, MIGRANT, EXPAT NEBO CIZINEC – JAK POJMY VYTVÁŘEJÍ DOJMY.....	99
9. 4. PODPORA MÉDIÍ V KULTIVACI VEŘEJNÉ DEBATY O MIGRACI	100
9. 5. UŽITEČNÉ ODKAZY A MATERIÁLY.....	103
9. 6. POUŽITÉ ZDROJE	104

Kapitola 10: Specifické postavení žadatelů o mezinárodní ochranu a osob s udělenou

mezinárodní ochranou v ČR 105

10.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY INSTITUTU MEZINÁRODNÍ OCHRANY	105
10. 1. 1. Azyl.....	106
10. 1. 2. Doplnňková ochrana (DO).....	106
10. 2. AZYLOVÉ ŘÍZENÍ A PRÁVA ŽADATELŮ O UDĚLENÍ MEZINÁRODNÍ OCHRANY.....	107
10.3 PRÁVA OSOB S UDĚLENOU MEZINÁRODNÍ OCHRANOU A STÁTNÍ INTEGRAČNÍ PROGRAM.....	108
10. 4. SPECIFIKA SOCIÁLNÍ PRÁCE S ŽADATELI O MEZINÁRODNÍ OCHRANU A JEJÍMI DRŽITELI	109
10. 5. PŘÍSLUŠNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA.....	111
10. 6. UŽITEČNÉ ODKAZY A MATERIÁLY.....	111

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

dostává se vám do rukou publikace, která se věnuje otázkám začleňování cizinců do české společnosti, tedy problematice integrace. Jedná se o oblast, která úzce souvisí s aktuálně velice diskutovaným tématem migrace a vlivem konstantně narůstajícího počtu cizinců v naší zemi sama postupně nabývá na významu jakožto důležité společenské téma na mnoha úrovních. Dotýká se totiž při nejmenším půl milionu osob, pobývajících na území ČR v postavení cizinců, s oprávněným přechodným, dlouhodobým či trvalým pobytem, a pocházejících ze zemí EU i mimo ní. K nim je ovšem nutno připočítat další tisíce osob s migračním původem, ale českým občanstvím, nebo neregistrovaných občanů EU či migrantů ze třetích zemí bez oprávnění k pobytu. Nehledě na jejich právní postavení, všechny tyto osoby spojuje migrační zkušenost, přímá či nepřímá, nucená či dobrovolná, která pak v nejrůznějších podobách ovlivňuje jejich každodenní život v rámci české společnosti.

Ačkoli se veřejná debata k tématu migrace omezuje v posledních letech spíše na úzce vymezené otázky, zda přijmout uprchlíky a s tím související zajištění bezpečnosti pro české občany, je potřeba si uvědomit, že oblast integrace má v realitě mnohem širší přesah a zaslouží si tedy i větší pozornost, nežli jí věnují média či veřejné projevy politiků. Obecně se integrací rozumí dynamický, dlouhodobý a vícestranný proces začleňování cizinců do hostitelské společnosti, pro jehož úspěšnost se nezbytně vyžaduje zapojení všech zúčastněných. V případě cizinců se očekává individuální osobní odpovědnost, iniciativa a vůle zapojit se do společnosti, znalost práv, plnění povinností, dodržování zákonů a respekt k hodnotám ČR i EU. Stejně tak se z druhé strany předpokládá připravenost a ochota majoritní společnosti akceptovat cizince a účastnit se na vytváření vhodných systémových podmínek pro ekonomickou, společenskou, kulturní a politickou účast migrantů v přijímací zemi. Ve svém celku je pak integrace cizinců klíčová pro zachování sociální soudržnosti společnosti a pro její všestranný rozvoj. Stále více klíčových hráčů se o otázku integrace začíná intenzivněji zajímat, včetně škol, samospráv či dalších veřejných institucí. V praxi se však zřetelně ukazuje, že v českém prostředí chybí ucelený pohled na integrační politiku současnosti v takové podobě, která by nabízela i praktické využití pro osoby ne zcela znalé problematiky.

Uvedený stav věci vnesl impulz pro vznik této publikace, jejíž ambicí je nabídnout praktický vhled do různých aspektů života cizinců pobývajících v ČR a představit celou škálu oblastí, kterých se problematika integrace, jakožto průřezová problematika, může dotýkat. Iniciátorem publikace je Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR (Konsorcium), což je zastřešující organizace pro celkem 20 českých neziskových organizací s působností v oblastech migrace a integrace. Tyto nestátní neziskové organizace (NNO) patří od počátku ke klíčovým aktérům na poli české integrační politiky, poněvadž se zásadně podílejí na realizaci integračních aktivit napříč celou republikou, některé již od 90. let a mnohé z nich jsou registrovanou sociální službou. Konsorcium jako takové se svou činností předně zaměřuje na analýzu migrační politiky a podněcování k diskusi nad její změnou a dále pak na seznamování veřejnosti se situací migrantů v českém i evropském kontextu.

V souladu s posláním Konsorcia bylo smyslem publikace sebrat zkušenosti jeho členských organizací a v jednotné podobě je zprostředkovat profesionálům, kteří se s problematikou integrace

cizinců setkávají spíše okrajově, například z úřadů práce, městských úřadů, podniků zaměstnávajících zahraniční pracovníky atp. Vedle úředníků a personalistů může být vhodná pro studenty sociální práce a odbornou veřejnost, jakož i pro nové pracovníky neziskových organizací pracujících s migranty. Východiskem pro výběr témat byly četné debaty pracovníků Konsorcia s veřejností i zainteresovanými subjekty během tzv. migrační krize v Praze i v regionech, na jejichž základě v průběhu dvou let sbírali podněty, zkušenosti a příklady z praxe a vytvářeli strukturu publikace s tím záměrem, aby tato co nejkomplexněji shrnovala proces integrace v ČR. Na tvorbě materiálu se tak podílelo 16 autorů z 13 členských organizací Konsorcia. Ve výsledných deseti kapitolách jsou popsány oblasti, se kterými se cizinci v Česku nejčastěji setkávají.

První kapitola otvírá problematiku stručným úvodem do vývoje a nastavení české migrační politiky, včetně základní typologie povolení k pobytu pro cizince na území ČR, a dále nastiňuje cíle a způsob utváření integrační politiky na státní i lokálních úrovních. Druhá kapitola představuje nástroje pro zvýšení orientace migrantů v české společnosti a právním prostředí, dále popisuje možnosti zapojení samotných migrantů do správy věcí veřejných. Ve třetí až osmé kapitole pak publikace přináší základní informace a praktické návody pro práci s cizinci podle jednotlivých životních situací: zaměstnání, nezaměstnanost a podnikání, rekvalifikace a uznávání zahraničního vzdělání nebo kvalifikace (kapitola 3); přístup do systému sociálního zabezpečení, k sociálním dávkám a důchodům a také sociální bydlení (kapitola 4); přístup k sociálním službám, možnosti využití specifických asistenčních služeb interkulturní práce a komunitního tlumočení a také možnosti pro zvyšování interkulturních kompetencí u pracovníků veřejných institucí (kapitola 5); zdraví a přístupu ke zdravotnímu pojištění i zdravotní péči (kapitola 6); řešení situací v případech násilí z nenávisti namířeného vůči migrantům či práce s oběťmi domácího násilí z řad migrantek a migrantů (kapitola 7); vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem ve všech stupních českého vzdělávacího systému, včetně volnočasových aktivit a výuky češtiny pro dospělé (kapitola 8). Devátá kapitola pak přibližuje aktuální obraz migrantů v médiích a přináší návody pro efektivní prezentaci tématu v lokálním prostředí. Poslední, desátá kapitola poskytuje základní informace k specifickým pravidlům integrace pro uprchlíky v postavení žadatelů o mezinárodní ochranu anebo azylantů.

Jelikož publikace vznikla v prostředí neziskové organizace, převažují v ní hlediska lidskoprávní a hlavní místo zde zaujímají poznatky z každodenní praxe právníků, sociálních pracovníků a dalších odborníků, jež nabyli během jejich letitého přímého kontaktu a spolupráce s cizinci a cizinkami, potažmo ze svých vzdělávacích a osvětových činností. To se také odráží na skladbě jednotlivých kapitol, kdy po úvodní základní deskripci jednotlivých témat každá kapitola vždy obsahuje odkazy na příklady z praxe, upozornění na různá specifika práce s cizinci či doporučení pro efektivní postupy při řešení konkrétních situací. V závěru jednotlivých kapitol se nachází seznam příslušné právní úpravy pro tu kterou problematiku a také seznam užitečných odkazů a materiálů, které jsou volně dostupné k bližšímu studiu převážně v prostředí internetu a k jejichž otevření by mělo stačit zcela jednoduché kliknutí na interaktivní odkazy. Celková stavba publikace pak umožňuje samostatně si vybírat jednotlivé kapitoly dle témat vlastního zájmu, aniž by bylo potřeba pročitat celý text posloupně. K zlepšení orientace v textu slouží i klíčová sdělení, nacházející se v okraji textu, v nichž lze nalézt stručné shrnutí obsahu té které tematické části či podkapitoly.

Z hlediska správného pochopení textu je nezbytné ještě hned na úvod vymezit některé základní pojmy, jimiž je označována hlavní cílová skupina integrace – cizinec/cizinka a migrant/migrantka. Přestože lze mezi těmito pojmy vysledovat částečné rozdíly a přestože média je mnohdy používají nesprávným způsobem, v této publikaci jsou tyto pojmy chápány jako synonyma, přičemž je záměrně dána přednost pojmu migrant/migrantka před pojmy cizinec/cizinka, které evokují od prvopočátku nežádoucí jinakost. Výraz cizinec/cizinka se objevuje zejména tam, kde to odpovídá oficiální terminologii, například v legislativě, nebo si to přály autorky jednotlivých kapitol. Vedle toho se v textu občas objeví označení pro specifické kategorie migrantů/migrantek, mezi něž lze zařadit žadatele/žadatelky o mezinárodní ochranu a azylanty/azylantky a osoby s doplňkovou ochranou. Píše-li se o **osobách s migračním původem/zkušeností/historií**, obvykle se jedná o osoby, které již mají české státní občanství, avšak právě s ohledem na jejich migrační historii jsou konfrontovány se stejnými či podobnými skutečnostmi a problémy jako ostatní migranti/migrantky, kteří na území ČR pobývají.

Publikace sleduje českou ustálenou terminologii, kdy ČR jako jeden ze států EU dělí cizince na dvě skupiny. Do první skupiny patří cizinci a jejich rodinní příslušníci přicházející ze zemí EU, Švýcarska, Lichtenštejnska, Norska a Islandu. Druhou skupinou jsou cizinci z třetích zemí, kteří přicházejí z jiných nežli výše uvedených států. Cizincem se podle zákona o pobytu cizinců na území ČR rozumí „fyzická osoba, která není státním občanem ČR, včetně občana EU“.

Ač výběr terminologie může nejednou vzbudit pochybnosti i vášně, stejně jako téma integrace samo o sobě, věříme, že tato publikace bude především vyhledávaným zdrojem ověřených a na faktech a přímých zkušenostech založených informací pro komunikaci a práci s osobami s migrační zkušeností, z nichž mnohé tvoří součást české společnosti již celou řadu let a obvykle mívají běžné lidské přání žít v klidu, v lásce a s perspektivou.

Za Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty a jeho členské organizace

Eva Čech Valentová, editorka

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

BSO	bez státního občanství	MSSZ	Městská správa sociálního zabezpečení
CPIC	Centra pro integraci cizinců	MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
ČDJ	čeština jako druhý jazyk	MV/MV ČR	Ministerstvo vnitra
ČJL	český jazyk a literatura	NNO	nestátní nezisková organizace
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení	OMAP/OAMP MV	Oddělení migrační a azylové politiky Ministerstva vnitra ČR
ČŠI	Česká školní inspekce	OMJ	odlišný mateřský jazyk
DDM	Dům dětí a mládeže	OSSZ	Okresní správa sociálního zabezpečení
DHN	dávky hmotné nouze	OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
DO	doplňková ochrana	PnB	Příspěvek na bydlení
DP	dlouhodobý pobyt	PnD	Přídavek na dítě
DV	dlouhodobé vízum	PoS	Pobytové středisko
IAS	Integrační azylové středisko	PPM	Peněžitá pomoc v mateřství
IKP	interkulturní práce, interkulturní pracovník	PPP	pedagogicko-psychologická poradna
IVP	individuální vzdělávací plán	PSSZ	Pražská správa sociálního zabezpečení
KT	komunitní tlumočení, komunitní tlumočnick	RP	Rodičovský příspěvek
KVPZ	Karta vnitropodnikově převedeného zaměstnance	SIP	Státní integrační program
MČ	Městská část	SSP	Státní sociální podpora
MHMP	Magistrát hlavního města Prahy	SUZ	Správa uprchlických zařízení
MKV	multikulturní výchova	ŠPZ	školské poradenské zařízení
MO	mezinárodní ochrana	ÚP	Úřad práce
MOP	Mimořádná okamžitá pomoc	VOŠ	vyšší odborné vzdělání / vyšší odborné (vzdělání)
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu	ZDC	Zařízení pro děti cizince
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí		

PŘEHLED ČLENSKÝCH ORGANIZACÍ KONSORCIA NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ PRACUJÍCÍCH S MIGRANTY V ČR

ADRA, o. p. s.: www.adra.cz

Agency for Migration and Adaption, z. s. (AMIGA): www.amiga-migrant.eu

Amnesty International Česká republika, z. s. (Amnesty): www.amnesty.cz

Centrum pro integraci cizinců, o. p. s. (CIC): www.cicpraha.org

Člověk v tísni, o. p. s.: www.clovekvtisni.cz / www.clovekvtisni.cz/cs/migrace

Diakonie ČCE – středisko celostátních programů a služeb: <https://scps.diakonie.cz>

Online encyklopedie migrace, z. s. (Encyklopedie M): www.encyclopediaofmigration.org

Charita ČR (pozorovatel): www.charita.cz

InBáze, z.s.: www.inbaze.cz

La Strada ČR, o. p. s.: www.strada.cz

META, o. p. s. – Společnost pro příležitosti mladých migrantů (META): www.meta-ops.cz

MOST PRO, o. p. s.: www.mostlp.eu

Multikulturní centrum Praha, z. s. (MKC Praha): www.mkc.cz

NESEHNUTÍ: www.nesehnuti.cz

Organizace pro pomoc uprchlíkům, z. s. (OPU): www.opu.cz

Pomáháme lidem na útěku, z. s. (PLNU): <http://plnu.cz>

Poradna pro integraci, z. ú. (PPI): <http://p-p-i.cz>

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, z. s. : www.poradna-prava.cz

Sdružení pro integraci a migraci, o. p. s. (SIMI): www.migrace.com

Slovo 21, z.s.: www.slovo21.cz

Migrační a integrační politika ČR

Anna Dumont, Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty, z. s.

1. 1. Migrace v ČR

Česká republika prožila od revoluce v roce 1989 zcela zásadní vývoj v oblasti migrace. Ze státu s významným podílem emigrantů se za několik let po Sametové revoluci stala státem imigračním a v oblasti postsovětského prostoru střední Evropy představovala Česká republika výjimku jak v procentuálním poměru cizinců na počet obyvatel, tak v míře opatření a prostředků vynakládaných na jejich integraci. Období mezi lety 1989 a 2000 lze popsat jako iniciační: v jeho průběhu nastalo několik zásadních událostí, které podobu české migrační politiky zásadně zformovaly. Mezi ně patří především rozdělení Československa, války v Jugoslávii a počátek přístupových jednání o vstupu ČR do EU.¹

1. 1. 1. VÝVOJ MIGRAČNÍ POLITIKY

Od roku 2000 je účinný **zákon o pobytu cizinců**,² který je jednou z nejčastěji novelizovaných právních norem v českém právním řádu a čelí kvůli tomu dlouholeté kritice. Po vstupu do EU v roce 2004 zažívala ČR rychlý ekonomický růst, doprovázený novými pracovními příležitostmi, které do země přilákaly řadu občanů třetích zemí. Vstupem do Schengenského prostoru v roce 2008 se stala Česká republika vnitřním státem EU, jehož jedinou vnější hranici představuje mezinárodní letiště Václava Havla v Praze. Neexistence vnějších hranic od té doby do značné míry definuje vlašný přístup ČR ke sdílené odpovědnosti za migrační toky do EU.

Po dlouhou dobu byla problematika migrace a uprchlictví i přes její překotný vývoj tématem spíše jen odborné veřejnosti a lidskoprávních aktivistů. Vše se změnilo v roce 2015, kdy téma migrace doslova zahltilo veřejný prostor nejen v ČR a v celé EU, ale i ve světě obecně. Veřejnost nebyla připravena na tlak (sociálních) médií, který se od té doby stal každodenní součástí života. Migrace se objevovala několikrát denně v hlavních televizních zprávách, politické strany začaly poprvé v historii tímto tématem žít a některé na něm postavily svou existenci i úspěch ve volbách. Za necelé tři roky od propuknutí tzv. *migrační krize* prošlo veřejné mínění různými etapami. V téže době vláda ČR schválila dokument **Strategie migrační politiky ČR**,³ připravený Ministerstvem vnitra, v níž se Česká republika mj. zavazuje k hlubší osvětě k tématu migrace a otevření celospolečenské diskuse. Strategie se zabývá i rozvojovou pomocí pro zdrojové země, integrací na území ČR či závazky státu v oblasti azylu, jejím průřezovým tématem je ovšem bezpečnost. Právě důraz na bezpečnostní opatření coby prioritu azylové a migrační politiky často kritizují nejen čeští, ale také evropští zástupci občanské společnosti.

Během uplynulých dvaceti let se ČR proměnila ze státu emigračního na stát s největším procentuálním poměrem cizinců a nejrozvinutějším systémem integrační politiky v oblasti postsovětského prostoru. V posledních letech se však stejně jako ostatní evropské země potýká se změnou nahlížení na migraci v souvislosti s tzv. migrační krizí.

1 Historii tohoto období shrnuje kniha autorů Baršová, Andrea a Pavel Barša, *Přistěhovalectví a liberální stát: Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 219–255, online: http://migraceonline.cz/doc/Kniha_Barsa_Barsova_Pristehovalectvi.pdf.

2 Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění, online na: <http://www.mvcr.cz/clanek/aktualni-zneni-zakona-c-326-1999-sb-o-pobytu-cizincu-na-uzemi-ceske-republiky-580539.aspx>.

3 *Strategie migrační politiky ČR*, MV ČR 2015, <http://www.mvcr.cz/clanek/strategie-migracni-politiky-cr.aspx>.

1. 1. 2. MIGRACE V ČÍSLECH

V roce 1993, kdy Český statistický úřad (ČSÚ) začal vést statistiky o cizincích na území ČR, jich zde pobývalo kolem 78 000. V roce 2017 tento počet překonal hranici 500 000 osob.⁴ K tomu je nutné započítat neregistrované občany ze zemí EU a neregulérně pobývající migranty ze třetích zemí, přičemž odhady celkového počtu těchto skupin osob nejsou k dispozici. Nejvíce zastoupení jsou Ukrajinci, následují Slováci a Vietnamci. Z celkového počtu všech migrantů jich 42 % tvoří občané EU. Nejvíce migrantů žije přirozeně v Praze (jejich podíl tvoří přes 14 % z celkové populace města a 37 % z celkové migrantské populace v ČR) a dalších velkých městech.⁵

Protože povolení k pobytu na území ČR se vydává za konkrétním účelem, v případě regulérních migrantů lze tak poměrně přesně vysledovat důvody jejich příchodu do země. Zdaleka nejvíce migrantů (přes 40 %) přichází do ČR **za prací nebo podnikáním**; převažují **zaměstnanci ze zemí EU**, kteří představují až 74 % ze všech zaměstnaných migrantů v ČR. Pro zaměstnávání pracovníků ze třetích zemí, zejména těch z Ukrajiny, zavedla ČR speciální vládní programy, u nichž byla pro rok 2018 navýšená kvóta na 19 600 pracovníků ročně.⁶ Další režimy počítají s kvótami pro migranty z Filipín či Mongolska. Paralelně vzrůstá zájem domácích zaměstnavatelů například o pracovníky ze Srbska (viz kapitulu 3. 2. 2). Blíže informace o režimech a vízových možnostech pro zaměstnance nabízí např. vládní agentura CzechInvest.⁷

Další velká skupina migrantů přichází z **rodinných důvodů**: jde zejména o příchod rodinných příslušníků cizinců (necelých 28 %). Samostatnou kategorií tvoří **zahraniční studenti**, kteří každoročně tvoří přes 21 % z celkového počtu cizinců na území ČR.

Z **humanitárních důvodů** přichází přibližně 9 % z celkového počtu cizinců. Počet žadatelů o mezinárodní ochranu kumulativně za 25 let převyšuje 75 000 osob, uznaných azylantů je od roku 1998 celkem přes 3 000, doplňkovou ochranu získal přibližně čtyřnásobek lidí (podrobněji viz kapitulu 10. 1.). Od roku 2015 žádá o azyl v ČR přibližně 1 500 žadatelů ročně, průměrně 300 z nich získá určitou formu ochrany (azyl, doplňkovou ochranu, humanitární azyl).

Zatímco **kvantitativní data** v oblasti demografického vývoje a pobytů migrantů v ČR vydává pravidelně ČSÚ⁸ na základě informací cizinecké policie a ministerstva vnitra, data z oblasti zahraniční zaměstnanosti (tedy zaměstnanosti migrantů v ČR) od roku 2012 chyběla z důvodu problémů registračního systému MPSV a nahrazovaly je pouze kvalifikované odhady úřadů práce. Od roku 2018 se opět využívá původní systém. Vedle kvantitativních statistik vznikají také různé **kvalitativní či podrobnější výzkumy**, mezi nejnovější patří především *Analýza postavení migrantů a migrantek na území hl. m. Prahy*⁹ a *Analýza sociálních sítí cizinců ve městě Brně*.¹⁰ **Postoje veřejnosti** k otázkám migrace pravidelně od roku 2010 zveřejňuje Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM).¹¹

1. 1. 3. ZÁKLADNÍ ROZDĚLENÍ POBYTOVÝCH STATUSŮ

Pro pobyt cizinců na území ČR se uplatňují pravidla jasně vymezená v zákonu o pobytu cizinců (známý též jako *cizinecký zákon*).¹² Nejjednodušší je situace pro **občany EU**, na které se vztahuje **svoboda volného pohybu** v rámci EU. V ČR mohou tudíž pobývat bez dalších omezení, pouze při pobytu nad

V roce 2018 poprvé počet cizinců v ČR překonal hranici 500 000. Mezi účely pobytu patří především: práce a podnikání (42 %); rodinné důvody (28 %); studium v ČR (21 %) a humanitární důvody (9 %)

4 Více k tomu např. na:

<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/pocet-cizincu-v-cesku-loni-poprve-presahl-pulmilionovou-hranici/1576910>.

5 Např. *V Česku žije a pracuje půl milionu cizinců*, Statistika a my - Měsíčník Českého statistického úřadu, vydání 4/18, online: <http://www.statistikaamy.cz/2018/04/v-cesku-zije-a-pracuje-pul-milionu-cizincu/>.

6 Např. <https://www.spcr.cz/muze-vas-zajimat/pravni-infoservis/11555-vlada-navysila-kvoty-v-rezimu-ukrajina>.

7 Více k tomu na: <https://www.czechinvest.org/cz/Sluzby-pro-investory/Sluzby-AfterCare/Vizova-podpora>.

8 Český statistický úřad, *Cizinci: Počet cizinců*, 5. 6. 2018, <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>.

9 Sociologický ústav AV ČR, *Analýza postavení migrantů a migrantek na území hl. m. Prahy*, 2018, online na: <http://metropolevsech.eu/wp-content/uploads/2017/11/Anal%C3%BDza-postaven%C3%AD-migrant%C5%AF-a-migrantek-2017.pdf>.

10 Více na stránkách města Brna: <https://www.brno.cz/brno-aktualne/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/a/brno-zverejnilo-vysledky-analyzy-socialnich-siti-cizincu/>.

11 Více na stránkách CVVM: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/4591-nazory-verejnosti-na-usazovani-cizincu-v-cr-brezen-2018>.

12 Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění.

Více než polovina všech cizinců pobývajících v ČR má trvalý pobyt. Ostatní druhy pobytů se v základních rysech dělí na krátkodobé, dlouhodobé nebo přechodné. V případě uprchlíků lze získat dva druhy mezinárodní ochrany v ČR – azyl nebo doplňkovou ochranu.

90 dnů musí splnit registrační povinnost, tj. oznámit místo svého pobytu cizinecké policii. Pokud chtějí v ČR žít dlouhodobě či trvale, pak si mohou na Ministerstvu vnitra ČR (MV ČR) požádat o tzv. **potvrzení o přechodném pobytu**, díky němuž pak mohou po 5 letech žádat o pobyt trvalý.¹³

Naproti tomu **občané třetích zemí** ve většině případů potřebují k pobytu v ČR získat vízum nebo povolení k pobytu.¹⁴ Výjimkou jsou pouze migranti přicházející ze zemí s tzv. bezvízovým stykem na dobu kratší než 90 dnů. Ostatní ke krátkodobému pobytu potřebují tzv. **krátkodobé (Schengenské) vízum**.¹⁵ Pro pobyt delší než 90 dnů musejí požádat na zastupitelském úřadě ČR v zahraničí o **dlouhodobé vízum**, které se vždy vydává za určitým účelem (např. podnikání, zaměstnání, studium, sloučení rodiny atd.). Navazujícím druhem pobytu je pak tzv. **povolení k dlouhodobému pobytu**, které se rovněž uděluje za určitým účelem pobytu v ČR. Nevýhodou tohoto typu pobytu z pohledu cizince je jeho právní nejistota a nutnost pravidelného prodloužování. Rodinní příslušníci občanů EU nebo ČR, kteří sami pocházejí ze třetích zemí, si v tomto případě žádají o speciální druh povolení k pobytu, tzv. **přechodný pobyt**, z něhož pro ně vyplývají jisté výhody oproti ostatním občanům třetích zemí, např. snadnější přístup na trh práce či oprávnění žádat o sociální dávky (viz kapitoly 3 a 4).

Více než polovina cizinců je v ČR usazena trvale, tj. mají zde **trvalý pobyt**. Ten se obvykle získává po 5 letech pobytu na území ČR a kromě potřebných dokumentů je nutné složit zkoušku z češtiny (některé výjimky vymezuje cizinecký zákon). Toto postavení se nejvíce blíží postavení českého občana: až na plné volební právo jsou jeho držitelům přiznána stejná práva a povinnosti jako českým občanům. Na občany EU se navíc vztahuje možnost volit v komunálních, krajských a evropských volbách.

V oblasti azylu upravuje zákon o azylu¹⁶ práva a podmínky pro pobyt cizinců ve specifickém právním postavení. Na osoby, které v ČR žádají o udělení mezinárodní ochrany, nahlíží jako na **žadatele o mezinárodní ochranu**. V případě kladného posouzení žádosti ministerstvem vnitra pak existují dva druhy udělené mezinárodní ochrany. První, vyšší formou ochrany, je **azyl**. Žadateli je udělen na dobu neurčitou a, co do rozsahu přiznaných práv, je roven trvalému pobytu. Další variantou a nižší formou ochrany je tzv. **doplňková ochrana**, kterou je nutné obnovovat po dvou letech pobytu v ČR a stát ji nemusí prodloužit, pokud pominou důvody jejího udělení. Kromě těchto dvou druhů existuje ještě **humanitární azyl**, který je možné udělit pouze ve výjimečných případech (viz kapitolu 10. 1.).

1. 2. Integrovaná politika ČR

1. 2. 1. VÝVOJ A STRATEGICKÉ MATERIÁLY

Současná integrační politika České republiky je výsledkem dlouholetého vývoje. Její počátek je datován do roku 1999, kdy byly vládou ČR přijaty tzv. **Zásady koncepce integrace cizinců na území ČR** (Zásady),¹⁷ obecný dokument vymezující základní principy pro postupné budování integrační politiky státu. Na Zásady navazovala o rok později **Koncepce integrace cizinců na území ČR** (Koncepce),¹⁸ která jakožto základní rámec pro státní politiku integrace cizinců poprvé postup státu konkretizovala. Koordinace integrační politiky byla zprvu svěřena Ministerstvu vnitra ČR (MV). Klíčovým prvkem Koncepce se stala **podpora projektů** financovaných ze státního rozpočtu v rámci každoročně vyhlašovaných dotačních programů, jejichž realizátory se staly přednostně nestátní neziskové organizace (NNO). V reakci na vývoj, nové trendy a aktuální potřeby v souvislosti s integrací a migrací byla Koncepce dosud revidovaná třikrát (v roce 2006, 2011 a 2016) pod názvem **Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu**.¹⁹

Nejdůležitějším strategickým materiálem pro oblast integrace cizinců v ČR je **Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu**. Dokument pohlíží na integraci jako na oboustranný proces, v němž je potřeba zapojení jak samotných migrantů, tak i přijímací společnosti. Konkrétní kroky pro plnění cílů státní integrační politiky stanovuje roční akční plán, nazvaný **Postup při realizaci Koncepce**.

13 Více k podmínkám pobytu občanů EU na území ČR na stránkách MV: <http://www.mvcr.cz/clanek/obcane-eu-a-jejich-rodinni-prislusnici.aspx>.

14 Více k podmínkám pobytu občanů třetích zemí na území ČR na stránkách MV: <http://www.mvcr.cz/clanek/obcane-tretich-zemi.aspx>.

15 Seznam států s vízovou povinností je uveden na stránkách MZV: https://www.mzv.cz/jnp/cz/informace_pro_cizince/kratкодobe_vizum/seznam_statu_jejichz_obcane_podlehaji/index.html.

16 Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně některých zákonů, v platném znění.

17 Usnesení vlády ČR ze dne 7. července 1999 č. 689.

18 Usnesení vlády ČR ze dne 11. prosince 2000 č. 1266.

19 Usnesení vlády ČR ze dne 18. ledna 2016 č. 26 o Aktualizované koncepci integrace cizinců – Ve vzájemném respektu a o Postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců v roce 2016; více k tomu na stránkách MV: <http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/integrace-cizincu.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>.

Ministerstvo vnitra každoročně předkládá vládě zprávu o realizaci Koncepce, vláda ji schvaluje a současně stanovuje postupy na další roční období (viz níže), včetně schválení příslušného rozpočtu. Kromě státního rozpočtu jsou od vstupu ČR do EU integrační opatření realizována především díky prostředkům z evropských fondů – Evropského Azylového, migračního a integračního fondu (AMIF), Evropského sociálního fondu (ESF) a státního rozpočtu (prostřednictvím dotací a sociálních služeb). Z dalších zdrojů lze pak zmínit tzv. Norské fondy, grantové programy zahraničních ambasad či mezinárodních organizací (např. UNHCR), dotace krajů a obcí, české i zahraniční nadace, či soukromé dárce atd.²⁰

V souvislosti s nutností implementovat požadavky a doporučení EU v rámci začlenění ČR do evropských struktur proběhly intenzivnější snahy vlády ČR vytvořit ucelený dlouhodobý rámec české integrační politiky. Aktualizace Koncepce z roku 2006 proto definovala specifická opatření ve čtyřech prioritních oblastech, které jsou v dokumentu zachovány dodnes: **a) znalost českého jazyka, b) ekonomickou soběstačnost cizinců, c) orientaci cizinců ve společnosti – informovanost cizinců a d) vzájemné vztahy cizinců a majoritní společnosti**. Inovovaný přístup kladl důraz na jednotlivce, jejich samostatnost a odpovědnost ve snaze o integraci. Nejpozději od této doby je na integraci v ČR pohlíženo, alespoň na koncepční úrovni, jako na **oboustranný proces**, do něhož vstupují jak cizinci, tak majoritní společnost. Z pohledu cílových skupin se integrační snahy státu vztahují pouze na dlouhodobě a legálně usazené občany třetích zemí, a naopak ponechávají stranou občany EU, kterým se podpory může dostat pouze v krizových situacích. Rovněž tak jsou z integrační politiky vyjmuti žadatelé o mezinárodní ochranu (uprchlíci) a osoby s udělenou mezinárodní ochranou, na které se ovšem vztahují specifická integrační opatření (viz kapitola 10).²¹ Tyto limity integrační politiky státu jsou terčem dlouhodobé kritiky ze strany neziskových organizací pracujících s migranty.

Konkrétní opatření integrační politiky pak stanovuje roční akční plán, schvalovaný vládou jako **Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu**²². Cílem všech aktivit integrační politiky je:

- předcházet vzniku uzavřených komunit imigrantů, jejich společenské izolaci a sociálnímu vyloučení;
- zachování sociální soudržnosti a harmonického nekonfliktního soužití všech obyvatel země;
- udržení a další rozvoj proaktivní integrační politiky na národní, regionální i lokální úrovni;
- posílení informovanosti cizinců i většinové společnosti a prohloubení komunikace se širokou veřejností o problematice migrace a integrace ve vztahu k občanům i k cizincům.

1. 2. 2. INSTITUCIONÁLNÍ RÁMEC ČESKÉ INTEGRAČNÍ POLITIKY

V současnosti je koordinací státní politiky integrace cizinců pověřeno **Ministerstvo vnitra ČR, odbor azylové a migrační politiky** (OAMP).²³ Ten je odpovědný za vytváření národní integrační politiky v podobě *Koncepce integrace cizinců na území ČR* (viz kapitolu 1. 2. 1.) a dále má koordinovat činnosti subjektů zapojených do realizace politiky integrace cizinců. Současně OAMP zodpovídá za realizaci dílčích aktivit v oblasti integrace, jako jsou např. vzdělávací programy pro zaměstnance integračních center a NNO; aktivity určené ke zvýšení informovanosti cizinců a veřejnosti např. vydávání informačních brožur či programy podporující aktivity na lokální a regionální úrovni. Vedle agendy integrační politiky dále přísluší OAMP celá řada kompetencí v oblasti migrace, které z něj činí klíčového tvůrce a realizátora migrační politiky v ČR.

Kromě ministerstva vnitra je na poli integrace aktivní též **Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR** (MPSV), které koordinovalo integrační politiku státu v letech 2004 až 2008; od roku 1999 podpořilo prostřednictvím státních dotací řadu nejrůznějších projektů a organizací v této oblasti a především administruje přerozdělování prostředků z Evropského sociálního fondu (ESF), k jehož cílovým

Hlavním gestorem migrační a integrační politiky v ČR je Odbor azylové a migrační politiky MV ČR (OAMP). Na státní úrovni se na integračním procesu významně podílejí také další rezorty a státní orgány. Hlavními realizátory integračních opatření jsou krajská integrační centra (CPIC), nevládní organizace a některá městská samospráva.

20 Obecný přehled financování integrace cizinců je dostupný také na stránkách www.cizinci.cz (Finanční zdroje).

21 Pro integraci azylantů a osob s doplňkovou ochranou jsou totiž učena specifická opatření Státního integračního programu, řízeného Ministerstvem vnitra ČR (viz kapitolu 10).

22 Usnesení vlády ČR ze dne 3. ledna 2018, č. 10; celé znění Postupu je dostupné na stránkách MV: <http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/integrace-cizincu.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>.

23 Usnesení vlády ČR ze dne 23. července 2008, č. 979.

skupinám se mj. řadí i migranti.²⁴ MPSV spolu s OAMP MV také provozuje a koordinuje webový portál www.cizinci.cz, který shromažďuje maximum dostupných informací o integraci cizinců v ČR.

Koncepce počítá i se zapojením řady **dalších rezortů** (MŠMT, MPO, MZD, MMR a MK), protože v případě integrace cizinců jde o průřezovou a komplexní problematiku, dotýkající se mnoha oblastí. Jednotlivé rezorty odpovídají za realizaci dílčích aktivit v rozsahu své gesce a za tímto účelem mají přerозdělávat finanční prostředky alikvotně přidělené ze státního rozpočtu. Ostatní ministerstva se však reálně integrační politice příliš nevěnují, což komplikuje účinnou realizaci Koncepce (nejvíce se to projevuje v oblastech školství, viz kapitola 8, či v přístupu migrantů ke zdraví, viz kapitola 7). Důležitá je také role Veřejného ochránce práv, který dohlíží především na dodržování práv cizinců.

Od počátků vzniku integrační politiky se na realizaci jejích opatření podílely především **neziskové organizace** a dále pak **integrační centra**, vznikající v jednotlivých regionech jakožto systémové opatření státu v posledních deseti letech (viz kapitolu 1. 2. 3.).

Vedle těchto specializovaných subjektů jsou to pak nejčastěji **školy**, které řeší integraci dětí cizinců (nebo přesněji dětí s odlišným mateřským jazykem) mezi české spolužáky a jejich vzdělávání. V otázkách integrace pracovních migrantů se pak očekává zapojení **zaměstnavatelů** či **odborových svazů**, tito však obvykle vykazují v tomto směru jen velice skromnou činnost, většinou v podobě publikace a diseminace informačních letáků. Obdobně lze pohlížet na přístup **úřadů práce**, jejichž zapojení do oblasti integrace však v nedávné době rozvíjel prostřednictvím rozsáhlých projektů *Fond dalšího vzdělávání* (FDV).²⁵ Zásadní změnu v posledních letech způsobuje nedostatek potenciálních pracovníků na pracovním trhu. **Zaměstnavatelské svazy** se díky tomu stávají velmi silným lobbistickým hráčem v jednání s MV ohledně zvyšování kvót na počty zahraničních zaměstnanců. Mezi nejhlásitější z nich patří *Hospodářská komora ČR* a *Svaz průmyslu a dopravy*.

1. 2. 3. INTEGRAČNÍ POLITIKA NA LOKÁLNÍ ÚROVNI

Vládní koncepce integrace cizinců klade čím dál větší důraz na to, že nezbytnou podmínkou pro úspěšnou integraci migrantů je „*aktivní zapojení regionální a lokální úrovně, tedy prostředí, ve kterém reálně probíhá vzájemné soužití i začleňování cizinců do společnosti*“.²⁶ Na obou těchto úrovních je sice možné identifikovat různé aktéry zapojené do realizace integrační politiky, ovšem mimo hl. m. Prahu, Brno, Plzeň a několik málo dalších měst **takřka neexistuje systematický přístup** k integraci jak na regionální, tak na lokální úrovni. Je tomu tak i proto, že kraje ani větší města většinou nedisponují žádnou konzistentní strategií pro oblast integrace cizinců, natož pak aby ji vytvářely menší obce. Ačkoli byla ve všech krajích ČR zřízena **pozice krajského koordinátora** pověřeného mj. integrací cizinců, pracovní náplň těchto pracovníků je široká a k plnění aktivní koordinační role jim chybí potřebný prostor i kompetence.

► Krajská integrační centra

Vzhledem k absenci prostředků i regionálních strategií podporuje od roku 2009 MV výše zmiňovaná regionální integrační centra neboli **Centra na podporu integrace cizinců** (CPIC), vybudovaná díky podpoře z evropských fondů, v současnosti konkrétně z Azylového, migračního a integračního fondu (AMIF). Centra jsou zřízena ve všech krajích kromě Středočeského a jejich správci jsou vybíráni v rámci dotačního řízení. Dosud bylo uvedeno do provozu 13 center, z nichž 8 řídí *Správa uprchlických zařízení* (SUZ, organizační složka MV),²⁷ jedno centrum spadá pod nevládní organizaci *Poradna pro integraci* (v Ústeckém kraji), jedno pak pod *Charitu ČR* (v Královéhradeckém kraji), další pod krajskou samosprávu (v Jihomoravském kraji) a *Integrační centrum Praha* zase pod místní samosprávu (Magistrát hl. m. Prahy). Na zřízení a provoz posledního, 14. integračního centra ve Středočeském kraji byla na jaře 2018 vypsána grantová výzva. MV usiluje o zahrnutí výdajů na provoz CPIC do státního rozpočtu. Slibuje si od toho stabilizaci center a možnost podporovat širší cílovou skupinu cizinců (dnes

Centra na podporu integrace cizinců (CPIC) existují ve všech krajích kromě (zatím) Středočeského. Centra vedle běžných integračních aktivit pro migranty pořádají rovněž regionální poradní platformy, které zahrnují všechny relevantní aktéry na území kraje.

24 Přehled projektů financovaných z prostředků ESF zaměřených na integraci cizinců je dostupný na stránkách www.esfcr.cz nebo www.cizinci.cz.

25 Více k projektům Fondu dalšího vzdělávání na: <http://www.fdv.cz/podpora-cizincum>.

26 *Koncepce integrace cizinců: Ve vzájemném respektu*, s. 15.

27 SUZ provozuje integrační centra v těchto krajích: Jihočeském, Karlovarském, Libereckém, Moravskoslezském, Olomouckém, Pardubickém, Plzeňském, kraji Vysočina a Zlínském. Více na www.integracnicentra.cz.

je dle podmínek AMIF problematické podporovat např. občany EU). Pokud bude návrh schválen, provoz center bude ze státního rozpočtu hrazen od roku 2020.

Integrační centra realizují státní integrační politiku obsaženou v *Koncepci integrace cizinců na území ČR* (viz kapitolu 1. 2. 1.) a dle představ MV by měla být **střediskem integračních aktivit v regionu**. Ve spolupráci s dalšími, zejména neziskovými organizacemi, které v oblasti působí, zajišťují poskytování informací, sociální a právní poradenství, kurzy češtiny a sociokulturní orientace cizinců ve společnosti, tlumočnické služby a multikulturní aktivity.²⁸ Propojením činnosti zaměstnanců center a pracovníků NNO pak integrační centra slouží i pro **redistribuci prostředků** určených na integraci migrantů z příslušné kapitoly MV. Krom toho integrační centra **organizují regionální poradní platformy** (pravidelné poradní pracovní skupiny), jejichž cílem je zprostředkovat spolupráci všech účastníků, kteří mohou přispět k úspěšné realizaci politiky integrace v regionu. Platformy slouží ke sdílení informací a hodnocení situace cizinců v jednotlivých regionech nebo k identifikaci problémových oblastí. Vzhledem k poměrně krátké historii center a jejich nelehkému postavení je však třeba jejich činnost dále rozvíjet a prohlubovat.

► Integrace na úrovni obcí a měst

Co se obcí a měst týče, vzhledem k neexistenci lokálních integračních strategií se nejednou stalo, že se místní samosprávy začaly aktivovat až poté, co se na jejich území vyskytly naléhavé důvody vyžadující změnu poměru mezi tamní většinou společností a cizinci. Zejména po propuknutí ekonomické krize musela některá města s větší koncentrací pracovních migrantů reagovat na nezvládnuté problémy v důsledku hromadného propouštění těchto pracovníků a následného narůstajícího napětí u místních obyvatel. V zájmu nalezení řešení přišlo MV s podporou v podobě tzv. **emergentních projektů**, jež nabízely soubor integračních aktivit a opatření (např. jazykové i komunikační kurzy pro cizince, úředníky i policisty, ale také intervenční a terénní práce atd.), vedoucích k mapování a zlepšování kritické situace v dané lokalitě. Projekty realizovaly samosprávy měst např. v Havlíčkově Brodě, Teplicích, v městských částech hl. m. Prahy (Praha 12, 13 a 14), v Pardubicích či v Plzni.

Dosud nejdále pokročila v procesu tvorby integračních strategií samospráva **hl. m. Prahy**. V roce 2014 vznikla *Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců*²⁹ a na ni každoročně navazují **akční plány** její realizace.³⁰ Díky těmto strategickým dokumentům je na území Prahy soustavně sledován vývoj problematiky, pravidelně se scházejí odborníci, jsou vyčleněny prostředky pro integrační projekty nevládních organizací a zřízeny samostatné pracovní pozice v rámci magistrátu. Tato opatření jsou podporována politickou reprezentací. Podobnou cestou se vydalo město **Brno**, které usiluje o usnadnění komunikace mezi úřady a migranty zaváděním služeb interkulturních pracovníků přímo ve strukturách brněnského magistrátu (viz též kapitolu 5. 2.).³¹ Vysoce kvalifikovaným cizincům navíc poskytuje rozsáhlé služby prostřednictvím organizace *Brno Expat Centre*,³² provozované z rozpočtu města.

V době nedostatku pracovních sil se města v posledních letech opět potýkají s vysokým nárůstem nových zahraničních pracovníků. Často se tak děje v **okolí průmyslových zón, kde na skokový nárůst počtu obyvatel není infrastruktura malých měst vůbec připravena** a soužití získává velmi problematický rozměr. Cizinci zde bydlí ve větších skupinách na ubytovnách, daleko od občanského vybavení i od svých rodin. Nejznámějším příkladem tohoto jevu je obec Kvasiny, resp. celé Rychnovsko, kde míra nespokojenosti přerostla v neudržitelný stav, který musely řešit státní orgány. S velkým tlakem na navýšování počtu nově přichozích pracovních migrantů souvisí často až zoufalý nedostatek míst k bydlení, kapacit praktických i odborných lékařů a ostatních služeb v místě nového bydliště. V případě vyššího počtu sloučených rodin migrantů se města musí také vyrovnat se skokovým nárůstem dětí ve školkách a školách. Podobným vývojem si prochází v posledních letech například město Pardubice.

Integrace v obcích a krajích zatím postrádá komplexní systémovou podporu. Obce nicméně mohou žádat o dotace u MV a některá města (především Praha a Brno) vytvářejí vlastní integrační strategie. Místní samosprávy tak zaujímají stále důležitější roli v oblasti integrace cizinců.

28 Více k činnosti ostatních CPIC mimo vedení SUZ na jejich webových stránkách: www.centrumcizincu.cz, www.cizincijmk.cz, www.cizincihradec.cz a www.icpraha.com.

29 Celé znění tzv. pražské Koncepce integrace cizinců je dostupné na stránkách na integračním portálu hl. m. Prahy: <http://metropolevsech.eu/cs/o-nas/koncepce-hl-m-prahy-pro-oblast-integrace-cizincu/>.

30 Akční plán pro léta 2018-2019 je dostupný ke stažení zde: <http://www.icpraha.com/wp-content/uploads/2018/03/P%C5%99%C3%ADloha-%C4%8D.1-k-usnesen%C3%AD-Rady-HMP.pdf>.

31 Více k příslušnému projektu na stránkách města Brna: https://www.brno.cz/fileadmin/user_upload/sprava_mesta/magistrat_mesta_brna/OIEF/Projekty_realizace/Interkulturni_prostupnost.pdf.

32 Více k tomu na: <https://www.brnoexpatcentre.eu/>.

Doporučení

Pro podporu integračního procesu na svém území mohou v současné době obce využít **projekty na podporu integrace cizinců**, které vznikly transformací bývalých tzv. emergentních projektů (viz výše). Při realizaci těchto projektů poskytuje Ministerstvo vnitra obcím metodickou podporu, v jejímž rámci je také možné žádat o konzultace či mentoring koordinátorů pro integraci cizinců, kteří působí v obcích s předchozí zkušeností s realizací tohoto typu projektu. Projekty obcí bývají vesměs realizovány ve spolupráci či partnerství s integračními centry či NNO působícími v dotčených lokalitách.

1. 3. Příslušná právní úprava

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců – upravuje především vstup, pobyt a ukončení pobytu cizinců na území ČR, jakož i práva a zejména povinnosti cizinců v ČR.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu – upravuje pravidla řízení o udělení mezinárodní ochrany, právní postavení žadatele o mezinárodní ochranu a osoby s udělenou mezinárodní ochranou, včetně jejich sociálních práv a podpůrných opatření.

1. 4. Užitečné odkazy a materiály

Zvýšení role neziskového sektoru v oblasti sociální integrace pracovních migrantů v České republice – srovnání praxe v Portugalsku a Rakousku (Sdružení pro integraci a migraci, 2012): http://www.migrace.com/docs/130220_simi_publicace_ke_cteni_dvoustrany.pdf.

Strategie migrační politiky ČR (Ministerstvo vnitra ČR, 2015): <http://www.mvcr.cz/clanek/strategie-migracni-politiky-cr.aspx>.

Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců 2016: Ve vzájemném respektu (Ministerstvo vnitra ČR, 2016): <http://www.mvcr.cz/migrace/soubor/kic-2016-a-postup-pri-realizaci-kic-2016-usneseni-vlady-c-26-2016-pdf.aspx>.

Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců 2018: Ve vzájemném respektu (usnesení vlády ČR, 2018): <http://www.mvcr.cz/migrace/soubor/2018-postup-pri-realizace-kic-2018-usneseni-vlady-c-10-2018-pdf.aspx>.

Aktualizovaná Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců (Magistrát hl. m. Prahy, Integrační centrum Praha, o. p. s., spolupracujících organizací a instituce, 2018): <http://metropolevsech.eu/wp-content/uploads/2018/03/Aktualizovan%C3%A1-Koncepce-HMP-pro-oblast-integrace-cizinc%C5%AF.pdf>.

Akční plán Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců na roky 2018–2019 (Magistrát hl. m. Prahy, 2018): <http://www.icpraha.com/wp-content/uploads/2018/03/P%C5%99%C3%ADloha-%C4%8D.1-k-usnesen%C3%AD-Rady-HMP.pdf>.

Analýza postavení migrantů a migrantek na území hl. m. Prahy (Sociologický ústav AV ČR, 2017): <http://metropolevsech.eu/wp-content/uploads/2017/11/Anal%C3%BDza-postaven%C3%AD-migrant%C5%AF-a-migrantek-2017.pdf>.

Orientace a participace migrantů v české společnosti

Marie Říhová, Slovo 21, z. s.

Eva Čech Valentová, Sdružení pro integraci a migraci, o. p. s.

Česká státní integrační politika klade **důraz na orientaci migrantů ve společnosti**, kterou pokládá za jeden z pilířů integrace. Strategický dokument vlády ČR, *Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců* (viz kapitolu 1. 2. 1.) k tomu uvádí: „Život cizince v České republice se stává snadnějším po zorientování se ve společnosti. Je tedy nezbytné cizince seznamovat s českými realitami, zprostředkovat jim informace o zvyklostech a pravidlech soužití běžných v ČR, o procedurách legálního pobytu, zaměstnávání a podnikání, možnostech vzdělání, nasměrovat je na organizace, které jim mohou poskytnout podporu a pomoc.“³³ Ve smyslu tohoto cíle se Ministerstvo vnitra, jakožto koordinační orgán integrační politiky, snaží podpořit informovanost, a tím i orientaci migrantů jak před odjezdem ze země původu (tedy v předmigračním období), tak i po jejich příjezdu do ČR.

Předodjezdová opatření představují **informační materiály**, které jsou k dispozici na zastupitelských úřadech ČR v zemích původu a jsou určeny zejména cizincům ze třetích zemí, kteří zvažují dlouhodobě pobývat v ČR. Migranti získají základní informace o podmínkách pobytu v ČR, nezbytné kontakty na státní instituce a neziskový sektor či jsou upozorněni na případná rizika spjatá s nekalými zprostředkovatelskými službami nebo nedodržováním českých zákonů (viz kapitola 2. 1.). Co nejdříve po příjezdu do ČR jsou pak hlavním nástrojem na podporu začlenění nově příchozích migrantů do zdejší společnosti tzv. **adaptačně integrační kurzy**. Zde se migranti seznámí se svými právy a povinnostmi na území ČR, s místními poměry, zvyklostmi a základními hodnotami ČR i EU. Cílem je též pomoci při řešení praktických problémů či předcházet počátečním nedorozuměním (viz kapitola 2. 2.). Pro migranty s dlouhodobým či trvalým pobytem jsou pak určeny **kurzy sociokulturní orientace**, které se mj. věnují řešení aktuálních problémů a potřeb migrantů při jejich pobytu v ČR (viz kapitolu 2. 3.). Podobná předodjezdová a popříjezdová opatření, včetně orientačních kurzů, jsou realizována **v mnoha zemích světa** s cílem podpořit informovanost migrantů a usnadnit jejich začlenění v nové zemi co nejdříve po jejich příjezdu, ovšem jejich podoba se v každém státě liší. V některých zemích jsou povinné, jinde dobrovolné, někde jsou hrazené, jinde je zase kauce refundována po splnění docházce nebo úspěšném absolvování zkoušky. Díky široké síti poboček po celém světě pomáhá s rozvíjením těchto nástrojů v jednotlivých zemích například Mezinárodní organizace pro migraci (IOM).³⁴

Dalším předpokladem úspěšné integrace je participace cizinců na veřejném životě, poněvadž díky ní si cizinci utváří pocit sounáležitosti se společností, ve které žijí. V tomto směru pak *Koncepce integrace cizinců* upřesňuje, že „cílem integrační politiky je podporovat zapojení cizinců do veřejného života tak, aby se mohli cítit jeho součástí a pocítovat svou spoluodpovědnost za dění v komunitě. V zájmu toho je nezbytné seznamovat cizince s rolí občanské společnosti a aktivizovat je k účasti na rozhodování o věcech veřejných na místní úrovni.“ Tzv. občanská participace či angažovanost, včetně politické participace může mít různé podoby, od dobrovolnictví, zakládání spolků, účast v poradních orgánech

Česká státní integrační politika klade důraz na orientaci migrantů v české společnosti, a to pomocí předodjezdových i popříjezdových informačních opatření pro migranty. Dalším důležitým předpokladem integrace je participace migrantů na veřejném životě.

³³ Cit. *Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu*; s. 27.

³⁴ Viz *Integrační kurzy pro migranty a migrantky: zahraniční zkušenosti* (IOM, 2014), online na: <https://www.iom.cz/vod/publikace-integracni-kurzy-pro-migranty-a-migrantky-zahranicni-zkusenosti>

místních samospráv až po volební právo. V České republice se však prozatím jedná o málo rozvinutou sféru v rámci integračního procesu, přičemž formální politická participace cizinců v podobě je navíc v naší právní úpravě výrazně omezená (viz kapitola 2. 4.).³⁵

2. 1. Předodjezdová opatření

Předodjezdová opatření jsou v gesci Ministerstva vnitra společně s Ministerstvem zahraničních věcí ČR (MZV). Nezisková organizace *Slovo 21* vytvořila ve spolupráci s pracovníky Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra (OAMP) a Mezinárodní organizace pro migraci (*International Organization for Migration, IOM*) **informační balíček Příští zastávka Česká Republika**, který se skládá z několika materiálů: 1) brožury, 2) dokumentárního filmu a 3) oddělitelného kontrolního seznamu důležitých kroků, které je nutné v souvislosti s migrací do ČR provést.

Již v zemi původu tak mohou migranti ze třetích zemí získat základní informace o ČR a povědomí o svých právech a povinnostech vyplývajících v souvislosti s příjezdem do ČR ze zákona.

V **brožurě** jsou popsány různé stěžejní situace jako například podání žádosti o povolení k pobytu v ČR na zastupitelském úřadu, druhy a náležitosti žádosti o víza či povolení k pobytu, nahlášení pobytu po příjezdu do ČR, náležitosti pro vyřízení zdravotního pojištění, hlášení změn či prodloužení pobytu, aj. Potenciální migranti jsou zároveň upozorněni i na rizika, kterým se vystaví, pokud své povinnosti nesplní. Součástí balíčku jsou také kontakty na informační linky státní správy i neziskového sektoru, na které se migranti mohou kdykoli před odjezdem i po něm obrátit. Tyto informace mají přispět k omezení služeb nekalých zprostředkovatelů a k varování migrantů před riziky spojenými s využíváním jejich služeb.

Doprovodný **krátkometrážní dokumentárně-hraný film** (na DVD) přibližuje prostředí a zvyklosti v ČR a upozorňuje na důležité informace z brožury. Film je možné zhlédnout v osmi jazycích – češtině, angličtině, ruštině, ukrajinštině, vietnamštině, francouzštině, mongolštině a arabštině.³⁶ Podle vloženého **kontrolního seznamu** si pak mohou migranti sami zkontrolovat, zda nezapomněli splnit některou ze zákonných povinností před odjezdem a během prvních dnů pobytu v ČR.

MV ve spolupráci s MZV pak zajišťuje propagaci předodjezdových informačních materiálů v zemích původu migrantů **prostřednictvím vybraných zastupitelských úřadů ČR**. Migrantům jsou materiály předány při jejich osobní návštěvě zastupitelského úřadu.

2. 2. Popříjezdová opatření

Po příjezdu migrantů do ČR jsou připraveny různé typy popříjezdových opatření v závislosti na stávající délce jejich zdejšího pobytu.

Pro nově příchozí migranty ze třetích zemí existuje několik informačních nástrojů, které realizuje s podporou Ministerstva vnitra organizace *Slovo 21*, a to:

- **adaptačně integrační kurzy „Vítejte v ČR“**, osmihodinové kurzy, které mají migranti ze třetích zemí absolvovat co nejdříve po příjezdu do ČR;
- **instruktážní film „Jak na to“**, který má migrantům napomáhat při vyřizování pobytových záležitostí;
- **informační leták**, který podrobněji objasňuje procedury a postupy při vyřizování pobytových záležitostí.

Migrantům s dlouhodobým či trvalým pobytem jsou dále poskytovány **kurzy a semináře sociokulturní orientace**. Tyto kurzy realizují neziskové organizace i integrační centra, zřízená v jednotlivých krajích (viz kapitola 1. 2. 3)

Předodjezdová opatření mají podobu informačního balíčku Příští zastávka Česká Republika, který se skládá z brožury, filmu a tzv. checklistu. Migranti ze třetích zemí tak mohou získat základní informace o ČR a povědomí o svých právech a povinnostech ještě před odjezdem ze země původu.

Popříjezdová opatření mají podobu adaptačních kurzů doplněných instruktážním filmem a brožurou popisující postup při vyřizování pobytových záležitostí.

³⁵ Cit. Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Ve vzájemném respektu v roce 2018; s. 16.

³⁶ Film Příští zastávka – Česká Republika je dostupný na stránkách MV: <http://www.mvcr.cz/clanek/pristi-zastavka-ceska-republika.aspx>

2. 2. 1. ADAPTAČNĚ INTEGRAČNÍ KURZY

Adaptačně integrační kurzy jsou určeny **pro migranty ze třetích zemí, kteří na území ČR přijeli nově** a plánují zde dlouhodobě pobývat. Kurzy nabízejí praktické a nezbytné informace o ČR, kultuře, pobytové legislativě, vzdělávání, školském systému a kurzech českého jazyka, zaměstnání a podnikání, zdravotní péči, zdravotním a sociálním pojištění, bydlení, volnočasových aktivitách a každodenních praktických záležitostech. Smyslem je **umožnit migrantům po příjezdu na území ČR základní orientaci** v praktických aspektech soužití a komunikace v ČR, rozšířit jejich institucionální povědomí, přiblížit základní aspekty fungování společnosti, povinnosti a práva spojená s daným pobytovým statutem a nabídnout kontakty na neziskové organizace, integrační centra a zdroje užitečných informací.

Účast v kurzech je prozatím pro migranty dobrovolná a jedním z důvodů pro jejich zavedení byla mj. snaha státu omezit vliv nekalých zprostředkovatelů (tzv. klientů) a naopak motivovat migranty k samostatnosti a soběstačnosti. Tito „klienti“ totiž zneužívají nevědomosti migrantů a poskytují jim služby v záležitostech spjatých s pobytem či zaměstnáním na území ČR tzv. na klíč, za vysokou úplatu a ne vždy v souladu se zákonem. V důsledku této praxe se migranti často stávají oběťmi manipulace, a to i přesto, že došlo v poslední dekádě ke snížení vlivu těchto zprostředkovatelů. Do budoucna se však pracuje na zavedení **povinnosti absolvovat** adaptačně integrační kurz do jednoho roku od příjezdu do ČR. Tuto změnu již k červnu 2018 schválila vláda ČR, v době vydání publikace procházela novela cizineckého zákona ještě legislativním procesem Parlamentem ČR.

Kurzy realizuje pod názvem **Vítejte v České republice** od roku 2012 nezisková organizace *Slovo 21*. *Podpůrné materiály vznikly ve spolupráci s pracovníky OAMP, IOM, neziskovými organizacemi a integračními centry*. V rámci kurzu migranti shlédnou krátký **dokumentární film** a obdrží obsáhlou **brožuru**, která shrnuje všechny důležité informace předávané v průběhu kurzu. Brožura i film jsou přeloženy do angličtiny, ruštiny, ukrajinštiny, vietnamštiny, francouzštiny, mongolštiny, arabštiny a španělštiny.³⁷

Adaptačně integrační kurzy jsou realizovány formou **otevřených a pravidelných veřejných kurzů na různých místech ČR**. Jsou vypisovány dle poptávky např. v organizaci *Slovo 21*, dalších neziskových organizacích, integračních centrech, organizacích migrantů aj. Seznam aktuálně vypsanych veřejných kurzů je k dispozici na webových stránkách www.vitejtevcr.cz, včetně veškerých informací o kurzu. Informace jsou také přeloženy do všech osmi zmíněných jazyků. Organizátoři v současnosti oslovují účastníky veřejných kurzů zejména pomocí propagace přes sociální sítě.

Lektory kurzů jsou sociální pracovníci, právníci, nebo interkulturní pracovníci neziskového sektoru a integračních center, kteří se denně setkávají s migranty a jsou schopni předat aktuální a oficiální informace dle platných zákonů ČR. Lektori jsou certifikováni během speciálních školení, která se kromě témat kurzu zaměřují i na lektorské dovednosti, aby byli tito odborníci schopni předat účastníkům informace ve srozumitelné a jednoduše zapamatovatelné podobě. Lektori po školení musí projít testem sociálně právních znalostí vytvořeným ve spolupráci s MV a dále opakovanými supervizemi odborných i lektorských dovedností. Jednotlivé kurzy jsou poskytovány v **českém jazyce a jsou tlumočeny** vyškolenými tlumočnickými do výše uvedených osmi jazyků.

Příklad z praxe: Kurzy pro specifické skupiny

Speciální kurzy jsou organizovány **pro zahraniční zaměstnance firem**. Velký podíl kurzů je věnován také **studentům ze zahraničí** na vysokých školách a v přípravných jazykových kurzech, kteří přijíždí do ČR velmi mladí, a obvykle jde o jejich první samostatnou životní zkušenost. Jejich povědomí o nutnosti plnit určité povinnosti a pocit zodpovědnosti jsou mnohdy nízké, z čehož vyplývá riziko možných chyb, které by mohly ohrozit i jejich pobytový status.

³⁷ Film je k vidění na webu www.vitejtevcr.cz nebo na stránkách MV: <http://www.mvcr.cz/clanek/vitejte-v-ceske-republice.aspx>.

2. 2. 2. INFORMAČNÍ MATERIÁLY PRO VYŘIZOVÁNÍ POBYTOVÝCH ZÁLEŽITOSTÍ

V zájmu zlepšení informovanosti a orientace migrantů ze třetích zemí, kteří již pobývají na území ČR, vytvořila organizace *Slovo 21* informační materiály s názvem *Jak na to?*, které obsahují názorný animovaný film a informační leták. Obojí je dostupné na pracovištích OAMP MV po celé republice. Cílem těchto materiálů je umožnit migrantům lepší orientaci v postupech při prodlužování a povolání pobytu v ČR tak, aby si pobytové záležitosti dokázali vyřídit samostatně.

Obsahem **instruktážního animovaného filmu** jsou základní informace, které migrantům objasní procedury a legislativní podmínky vyřizování a prodlužování povolení k dlouhodobému pobytu, podmínky a postup pro získání trvalého pobytu, způsob nahlášení změny bydliště, osobního stavu, jména nebo cestovního dokladu. Pro lepší pochopení jsou tyto informace předávány specifickou vizuální – filmovou – formou. Film je průběžně promítán na pracovištích OAMP bez zvuku. Texty jsou zpracovány v osmi jazykových mutacích (v češtině, angličtině, ruštině, ukrajinštině, vietnamštině, mongolštině, francouzštině a arabštině).

Na pracovištích OAMP je dále k dispozici také jednoduchý doprovodná **informační leták**, který podrobněji představuje hlavní body zmíněné ve filmu, a to opět v osmi jazykových mutacích.

2. 3. Sociokulturní kurzy pro migranty

Sociokulturní kurzy jsou organizovány **pro migranty, kteří již v ČR pobývají delší dobu** a pro podporu svého začlenění potřebují pomoc ve formě hlubších nebo specializovaných informací. Účastníci těchto kurzů mají již povolený dlouhodobý či trvalý pobyt v ČR. Smyslem kurzů je seznámit je s realitami ČR, kulturními zvyky, hodnotami i odlišnostmi, ale také s aktuálními praktickými tématy, která migranti řeší. Na hlubší úrovni je pak záměrem těchto kurzů co nejvíce migranty zapojit do integračních aktivit tak, aby nedocházelo k jejich izolaci. Dle *Koncepce je doporučeno propojovat tyto kurzy s výukou českého jazyka a tematickými semináři tak, aby se migranti co nejvíce účastnili na integračních aktivitách a snižovala se tak jejich izolace, zejména pak u žen – migrantek*. Sociokulturní kurzy poskytují různou formou neziskové organizace a integrační centra.

Přesná náplň **kurzů jednotlivých integračních center** se může lišit v závislosti na potřebách migrantů v jednotlivých krajích a vlastní osvědčené praxe. Jednotnou koncepci kurzů mají zejména **Centra na podporu integrace cizinců** pod vedením *Správy uprchlických zařízení MV ČR (SUZ)*, která působí v devíti krajích ČR (viz kapitola 1. 2. 3.). Témata sociokulturních kurzů jsou navržena tak, aby odpovídala zájmu klientů. O některé okruhy témat je zájem dlouhodobě, a proto se pravidelně opakují. Jedná se například o české realie, finanční gramotnost, náležitosti trvalého pobytu, získávání státního občanství ČR, legální zaměstnávání, důchody a sociální pojištění, zdravotní pojištění, zkoušky z českého jazyka atd. Jiná témata vyplynou v rámci sociálního nebo právního poradenství center a bývají formou sociokulturního kurzu realizována spíše jednorázově nebo nárazově. Zde se jedná zejména o témata jako např. daňová problematika, kurzy věnované hlavním českým svátkům (Vánoce, Velikonoce aj.) či kurzy věnované důležitým legislativním změnám. Lektory sociokulturních kurzů jsou podle osvědčené praxe SUZ odborníci na danou problematiku z řad pracovníků partnerských organizací. Například náležitosti trvalého pobytu prezentuje pracovník OAMP, který problematiku přímo řeší v praxi. Jiná témata jsou lektorována zástupci partnerů, kterými jsou právníci nebo pracovníci neziskových organizací. V některých případech lektorují i zaměstnanci integračních center. Kurzy probíhají jak v českém jazyce, tak i s tlumočením do jazyka účastníků kurzu.³⁸

I další integrační centra v Ústeckém, Královéhradeckém a Jihomoravském kraji a v hl. m. Praze, řízená odlišnými subjekty než je SUZ, se ve svých sociokulturních kurzech soustředí na obdobná témata, která jsou pro migranty stěžejní nebo aktuální. Jejich sociokulturní kurzy odvisí od skladby migrantů v kraji, takže v některých centrech je zvýšený podíl kurzů pro studenty, v jiných pro vietnamskou komunitu apod. Některá integrační centra mají sociokulturní kurzy přímo navázané na

Sociokulturní kurzy jsou organizovány pro migranty, kteří již v ČR pobývají delší dobu. Kurzy pořádají především integrační centra a jejich smyslem je seznámit migranty se specializovanými praktickými informacemi, ale také např. realitami ČR, kulturními zvyky, hodnotami i odlišnostmi..

³⁸ Další informace jsou dostupné prostřednictvím rozcestníku webových stránek všech Center na podporu integrace cizinců zřízených Správou uprchlických zařízení MV ČR: www.integracnicentra.cz.

kurzy českého jazyka, jiná centra pořádají i kurzy samostatné. Aktuální nabídka kurzů je dostupná na webových stránkách jednotlivých integračních center.³⁹

Příklad z praxe 1: Sociokulturní kurzy Integračního centra Praha

V *Integračním centru Praha* (ICP) mají kurzy sociokulturní orientace dva formáty. Jedním je tříhodinová prezentace obvykle v pracovní den večer na různá témata, která zajímají klienty a mohou jim pomoci v orientaci v české společnosti. Druhým formátem je nultá hodina první lekce kurzu českého jazyka. Potřeby jednotlivých skupin migrantů zjišťuje vedení ICP od svých interkulturních pracovníků, právníků a sociálních pracovníků, jakož i z přímé zpětné vazby od svých klientů. Na základě tohoto mapování připravuje ICP semináře a jejich témata. Všechny semináře probíhají v češtině, ale pokud je to třeba, ICP zajistí tlumočení. Příkladem takového sociokulturního kurzu je **seminář pro mongolsky mluvící klienty**, kteří mívají obtíže s pochopením některých finančních operací v ČR, neboť v Mongolsku funguje finanční systém jinak. Jelikož se jde o velmi specifickou terminologii, je zajištěno i tlumočení do mongolštiny.⁴⁰

Příklad z praxe 2: Kurzy sociokulturní orientace pro zranitelnou skupinu migrantů

Jihomoravské regionální centrum na podporu integrace cizinců pořádá pestrou škálu kurzů sociokulturní orientace na aktuální téma pro veřejnost a realizuje další významné aktivity zacílené na oblast integrace cizinců v regionu. Od začátku roku 2018 je partnerem v projektu Statutárního města Brna **Strategie integrace cizinců ve městě Brně**, kde mj. připravuje a realizuje kurzy sociokulturní orientace pro zranitelnou skupinu osob migrantů, a to pro **arabsky mluvící matky**. Tyto kurzy se tematicky zaměřují na oblasti vytipované danou cílovou skupinou – např. očkování, bydlení, školský vzdělávací systém v ČR apod.⁴¹

2. 4. Participace cizinců na veřejném životě

Výše popsané předpříjezdové informace, stejně tak jako pořádání integračních a sociokulturních kurzů mají především za cíl zvyšovat informovanost cizinců o právech a povinnostech a celkově zlepšit jejich orientaci v českém prostředí. Dostatečná informovanost a orientace dále vytvářejí vhodné podmínky případnou participaci cizinců na správě věcí veřejných, která je důležitým předpokladem úspěšné integrace jak z hlediska individuálního, tak z perspektivy země pobytu. Tzv. občanská participace či angažovanost podporuje pocit sounáležitosti jednotlivce se státem, společností, místními iniciativami a umožňuje aktivně ovlivňovat dění ve své okolní společnosti. Řadí se sem různorodé formální či neformální mezilidské vazby jako například dobrovolnictví, členství a aktivita v různých typech spolků a sdružení, angažovanost na komunální úrovni jako například účast v poradních orgánech místních samospráv, nebo různé formy politické participace, vč. volebního práva. Skrze občanskou participaci či se totiž nejvýrazněji projevuje míra identifikace toho kterého migranta či migrantky ve vztahu ke společnosti, v níž žije, nebo k níž má dlouhotrvající vazby. Jádrem tohoto pojetí je koncept „sociálního kapitálu“.⁴² Míra, a především možnost, občanské a politické participace migrantek a migrantů se ovšem odvíjí od jejich státní příslušnosti (zda se jedná o občany EU či občany třetích zemí) a dále také od jejich pobytového oprávnění na území ČR.

Participace cizinců na veřejném životě podporuje u migrantů pocit sounáležitosti se společností, ve které žijí, jakož i možnost aktivně ovlivňovat okolní dění.

39 Viz Centrum na podporu integrace cizinců v Ústeckém kraji: <http://www.centrumcizincu.cz>; Integrační centrum pro cizince Hradec Králové: <http://cizincihradec.cz>; Jihomoravské regionální centrum na podporu integrace cizinců: <https://cizincijmk.kr-jihomoravsky.cz>.

40 Více k tomu na webových stránkách Integračního centra Praha: www.icpraha.com.

41 Více k tomu na webových stránkách Jihomoravského regionálního centra na podporu integrace cizinců: <https://cizincijmk.kr-jihomoravsky.cz>.

42 Blíže k tomu např. Franclová, A. *Role konceptu sociálního kapitálu v problematice mezinárodní migrace, diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2018, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/97930>*.

2. 4. 1. OBČANSKÁ A POLITICKÁ PRÁVA

Právní základy občanské a politické participace lze nalézt v Ústavě ČR. Podle *Listiny základních práv a svobod* (čl. 17–23) jsou **některá občanská a politická práva pro všechny společná**, bez ohledu na státní příslušnost a mohou je tedy užívat cizinci ze všech zemí světa. Konkrétně se jedná o:

- právo na svobodu projevu
- právo na informace
- petiční právo
- shromažďovací právo
- právo sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích.
- právo na odpor (např. stávkový).

Výkon jiných práv však má určitá omezení, například na základě plnoletosti, svéprávnosti nebo také výše uváděného občanství. Některá politická práva tak zůstávají privilegiem jen občanů ČR, mezi nimiž se jedná zejména o volební právo.

Otázkou politických práv migrantů se zabývá také *Úmluva o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni* (Rada Evropy, 1992), kterou Česká republika ratifikovala v roce 2015 pouze v omezeném rozsahu, a to jen ve znění části A, která se věnuje svobodě projevu, shromažďování a sdružování, včetně zapojení cizinců do veřejných šetření, plánování či dalších konzultačních procesů. Omezenou ratifikací však ČR odmítla zpřístupnit migrantům nejen aktivní a pasivní volební právo do voleb na místní úrovni, ale také odmítla vytvoření poradních orgánů či přijetí jiných vhodných opatření, která by vedla k zajištění zastoupení migrantů na místní úrovni.

2. 4. 2. POLITICKÁ PARTICIPACE

Politická participace migrantů pobývajících v ČR se odvíjí od jejich volebního práva, které je v ČR **striktně spjato s občanstvím**. Východiskem pro tento stav je právní úprava v zákonech o obcích a krajích,⁴³ na základě které se za občany obce či kraje považují pouze občané ČR se zde přihlášeným trvalým pobytem. Důsledkem této legislativy je omezení politické participace migrantů, kteří za občany obce či kraje nejsou považováni, a to ani ti, kteří v rámci pobytového práva dosáhli povolení k trvalému pobytu na území ČR a jinak mají rovný přístup na trh práce, ke zdravotnímu, vzdělávacímu či sociálnímu systému. Tento jejich pobyt je totiž hlášen v registrech MV ČR, které nejsou propojeny s registry obcí a krajů.

Ve smyslu volebních zákonů **občané zemí mimo EU tedy nemají žádná volební práva v ČR** (aktivní ani pasivní), nemůžou být členy politických stran nebo se ucházet o politickou funkci.⁴⁴ Občanství obce a kraje je navíc spojeno i s právem účastnit se místního referenda či využívat další nástroje k ovlivňování prostředí, ve kterém žijeme. Proto nevládní organizace pracující s migranty dlouhodobě požadují, aby všem migrantům s trvalým pobytem bylo umožněno získat i občanství kraje a obce. Aktivní a pasivní volební právo na úrovni obcí a krajů by pak mělo být přiznáno všem migrantům s trvalým pobytem na území ČR a rodinným příslušníkům občanů EU s přechodným pobytem.

Pokud jde o **občany jiných zemí EU**, ti se vstupem ČR do EU mohou požívat jak pasivní, tak aktivní volební právo v komunálních volbách a ve volbách do Evropského parlamentu. Rovněž mohou být členy politických stran, pokud to stanoví strana, což se ovšem děje jen velice výjimečně. Ani občané EU však nemohou volit v rámci prezidentských a parlamentních voleb. Přesto, že ČR v rámci *acquis communautaire* musela ke změně volebního zákona přistoupit, stát však občany EU k volbě nijak nemotivuje, politici na místní úrovni se k potenciálním evropským voličům až na výjimky nijak nehlásí. Možná i proto je dlouhodobě účast velmi nízká, řádově nižší, než u českých

Občanská práva jsou v ČR společná pro všechny osoby bez ohledu na jejich státní příslušnost. Naproti tomu politická práva se obvykle vztahují jen na občany ČR.

Volební právo je v ČR striktně spjato s občanstvím. Občané zemí mimo EU tak nemají žádná volební práva a občané EU mohou volit a být voleni pouze v komunálních volbách a ve volbách do Evropského parlamentu.

⁴³ Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, v platném znění; zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, v platném znění.

⁴⁴ Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů; zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů; zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů; zákon č. 62/2003 Sb., o volbách do Evropského parlamentu a o změně některých zákonů; zákon č. 275/2012 Sb., o volbě prezidenta republiky a o změně některých zákonů (zákon o volbě prezidenta republiky).

občanů. Cílem integrace je přitom i motivace cizinců podílet se na věcech veřejných a být občansky aktivní, s čímž volební právo bezesporu souvisí.

Příklad z praxe: Letáky pro voliče z řad EU občanů

Před komunálními volbami v říjnu 2018 připravilo Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty informační letáky pro občany EU v několika jazycích, které mají informovat o možnosti jít volit do obecních zastupitelstev. Letáky současně vysvětlují postup, který se zejména pro prvovoliče odlišuje od volebního práva občanů ČR tím, že občan EU se před volbami musí osobně dostavit na příslušný obecní úřad a tam se nechat zapsat do dodatku stálého seznamu voličů.

Celkově je ve srovnání se zeměmi EU volební právo pro cizince pobývající v ČR značně restriktivní. Více než polovina států EU umožňuje cizincům s dlouhodobým či trvalým pobytem volit a být volen v komunálních volbách. Žádný ze států ale neumožňuje bez občanství volit v celostátních volbách.⁴⁵ Debaty spojené s právem volit jsou velmi staré, nejznámější jsou anti-britské protesty v Severní Americe, které prosluly sloganem „*No taxation without representation*“, tedy že ti, kteří platí daně, mají právo volit a být zastoupeni ve volených funkcích. V ČR není zatím změna volebního zákona plánována. Za tento mimořádně restriktivní přístup k formální politické participaci migrantů je přitom ČR dlouhodobě kritizována, a to především z toho důvodu, že podpora migrantů a migrantek aktivně se podílet na demokratických procesech je jedním z důležitých aspektů integrace a ztotožnění se s hodnotami demokratického státu. Politická práva jsou významná nejen jako podpora integračního procesu a vytváření vzájemných vazeb existujících komunit s usazenými migranty, ale jsou také významným principem demokratického státu. Je tedy žádoucí, aby migranti měli možnost aktivně se účastnit na demokratickém zřízení České republiky, což je zásadní hodnotou našeho ústavního pořádku, a tím se mohli aktivně podílet na jejím budování a ochraně.⁴⁶

2. 4. 3. MOŽNOSTI OBČANSKÉ PARTICIPACE MIGRANTŮ

V ohledu participace na komunitním životě uvádí *Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu*, že je nutné přijmout opatření na podporu orientace migrantů a migrantek ve společnosti s přihlédnutím k potřebám žen – např. podporovat zapojení migrantek do akcí místních komunit. Na tento jistě správný cíl ovšem nenavazují konkrétní doporučení. Dostupné informace rovněž ukazují, že migrantky a migranti často především z neznalosti či z důvodu jazykové bariéry **nevyužívají namnoze možností občanské společnosti**, ať již k prosazování vlastních zájmů, tak ke zlepšení svého postavení – např. job kluby, mateřská centra apod. Vzhledem k vzrůstajícím projevům xenofobie a nepřátelským postojům k migrantům a žadatelům o mezinárodní ochranu/azylantům v ČR, které pramení rovněž z nedostatku informací a osobních kontaktů, by však právě **větší prostor pro sdílení zkušeností** a komunikaci mohl přispět k eliminaci podobných negativních jevů ve společnosti. Včleňování migrantů do aktivit subjektů neziskového sektoru a sociální sféry může rovněž vést k eliminaci potenciaálního rizika sociální izolace cizinců v nové společnosti.

Doposud nejčastější formou občanské participace cizinců představuje **dobrovolnictví**, ať již neformální či formální. Neformální dobrovolnictví se může odehrávat kdekoliv a takovou dobrovolnickou činnost vykonává skoro každý z nás. Formální dobrovolnictví se nejspíš odehrává v organizacích občanské společnosti nebo v jiných institucích (např. nemocnice), které dobrovolníka oslovují s určitou nabídkou a pak mu poskytují podporu a zázemí v dobrovolnické činnosti. V ČR od

45 Země, které neumožňují volit občanům třetích zemí na lokální úrovni: Rakousko, Bulharsko, Chorvatsko, Kypr, Francie, Německo, Řecko, Itálie, Malta, Polsko, Bulharsko, Litva a Česko; blíž k tomu na: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurzdoersiers/184711/voting-rights-for-nationals-of-non-eu-states>.

46 Viz např. Migrační manifest, Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty, 2015, dostupné na: www.migracnimanifest.cz; nebo Rozumek, M. Cizinci ve veřejném životě – participace nebo státní integrace?, *Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2014, dostupné na:* <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/cizinci-ve-verejnem-zivote-participace-nebo-statni-integrace>.

roku 2003 existuje zákon o dobrovolnické službě,⁴⁷ který nastavil podmínky pro organizované dobrovolnictví. Organizace HESTIA se věnuje rozvoji dobrovolnictví už od roku 1993. Tato organizace provozuje největší portál s nabídkou dobrovolnictví v ČR, kde se dá nabídky vyhledat podle vašich zájmů – www.dobrovolnik.cz. Taktéž mnohé organizace pracující s migranty mají registrovanou dobrovolnickou službu, díky níž zapojují dobrovolníky do části svých aktivit, převážně z řad majoritní společnosti. Ovšem i mezi migranty se najdou zájemci o dobrovolnictví, kteří věnují svůj volný čas práci nejen s lidmi, ale také se zvířaty nebo ochraně přírody. Dobrovolnictví mimo jiné nabízí skvělý způsob, jak zlepšit jazykové kompetence a zapojit se více do dění v nové zemi. Zapojování migrantů do dobrovolnictví se věnuje zejm. organizace AMIGA, která je sama migrantskou iniciativou.⁴⁸ Mladí migranti se pak sdružují a realizují řadu dobrovolnických aktivit v anglicky mluvící iniciativě Youth Included.⁴⁹

Uvedené migrantské iniciativy jsou také příkladem toho, že i migranti (a to jak občané zemí EU, tak občané třetích zemí) **mají možnost zapojovat se v organizacích občanské společnosti** jako dobrovolníci, členové spolku, můžou se podílet na činnosti správní rady nebo jiného orgánu organizace a mají možnost organizace občanské společnosti zakládat (viz též kapitola 5. 1. 2). **Migrantských organizací** již existuje v ČR několik desítek a většinou se věnují sbližování a prezentaci kultur jednotlivých zemí původu migrantů žijících v ČR či udržování vzájemných dobrých vztahů mezi ČR a těmito zeměmi, tudíž jejich aktivity mají obvykle informační, kulturní a společenských charakter.⁵⁰

V posledních letech se rozvíjí i nový způsob občanské participace migrantů, a to skrze **interkulturní práci**, což je disciplína v rámci pomáhajících profesí s cílem napomáhat odstraňování sociokulturní a jazykové bariéry při jednání mezi veřejnými institucemi a migranty a přispívat k harmonickému a spravedlivému soužití v kulturně rozmanité společnosti (více k tomu v kapitole 5. 2.). Jedním z přístupů této disciplíny je **participační a komunitní interkulturní práce**, která se orientuje na posílení možností a zájmu migrantů o věci veřejné a na práci s komunitou lidí/společenstvím, kteří žijí společně, obývají stejný prostor (dům, čtvrť, obec) a jsou tam zastoupeny osoby migrantského původu, nebo tvoří migrantskou komunitu, která sdílí obdobné zájmy a cíle. Koncept vychází z přesvědčení, že zapojení migrantů v rámci občanské společnosti a místa, kde žijí, může být zdrojem podpory pro jednotlivce a silným nástrojem pro pozitivní změny světa, ve kterém žijeme.⁵¹

Rovněž na komunální úrovni samospráv dochází k jistému posunu a migranti jsou pozvolna víc a víc zapojováni do správy obecních záležitostí. Příkladem lze uvést občasnou účast migrantů při komunitním plánování v některých městských částech hl. m. Prahy, či přímé zaměstnávání osob s migrantskou zkušeností na úradech místních samospráv. Prozatím mají tuto zkušenost jen pražské městské části Praha 7 a Praha 14, ovšem tento přístup se ukazuje jako velice slibný pro další rozvoj integračních aktivit na lokální úrovni. Přesto však je na tomto poli ještě široký prostor pro další rozvoj a je potřeba učinit řadu kroků k opravdovému začlenění agendy integrace cizinců do struktur místních samospráv. Proto se jako jeden z dílčích kroků předně nabízí posilování spolupráce mezi neziskovými organizacemi, migrantskými iniciativami a samosprávami.

47 Zákon č. 86/2014 Sb., o dobrovolnické službě, v platném znění.

48 Blíže k tomu na stránkách AMIGA, z.s.: <http://amiga-migrant.eu/>.

49 Blíže k tomu na stránkách Youth Included: <http://youthincluded.com>.

50 Seznam migrantských spolků je uvedený např. na zde: <https://migraceonline.cz/cz/uzitecne-zdroje/institutions-and-organizations-in-cze-3/zajmove-a-kulturni-organizace-komunit-migrantu-v-ceske-republice>.

51 Více k tomu v Praktická doporučení pro občanskou participaci migrantů v ČR, Asociace pro interkulturní práci, 2016, dostupné na: <http://interkulturniprace.cz/wp-content/uploads/2016/12/doporuceni-final.pdf>.

2. 5. Příslušná právní úprava

► Občanská a politická práva

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Úmluva Rady Evropy o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni, přijatá dne 5. 2. 1992

Úmluva č. 51/2015 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o účasti cizinců na veřejném životě na místní úrovni

► Politická a občanská participace

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, v platném znění

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, v platném znění

Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, v platném znění

Zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů, v platném znění

Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů, v platném znění

Zákon č. 62/2003 Sb., o volbách do Evropského parlamentu a o změně některých zákonů, v platném znění
Zákon č. 275/2012 Sb., o volbě prezidenta republiky a o změně některých zákonů, v platném znění (zákon o volbě prezidenta republiky)

Zákon č. 86/2014 Sb., o dobrovolnické službě, v platném znění.

2. 6. Užitečné odkazy a materiály

► Předodjezdová opatření

Předodjezdový balíček *Příští zastávka Česká Republika* určený pro migranty v předodjezdové fázi ze země původu (MV): <http://www.mvcr.cz/clanek/pristi-zastavka-ceska-republika.aspx>.

► Popříjezdová opatření

Webová stránka *Vítejte v ČR* – poskytuje informace o adaptačně integračních kurzech v osmi jazycích, včetně online registračního systému pro aktuálně otevřené kurzy realizované po celé ČR (Slovo 21 s podporou MV): www.vitejtevcr.cz.

Film *Vítejte v ČR* – k dispozici v osmi jazycích na webových stránkách www.vitejtevcr.cz nebo na: <http://www.mvcr.cz/clanek/vitejte-v-ceske-republice.aspx>.

Animovaný film *Jak na to?* je k vidění na: <http://www.slovo21.cz/index.php/projekty-cizinci/vsechny-projekty-pro-cizince/313-jak-na-to-instruktazni-film>.

► Sociokulturní kurzy integračních center

Aktuální **nabídku sociokulturních kurzů** lze nalézt na webových stránkách integračních center.

Rozcestník webových stránek Center na podporu integrace cizinců v ČR zřizovaných Správou uprchlických zařízení MV ČR: www.integracnicentra.cz

Integrační centrum Praha: <http://www.icpraha.com/vzdelavaci-seminare/>

Centrum na podporu integrace cizinců v Ústeckém kraji: <http://www.centrumcizincu.cz>

Integrační centrum pro cizince Hradec Králové: <http://cizincihradec.cz>

Jihomoravské regionální centrum na podporu integrace cizinců: <https://cizincijmk.kr-jihomoravsky.cz>.

► Zahraniční zkušenosti

Integrační kurzy pro migranty a migrantky: **zahraniční zkušenosti** – publikace Mezinárodní organizace pro migraci (IOM, 2014): <https://www.iom.cz/vod/publikace-integracni-kurzy-pro-migranty-a-migrantky-zahranicni-zkusenosti>

Volební práva migrantů v zemích EU: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurzdoersiers/184711/voting-rights-for-nationals-of-non-eu-states>.

► Participace na veřejném životě

Migrační manifest (Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty, 2015): www.migracnimanifest.cz

Praktická doporučení pro občanskou participaci migrantů v ČR (Asociace pro interkulturní práci, 2016): <http://interkulturniprace.cz/wp-content/uploads/2016/12/doporuceni-final.pdf>.

Rozumek, M. **Cizinci ve veřejném životě – participace nebo státní integrace?** (Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2014): <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/cizinci-ve-verejnem-zivote-participace-nebo-statni-integrace>.

Webové stránky migrantské iniciativy AMIGA, z.s.: <http://amiga-migrant.eu/>

Webové stránky migrantské iniciativy Youth Included: <http://youthincluded.com>

Seznam migrantských spolků: <https://migraceonline.cz/cz/uzitecne-zdroje/institutions-and-organizations-in-cze-3/zajmove-a-kulturni-organizace-komunit-migrantu-v-ceske-republice>.

Začleňování na trh práce

Michaela Límová a Kateřina Ošancová, Centrum pro integraci cizinců, o. p. s.

Práce patří k základním předpokladům soběstačnosti každého jednotlivce ve společnosti, migranty a migrantky nevynímá. V jejich případě práce představuje také jeden ze stěžejních prvků integrace v přijímací zemi. Proto strategický vládní dokument *Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu* staví ekonomickou soběstačnost a začlenění migrantů na trh práce mezi své základní priority.

3. 1. Podmínky vstupu na trh práce

3. 1. 1. OBČANÉ EU

Česká republika, stejně jako ostatní členské země EU si chrání trh práce pro své občany a občany dalších členských zemí EU a Evropského hospodářského prostoru (EHP), tedy Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska (dále souhrnně „občané EU“). Na území těchto států platí na základě evropské legislativy právo volného pohybu osob za výdělečnou činnost, tedy zaměstnáním a podnikáním. To znamená, že **občané EU mohou být v ČR zaměstnáni bez omezení**. Omezeno může být toto právo pouze pro občany nových členských zemí EU po určitou dobu po přistoupení těchto zemí do EU.⁵²

Zvláštní kategorií jsou **rodinní příslušníci občanů EU** (včetně ČR), kteří jsou sami občany zemí mimo EU (typicky: manžel, manželka, registrovaný partner). Evropské právo jim zaručuje **stejné postavení jako občanům EU**. K tomu, aby mohli v ČR pracovat bez povolení, však musí splnit zásadní podmínku, a to mít na území ČR **povolný přechodný pobyt**, nebo o něj mít alespoň zažádáno. Volný vstup na trh práce tedy není zaručen např. pouhým sňatkem.

Pro účely zaměstnávání se tyto dvě kategorie zahraničních pracovníků nepovažují za cizince a dle zákona o zaměstnanosti mají tedy stejné postavení jako občané ČR.⁵³

3. 1. 2. OBČANÉ TŘETÍCH ZEMÍ

Oproti občanům EU a jejich rodinným příslušníkům mají pak státní příslušníci zemí mimo EU (tzv. občané třetích zemí) **přístup na trh práce regulovaný**. Obecně lze říci, že tito migranti nemohou pracovat bez souhlasu a vědomí Úřadu práce ČR (ÚP) a Ministerstva vnitra ČR (MV). **Úřední souhlas, resp. povolení k práci** může být vydán v různé podobě, a to jako:

- **zaměstnanecká karta** (duální či neduální);
- **modrá karta** (pro vysoce kvalifikované profese); nebo
- **povolení k zaměstnání**, které se vydává k dříve povolenému pobytu (obvykle za jiným účelem pobytu, např. podnikání, sloučení rodiny, studia, aj.).

Postup je takový, že zaměstnavatel ohlásí úmysl zaměstnat migranta na krajskou pobočku ÚP. Úřad provede tzv. **test trhu práce**, tedy posoudí poptávku ze strany zaměstnavatelů po dané profesi v daném regionu a pravděpodobnost jejího uspokojení českými pracovníky nebo občany EU. Obvykle po jednom měsíci je místo volné pro pracovníka ze země mimo EU. Nově existuje možnost tzv. **sezónní práce**, omezené na 6 měsíců bez možnosti prodloužení.

Občané členských zemí EU, EHP a Švýcarska mají právo volného pohybu po EU, včetně ČR, a mohou zde tedy být zaměstnáni bez omezení. Stejně právo mají i jejich rodinní příslušníci (manžel, manželka, registrovaný partner, apod.) s uděleným přechodným pobytem v ČR.

Vstup na trh práce pro migranty ze třetích zemí je regulovaný, a to různými druhy souhlasu od Úřadu práce a Ministerstva vnitra.

⁵² Podrobněji viz například: https://www.mpsv.cz/files/clanky/1365/priloha_V.pdf.

⁵³ Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, v platném znění.

Existuje však celá řada **výjimek**, kdy migranti ze třetích zemí souhlas Úřadu práce nepotřebují. Stejně jako u občanů EU i u zaměstnanců ze třetích zemí s volným přístupem na trh práce má zaměstnavatel tzv. **informační povinnost**: musí jen nahlásit vznik a zánik pracovního poměru migranta na krajské pobožce ÚP. Povolení k zaměstnání tedy nepotřebují cizinci, kteří jsou:

- držitelé **povolení k trvalému pobytu**;
- osobami s **udělenou mezinárodní ochranou**, a to ve formě azylu nebo doplňkové ochrany;
- **žadatelé o mezinárodní ochranu** (pokud od zahájení řízení o mezinárodní ochraně uplynulo nejméně 6 měsíců);
- **studenty**, kteří se na území ČR **soustavně připravují na budoucí povolání formou denního studia** na střední škole, konzervatoři, vyšší odborné škole a jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky, a během prezenčního (denního) studia na vysoké škole veřejné či akreditované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT);
- **absolventy**, kteří získali střední nebo vyšší odborné vzdělání nebo vyšší odborné vzdělání na konzervatoři nebo vysokoškolské vzdělání na vysoké škole veřejné či akreditované MŠMT.⁵⁴

Paradoxně výhodnější postavení na trhu práce má občan třetí země, který získal **dlouhodobý pobyt za účelem společného soužití rodiny**, než jeho partner/ka, který/kteř je nositelem pobytového oprávnění za účelem výdělečné činnosti.

Specifická je situace cizince s dlouhodobým pobytem rezidenta jiného členského státu EU za účelem zaměstnání, který může začít pracovat až po 12 měsících od vydání povolení k pobytu.

Dále existuje celá řada případů, kdy se nevyžaduje povolení k zaměstnání (resp. zaměstnanecká karta či modrá karta), nebo se povolení k zaměstnání vydá **bez ohledu na situaci na trhu práce**. Zejména jde o duchovní církvi, akademické pracovníky VŠ, výkonné umělce, některé sportovce, pracovníky mezinárodní dopravy a další. Za zaměstnání je považováno i plnění úkolů zajišťovaných společníkem nebo jednatelem, s. r. o., členem družstva nebo členem statutárního orgánu družstva pro družstvo.

3. 2. Zaměstnanost migrantů v ČR

3. 2. 1. STATISTIKY ZAMĚSTNANOSTI MIGRANTŮ V ČR

Česká republika má do určité míry **zájem o tzv. ekonomickou migraci**, tedy o příchod zahraničních pracovníků, od kterých se očekává okamžitá a nepřerušovaná zapojení do pracovního procesu. V současné době je zaměstnána valná většina z celkového počtu migrantů, kteří v ČR pobývají. Podle údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ)⁵⁵ bylo ke konci roku 2016 evidováno celkem 382 889 zahraničních pracovníků⁵⁶ z celkového počtu 468 517 migrantů pobývajících v ČR včetně dětí (tzn. asi 80 %).

Ve srovnání s předchozími roky **aktuálně narůstá celkový počet migrantů na českém trhu práce**. Přesto, že se v důsledku nedávných legislativních omezení postupně snižoval podíl zahraničních pracovníků, kteří ke své pracovní činnosti potřebují povolení k zaměstnání, zaměstnaneckou kartu nebo modrou kartu, navyšuje se na druhou stranu neustále počet těch pracovníků, kteří mají volný přístup na trh práce. Tuto skupinu dnes tvoří **převážně zaměstnanci ze zemí EU**, kteří představují až 74 % ze všech zaměstnaných migrantů v ČR.⁵⁷ V tomtéž roce 2016 bylo na živnostenských odborech evidováno 85 628 držitelů platného živnostenského oprávnění z řad migrantů, a to nejvíce

Zaměstnanost cizinců ovlivňuje mnoho faktorů - kvóty, jimiž počet příchozích pracovníků reguluje stát, míra nezaměstnanost či celková, hospodářská situace. Na straně migrantů je to pak zejména míra znalosti češtiny, odborná kvalifikace a celková schopnost přizpůsobit se požadavkům trhu práce. I když drtivá většina migrantů v ČR pracuje, stejně jako v případě občanů ČR vždy zůstává určité procento osob bez výdělečné činnosti.

54 Právo studentů a absolventů na volný vstup na trh práce však zaniká neplněním podmínek studia (například přerušením) a samozřejmě v případě neúspěšného ukončení studia.

55 Více k tomu na: <https://www.czso.cz/csu/czso/cizinci-v-cr-2017>.

56 Při čtení statistických údajů je důležité vědět, že termín „cizinci evidovaní Úřadem práce“ představuje nahlášené zaměstnance, nikoli evidenci nezaměstnaných. Dále se kvůli nefunkčnosti softwaru státních orgánů od roku 2012 vytváří pouze kvalifikované odhady o zaměstnanosti migrantů v ČR. Obojí je patrné v grafu ČSÚ *Zaměstnanost cizinců v ČR dle postavení v zaměstnání 2004–2016*: https://www.czso.cz/csu/cizinci/2-ciz_zamestnanost.

57 Pro další údaje viz též *Zprávu o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2016* (MV ČR, 2017): <http://www.mvcr.cz/clanek/zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-cizincu-v-ceske-republice-za-roky-2001-2016.aspx>. S. 68 a dále.

z Vietnamu, Ukrajiny a Slovenska. V případě živností nejde nutně o jiné osoby, neboť i cizinci mohou mít podnikání jako vedlejší činnost.⁵⁸

3. 2. 2. PŘÍLEŽITOSTI A BARIÉRY ZAMĚSTNÁVÁNÍ MIGRANTŮ

Zaměstnanost migrantů, totiž počty a strukturu, určuje v každém období několik faktorů, vnějších i vnitřních. Z **vnějších faktorů** jmenujme *míru nezaměstnanosti* a *aktuální politiku státu v oblasti pracovní migrace*, tedy regulaci příchozích ze zemí mimo EU. V období vzniku této publikace dosahuje míra nezaměstnanosti rekordně nízkých čísel a zaměstnavatelé volají po zahraniční pracovní síle. Kupříkladu z Ukrajiny, tradiční zdrojové země, je t. č. možné obdržet zaměstnaneckou kartu pouze skrze vládní projekty, které určují roční kvóty pro nábor nových pracovníků z této země. Kvóty byly v dubnu 2018 stanoveny na 500 osob ročně pro *Projekt Ukrajina* (vysoce kvalifikovaní pracovníci) a 9600 osob ročně v projektu *Režim Ukrajina* (ostatní pozice). Počet zájemců o práci v ČR, zejména z této země, dlouhodobě převyšuje možnosti vydání víz. K náboru dalších zahraničních pracovníků byl pak schválen ještě projekt *Režim ostatní státy*, který k červnu 2018 zahrnoval pracovníky z Mongolska, Filipín a Srbska.⁵⁹

V současnosti se stále vyskytují problémy s vysláním zahraničních pracovníků, zejména ukrajinských, k práci v ČR poté, co jim bylo vydáno vízum v jiné členské zemi EU. O vyslání za účelem poskytnutí služby, které je zakotvené v evropském právu, se však jedná pouze za určitých pevně stanovených podmínek. Vždy platí, že k práci v ČR je třeba schválení státních orgánů ČR. Na straně potenciálních pracovníků panuje bohužel mnoho neznalostí, které je snadné zneužít, a to kým-koli na cestě do ČR – náborovými agenturami, zprostředkovateli, budoucími zaměstnavateli. Díky tomu je oblast zaměstnávání cizinců značně pokřivená, a to i pokud jde o zaměstnanecká práva a povinnosti.⁶⁰

Mezi **bariéry na straně migrantů** počítáme zejména omezenou znalost češtiny, která je pro konkrétní pozici třeba. S vyššími požadavky na kvalifikaci pak nároky na znalost češtiny rostou, může být vyžadována i dobrá písemná čeština. Mezi vnitřní faktory, které dobu hledání práce ovlivňují, patří **schopnost orientace** ve způsobech hledání práce, flexibilita a mobilita, a tzv. měkké dovednosti **při výběrovém řízení**. Také v tom pomáhají neziskové organizace pracující s migranty a **Úřad práce ČR (ÚP)**.

Uspokojivé pracovní uplatnění je jedním z klíčových předpokladů úspěšné integrace příchozích do společnosti, a rovněž zdrojem jejich osobní a rodinné spokojenosti. Již od 90. let 20. století si neziskové organizace působící v této oblasti uvědomovaly důležitost podpory ekonomické soběstačnosti migrantů a jejich činnost je dlouhodobě namířena tímto směrem. **Neziskové organizace prostřednictvím sociálních služeb, pracovního a kariérního poradenství, s využitím dotací státu a Evropského sociálního fondu podporují v úsilí o pracovní uplatnění celou řadu migrantů, zejména těch, kteří si vlivem různých bariér nedokáží najít či udržet zaměstnání.** Projekty určené k podpoře začlenění na trh práce mají přínos především pro ty migranty, kteří kromě jazykové bariéry mají i další znevýhodnění – věk, pohlaví, zdravotní omezení, či nutnost péče o závislého člena rodiny. Obvykle se nejedná o ekonomické migranty/migrantky, ale třeba o jejich rodinné příslušníky, azylanty nebo osoby s doplňkovou ochranou. U běžných pracovních migrantů se pak práce neziskových organizací soustředí zejména na zvyšování jejich povědomí o jejich pracovních právech i povinnostech, dále pak na zvyšování ochrany jejich práv před nekalými postupy zaměstnavatelů a zprostředkovatelů, kdy se v poradenství často řeší například vymáhání nevyplacených mezd, či jiné otázky související s legálním zaměstnáním v ČR.

58 Tamtéž; s. 71 a dále.

59 Aktuální informace ke všem projektům jsou uvedeny na stránkách Ministerstva průmyslu a obchodu (MPO): <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/ekonomicka-migrace/>.

60 Viz Informační kampaň a stanovisko státních orgánů k problematice vysílání občanů třetích zemí k poskytování služeb v rámci EU, dostupné zde: <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/ekonomicka-migrace/informacni-kampan-k-problematice-vysilani-obcanu-tretich-statu-k-poskytovani-sluzeb-v-ramci-eu--237190/>.

Příklad z praxe 1: Projekty na podporu začleňování migrantů na trh práce realizované Centrem pro integraci cizinců (CIC)

Nezisková organizace CIC realizovala v minulosti mnoho projektů na podporu začleňování migrantů na trh práce. Získané zkušenosti ukázaly, že začlenění migrantů na trh práce je třeba podporovat stálou sociální službou, nikoli jen projekty s omezeným časovým rozsahem. CIC proto otevřela další sociální službu – **sociální rehabilitaci Perspektiva**, registrovanou zatím jen v hl. m. Praze. Jde o specifickou sociální službu, zaměřenou na cílenou podporu pracovního a společenského uplatnění těch migrantů, kteří takové uplatnění nemohou získat nebo si jej držet.⁶¹

Příklad z praxe 2: Pracovněprávní poradna provozovaná Organizací na pomoc uprchlíkům (OPU)

V Plzni založila OPU specializovanou **Pracovněprávní poradnu** určenou zejména pro cizince ze třetích zemí, kterou v roce 2018 financuje přímo městský obvod Plzeň 3. V některých dalších krajích (Královéhradeckém, Jihomoravském a Moravskoslezském) pak OPU nabízí podpůrná centra, kde mohou migranti čerpat zdarma kurzy češtiny, právní poradenství i psychologickou pomoc.⁶²

Příklad z praxe 3: Projekt Nový začátek: zlepšení postavení žen – migrantek na trhu práce realizovaný organizací Inbáze

Projekt nabízí migrantkám komplexní program, jenž zahrnuje poradenství, motivační složku i vzdělávání a jehož smyslem je usnadnit jim vstup na trh práce či zlepšit jejich postavení na tomto trhu.⁶³

3. 3. Migranti a nezaměstnanost

3. 3. 1. MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI MIGRANTŮ V ČR

Stejně jako v běžné populaci, tak i mezi migranty zůstávají jednotlivci, kteří v pracovním procesu nejsou z důvodů osobních či rodinných, někteří však nemohou pracovat také proto, že to jejich pobytové postavení neumožňuje nebo zatím neumožňuje. **Míra nezaměstnanosti u migrantů** však nepatří mezi údaje vykazované Českým statistickým úřadem. Podíl zahraničních pracovníků v celkovém počtu uchazečů o zaměstnání sleduje pouze Úřad práce ČR, a to jen v případě pracovníků ze třetích zemí.⁶⁴ Dle ústního sdělení pracovníka krajské pobočky ÚP v Liberci činí podíl uchazečů o zaměstnání ze zemí mimo EU na celkovém počtu maximálně 2 % (údaj k dubnu 2018). Podle výzkumné zprávy z roku 2010,⁶⁵ představovali z více než 900 000 osob, které v průběhu roku 2010 prošly evidencí uchazečů o zaměstnání, jen 1,3 % občané EU a jen 1 % občané třetích zemí.

Tyto údaje ilustrují, že jen někteří migranti mohou uplatnit nároky plynoucí z titulu evidence nezaměstnaných. Zkušenost neziskových organizací ukazuje, že ani ti z migrantů, kteří toto právo mají,

Stejně jako v případě českých občanů existuje vždy rovněž určité procento cizinců, kteří zaměstnání nejsou. Míra nezaměstnanosti u migrantů je však daleko nižší než u běžné populace. Nezaměstnaní migranti navíc mnohem méně často pobírají dávky v nezaměstnanosti, přestože na ně mají právní nárok.

61 Více k tomu na stránkách organizace CIC: <http://www.cicpraha.org/cs/pracovni-poradenstvi/socialni-rehabilitace-cic.html>.

62 Více k tomu na stránkách organizace OPU: <https://www.opu.cz/cs/projekty/>.

63 Více k tomu na stránkách organizace Inbáze: <http://www.inbaze.cz/2016-2018-opz-novy-zacatek-zlepseni-postaveni-zen-migrantek-na-trhu-prace/>.

64 Naopak existují samostatné statistiky MPSV ohledně počtu uchazečů ze zemí EU, EHP a třetích zemí dle okresů ČR a občanství. Podrobněji viz: <https://portal.mpsv.cz/sz/stat/eu>.

65 Rákoczyová, M. et al., *Nezaměstnanost cizinců v České republice* (VÚPSV, 2013), dostupné na: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_359.pdf.

ho ne vždy využijí, nebo ani nevědí o této možnosti, konkrétním postupu a důsledcích (nutnost plnit podmínky evidence, nárok na podporu v nezaměstnanosti, zdravotní pojištění apod.). Opět to dokazují statistiky, kdy například v březnu 2017 bylo mezi uchazeči o zaměstnání zaevidováno celkem 4 985 občanů třetích zemí a z toho jen 25 % (1 260 osob) pobíralo podporu v nezaměstnanosti.

3. 3. 2. MIGRANTI V EVIDENCI ÚŘADU PRÁCE

Pokud ztratí práci **občan EU nebo jeho rodinný příslušník, který má v ČR stále bydliště** a který pracoval u zaměstnavatele se sídlem v ČR, ale nenavazuje mu další pracovní poměr, může se zaregistrovat se na místním Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání.⁶⁶ **Nárok na dávky v nezaměstnanosti** má takový uchazeč za stejných podmínek jako český občan, tedy musel být zaměstnaný s účastí na sociálním pojištění nejméně jeden rok. Žádost o podporu v nezaměstnanosti může být pro občany EU důležitá i z toho důvodu, že po skončení zaměstnání v ČR jim nemusí automaticky zůstat účast na veřejném zdravotním pojištění ČR. Zdravotní pojišťovna může vyžadovat prokázání bydliště v ČR a těžiště zájmů. Přiznání podpory v nezaměstnanosti tak udrží nezaměstnaného občana EU v systému českého veřejného zdravotního pojištění. Pro nároky je možné zohlednit dobu sociálního pojištění získanou v jiných zemích EU. Toto upravují **pravidla koordinace sociálního zabezpečení v rámci EU**.⁶⁷

Občan třetí země musí pro zařazení do evidence uchazečů o zaměstnání také splňovat podmínku bydliště, čímž se pro tuto kategorii migrantů rozumí trvalý pobyt na území ČR, přiznaný azyl nebo doplňková ochrana. Výjimka platí pro držitele modré karty (povolení pro zaměstnání s vysokou kvalifikací), u nichž se za bydliště považuje adresa uvedená jako místo pobytu v agendovém informačním systému cizinců.⁶⁸

Úřad práce ČR může, kromě vyhledávání vhodných pracovních pozic, poskytovat zaměstnavatelům i uchazečům finanční podporu formou různých příspěvků, jakožto nástrojů a opatření aktivní politiky zaměstnanosti. Jde například o příspěvek na společensky účelné pracovní místo, na zapracování nového zaměstnance, který byl předtím v evidenci ÚP, na veřejně prospěšné práce, na rekvalifikaci zaměstnanců a další. Na tyto příspěvky není právní nárok, posuzují se podle míry a charakteru nezaměstnanosti v regionu (počty, odvětví) a podle míry zranitelnosti dotčených pracovníků (věk, rodinná situace, zdravotní stav, délka nezaměstnanosti). Migranti mohou být adresáři této podpory, splňují-li podmínky evidence (viz výše). Některé ÚP poskytují jako rekvalifikační kurz i kurz češtiny.

3. 4. Rekvalifikace

Pod pojmem rekvalifikace si obvykle představíme odborný kurz, který pomůže zvýšit kvalifikaci v nějaké profesní oblasti nebo získat kvalifikaci novou. U migrantů žijících v ČR se otázka rekvalifikace stává aktuální, pokud:

- svou původní kvalifikaci ze zahraničí v ČR nemohou z nějakého důvodu využít;
- nepodaří se jim úspěšně projít procesem uznání kvalifikace (viz kapitolu 3. 7.); nebo
- kvalifikace jim zcela chybí.

Vybrat vhodnou oblast rekvalifikace a následně kvalitní rekvalifikační kurz je poměrně obtížné, zvláště pro migranty bez znalosti místního prostředí a s jazykovou bariérou. Pro úspěšný výběr rekvalifikace je **nutná určitá znalost trhu práce v ČR** a taktéž je velice užitečná jistá **zkušenost s poskytovateli rekvalifikačních kurzů**. Jejich úroveň se totiž často diametrálně liší, a to i v případě těch s akreditací MŠMT. Výběru rekvalifikačního kurzu by mělo proto předcházet, či ho doprovázet, **kariérové poradenství**. Teoreticky by s výběrem rekvalifikace měl dokázat pomoci i Úřad práce, dle zkušeností z praxe se ale mnohem více doporučuje využít služeb pracovního či kariérového poradenství některé z neziskových organizací, která se této oblasti dlouhodobě věnuje a svoje služby poskytuje obvykle zdarma (viz kapitolu 3. 2. 2.). Úřad práce lze pak spíše oslovit ohledně možnosti vybraný kurz financovat.

Pokud je občan EU či jeho rodinný příslušník zaměstnan u zaměstnavatele se sídlem v ČR a přijde o práci, má nárok na dávky v nezaměstnanosti za stejných podmínek jako občan ČR, včetně vzniku nároku na účast na veřejném zdravotním pojištění.

Občan třetí země má v analogické situaci nárok na dávky v nezaměstnanosti a účast na veřejném zdravotním pojištění, získal-li na území ČR trvalý pobyt, přiznaným azylem nebo doplňkovou ochranou.

Při volbě profesní dráhy v ČR je pro migranty optimální vyhledat pomoc kvalifikovaného pracovního či kariérového poradce, který se orientuje na českém pracovním trhu. Řada neziskových organizací poskytuje tuto službu zdarma.

66 Viz § 5 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění.

67 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení a Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) 987/2009, kterým se stanovují prováděcí pravidla k předchozímu nařízení.

68 Více k tomu na: <http://www.szcr.cz/registr-obyvatel/agendove-systemy>.

Některé profese v ČR nelze vykonávat bez konkrétního osvědčení či profesního průkazu (např. práce ve skladu, řidič kamionu, svářeč, ostraha a celá řada dalších), a pokud rekvalifikační kurz umožní takové osvědčení získat, je pak při hledání práce velkým přínosem, protože zaměstnavatelé šetří čas a náklady, které by musel do nového pracovníka investovat. V některých oborech umožní rekvalifikační kurz doplnit rozdíly oproti praxi ve stejném oboru v zahraničí (typicky je to účetnictví, kde je třeba znát české účetní standardy). V případech, kdy klient nebyl dosud zaměstnán, je výhodné uvést v životopise alespoň rekvalifikační kurz.

Příklad z praxe 1: Podpora nezaměstnaných migrantů při vstupu na trh práce v Centru pro integraci cizinců (CIC)

Nevládní organizace CIC má za sebou deset let zkušeností s realizací projektů zaměřených na **podporu nezaměstnaných migrantů při vstupu na trh práce**, jejichž součástí bylo i zajišťování rekvalifikačních kurzů. Těchto projektů bylo (díky podpoře z ESF) realizováno celkem 8 a prošlo jimi celkem 470 migrantů a migrantek. Pracovníci CIC zajistili svým klientům desítky rekvalifikačních kurzů v nejrůznějších oborech a asistovali jim od začátku, tj. od fáze volby profesní dráhy v ČR přes výběr rekvalifikace a podporu v jejím průběhu až do fáze hledání a nalezení zaměstnání.

Tuto bohatou zkušenost organizace CIC lze shrnout tak, že absolvovat rekvalifikační kurz má smysl v případě, že jsou splněny další faktory (viz níže), ovšem **význam samotného absolvování rekvalifikace** pro úspěšné pracovní uplatnění v daném oboru **nelze příliš přeceňovat**. Pokud absolvent kurzu nezíská v rozumném časovém horizontu pracovní uplatnění (cca do 1 roku), kde by aplikoval poznatky a dovednosti z rekvalifikačního kurzu, je málo pravděpodobné, že si znalosti udrží. Stejně jako v případě, že klient dlouho nevykonává aktivně svou profesi, dochází postupně k dequalifikaci. Část znalostí postupně zapomíná a to, co nezapomněl, může zase zastarávat, protože jeho profesní obor se dále vyvíjí. Pro zaměstnavatele bývá obvykle cennější předchozí praxe v daném oboru, byť získaná v zahraničí, než pouhý kurz.

V celém procesu hledání a nalezení práce hraje však největší roli **motivace klienta**. Praxe organizace CIC ukazuje, že pokud byla motivace klienta slabá, např. klient/klientka absolvovali rekvalifikaci na nátlak manželky/manžela, nebo nebyli v situaci, že by práci potřebovali z existenčních důvodů, tak ani po rekvalifikaci nenastala obvykle žádoucí změna. V jiných případech naopak vytrvalost klienta/klientky byla tak vysoká, že nakonec uspěli, i když situace už vypadala beznadějně – příkladem je klientka lékařka, které se teprve na šestý pokus podařilo složit aprobační zkoušku pro lékaře.

Doporučení: Jak vybrat vhodnou rekvalifikaci

Výběr rekvalifikace by měl zohledňovat dvě zásadní proměnné:

- **situaci na trhu práce**, tj. zda je na trhu poptávka po dané profesi a klient má reálnou šanci na uplatnění a
- **osobní předpoklady klienta**, které, jsou-li splněny, zvyšují šanci, že po absolvování rekvalifikačního kurzu nalezne v dané oblasti pracovní uplatnění:
 - **Klient má předchozí praxi v daném oboru.** Navazuje na nějakou předchozí zkušenost, nebo má alespoň k dané profesi vztah a už si ji vyzkoušel např. v mimopracovních vztazích.
 - **Klient má realistická očekávání**, co mu rekvalifikace přinese a má jasnou představu o tom, jaké kroky budou následovat po rekvalifikaci.
 - **Danou profesi mohou bez větších překážek vykonávat migranti**, tedy např. zahrnuje přiměřené jazykové požadavky.
 - **Klient nemá zdravotní omezení**, která by mu bránila vykonávat danou profesi.

Při výběru rekvalifikace je třeba vzít v úvahu osobní předpoklady klienta (praxe, vzdělání, jeho preference a omezení) a situaci na trhu práce v ČR.

- **Daná profese nabízí pracovní pozice, které obvykle fungují v režimu slučitelném s ostatními povinnostmi a rolmi klienta**, nejčastěji rodičovskými. To bývá poněkud opomíjené téma, ale často hraje rozhodující roli v možnostech následného pracovního uplatnění. Celá řada profesí nabízí práci převážně ve směnném provozu (noční směny, krátký a dlouhý týden). Pokud klient ví, že nemůže pracovat ve směnném provozu a v dané profesi je minimum uplatnění v nesměnném provozu, nemá velký smysl se tam rekvatifikovat.

Příklad z praxe 2: Klientka paní Irina (26), trvalý pobyt v ČR

Klientka se obrátila na organizaci CIC s tím, že bude brzy končit rodičovskou dovolenou a potřebuje si najít práci. Jako matka samoživitelka, jejíž bývalý partner byl navíc ve vězení, se nacházela v dost obtížné situaci. V ČR měla minimum sociálních vazeb, český jazyk ovládala na středně pokročilé úrovni, ale měla značný problém s psanou češtinou. V zahraničí vystudovala magisterský obor účetnictví a finance. Pracovní praxi neměla prakticky žádnou, jelikož ihned po studiích odjela do ČR, kde záhy otěhotněla. V programu pracovního poradenství CIC jí byla nabídnuta účast v několika vzdělávacích aktivitách (kurzy češtiny, kurzy práce na PC, rekvalifikační kurz) a dále možnost praxe prostřednictvím podporovaného pracovního místa se mzdovým příspěvkem pro zaměstnavatele. S klientkou spolupracovali pracovní poradce (sociální pracovník) a specialista na trh práce (kvalifikovaný personalista). Klientka si během konzultací postupně ujasnila své možnosti na českém trhu práce, které byly díky nedostatku praxe a postavení matky samoživitelky po rodičovské dovolené poměrně omezené. Proto se rozhodla pro profesní dráhu účetní, vzhledem k oboru, který vystudovala v zahraničí.

Díky podpoře CIC klientka absolvovala rekvalifikační kurz účetnictví, jehož součástí byla i řízená praxe. Obeznamila se tak s českými účetními standardy a mohla začít hledat práci v oboru. Navíc absolvovala kurz práce s Excelem a v kurzech českého jazyka si zlepšila jazykové dovednosti natolik, že dokázala samostatně reagovat na pracovní inzeráty. Klientka ve spolupráci s pracovní poradkyní nakonec našla pracovní místo v menší účetní firmě na pozici junior účetní na zkrácený pracovní úvazek. Nevýhodu, kterou pro zaměstnavatele představovala skutečnost, že je paní Irina bez pracovních zkušeností, vyvážila nabídka příspěvku na mzdu, který mohl zaměstnavatel čerpat po dobu 6 měsíců. Po skončení podporovaného období byla již klientka natolik zapracována, že si ji zaměstnavatel ve firmě ponechal a po roce jí dokonce nabídl smlouvu na dobu neurčitou.

3. 5. Podpora podnikání

Občané EU mohou podnikat v ČR stejně jako občané ČR. **Občané třetích zemí** mohou získat živnostenské oprávnění pouze tehdy, pobyvají-li v ČR alespoň na vízum k pobytu nad 90 dní. Před udělením víza nebo dlouhodobého pobytu za účelem podnikání je zastupitelským úřadem ČR **zkoumán podnikatelský záměr** žadatele z hlediska reálnosti a udržitelnosti.

Začínající podnikatelé mohou **žádat o podporu** svého podnikání různé instituce. První volbou jsou **banky**, které poskytnou úvěr. K tomu musí žadatel splnit řadu podmínek, zejména mít dobrý podnikatelský plán a reálný rozpočet. Existují zvýhodněné úvěry pro začínající podnikatele, které poskytuje Českomoravská záruční a rozvojová banka. Tato banka je speciálním ekonomickým subjektem s většinou účastí státu, který poskytuje na základě vládou schválených programů finanční podporu malým a středním podnikatelům. Je pravděpodobné, že se banka bude ptát na pobytový status žadatele o úvěr a příliš krátká pobytová historie bude na překážku.

Dalším možným adresátem žádosti o podporu je Úřad práce. Tzv. **příspěvek na podnikání**, tedy příspěvek na zřízení společensky účelného pracovního místa pro uchazeče o zaměstnání za účelem výkonu samostatné výdělečné činnosti, je jednorázová finanční výpomoc. Je určená uchazečům v evidenci ÚP, kteří se rozhodli začít podnikat. Příspěvek je nenáročný a jeho maximální výše je šestinásobek průměrné mzdy. Příspěvek na podnikání může mít formu návratného příspěvku, příspěvku na úhradu úroků z úvěrů nebo jiného účelově určeného příspěvku.

Občané EU mohou podnikat v ČR za stejných podmínek jako občané ČR. Občané třetích zemí mohou získat živnostenské oprávnění pouze s vízem nebo povolením k pobytu nad 90 dní.

Příklad z praxe 1: Projekty na podporu podnikání migrantek

Podporu v podnikání mohou migranti získat mj. v rámci projektů NNO pracujících s migranty a integračních center. Jedním takovým byl projekt **Začátek ve svém**, realizovaný Organizací pro pomoc uprchlíkům (OPU) v letech 2012–2014,⁶⁹ ze kterého vznikla učebnice pro začínající podnikatelky a podnikatele z řad migrantů (k dispozici v poradnách OPU). Migrantky s podnikatelským záměrem obdržely kurz podnikání a následnou podporu, přičemž do současnosti (2018) si výrazná část podpořených žen toto podnikání udržela.

Příklad z praxe 2: Sociální podnik Ethnocatering

Příkladem sociálního podnikání je projekt **Ethnocatering**, který provozuje organizace Inbáze. Kuchařky pracující v Ethnocateringu jsou migrantky ve věku nad 50 let, které z různých důvodů (politických, sociálních, ekonomických) přišly, často s velmi pohnutými osudy, hledat nový domov do ČR. V nabídce je okolo 70 pokrmů z různých koutů světa a mezi zákazníky patří i Česká spořitelna, IKEA, Scio a další společnosti.⁷⁰

3. 6. Stáže

Cizinci mohou za určitých podmínek **přijet do ČR na stáž**. Stáž je pracovní působení na určitém pracovišti, které slouží k získání praktických znalostí a k rozšíření kvalifikace; ne vždy je placená. Může se jednat o studijní programy, odbornou praxi určenou k získání praktických a odborných zkušeností a uskutečňovanou v tuzemské hostitelské organizaci, nebo dobrovolnickou službu. Nejznámějším programem, zejména pro studenty i ze zemí mimo EU, je **Erasmus+**.⁷¹

Některé **firmy nabízejí placené nebo neplacené stáže** jako příležitost k dalšímu vzdělávání prostřednictvím získané praxe. Migranti však mohou této nabídky využít jen v případě, že to jejich **pobytové oprávnění** dovoluje.

Další typ stáží probíhá v **souvislosti s aprobační zkouškou** u některých profesí. Nejčastěji se s ní setkáváme u lékařů a zdravotních sester z ciziny. Jedním z požadavků akreditačního procesu je pětiměsíční stáž na odborném pracovišti, kde tento pracovník působí pod dohledem zkušeného lékaře (viz následující kapitola).

3. 7. Nostrifikace zahraničního vzdělání a uznávání profesní kvalifikace

Nostrifikovat své vzdělání v České republice znamená získat oficiální doklad o tom, že **vzdělání ze země původu bylo uznáno za rovnocenné či srovnatelné se vzděláním získaným v ČR**. Nostrifikace se týká zpravidla základního, středního, vyššího odborného a vysokoškolského vzdělání, v některých případech si lze nechat uznané též rekvalifikační kurz. Mít nostrifikované vzdělání je nezbytné v případě, že chce migrant v ČR dále studovat.

Pro řadu migrantů je doklad o uznání zahraničního vzdělání a kvalifikace též nutným předpokladem pro to, aby našli odpovídající uplatnění na českém trhu práce, neboť pro výkon celé řady profesí je v ČR nutné prokázat **odbornou způsobilost**. V závislosti na typu profese žadatel předkládá buď doklady o dosaženém vzdělání, nebo o získané praxi, případně dokládá obojí.

Cizinci mohou za určitých podmínek přijet do ČR na stáž v rámci různých programů, např. Erasmus+. Stáže mohou být i součástí aprobačních zkoušek pro některé profese.

Migranti a migrantky, kteří chtějí v ČR studovat nebo vykonávat profesi spadající mezi regulovanou povolání nebo živnosti, potřebují získat doklad o nostrifikaci či o uznání kvalifikace. Postup se liší dle dosaženého stupně vzdělání, popř. dle účelu (studium, práce, podnikání). Pro výkon ostatních povolání nostrifikace a uznání kvalifikace nutné nejsou.

69 Více k tomu na stránkách Evropského sociálního fondu: https://www.esfcr.cz/documents/21802/749951/3.4+Za%C4%8D%C3%A1tek+ve+sv%C3%A9m_A/2a3487f7-6865-4483-a324-07d67e5ab908

70 Více k tomu na stránkách organizace Inbáze: <https://www.ethnocatering.cz/o-nas>.

71 **Erasmus+** je program, který má za cíl zvýšit kvalitu a přiměřenost kvalifikací a dovedností; prostředky z něj jsou určeny na stipendia pro více než 4 miliony osob za účelem studia, odborné přípravy, práce či dobrovolnické činnosti v zahraničí po dobu trvající od několika dnů až po jeden rok: <http://www.naerasmusplus.cz>.

3. 7. 1. NOSTRIFIKACE ZÁKLADNÍHO, STŘEDNÍHO, VYŠŠÍHO ODBORNÉHO A VYSOKOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁNÍ

Postup nostrifikace se liší podle dosaženého stupně vzdělání. Obvykle je však potřebné **předložit** žádost k příslušnému orgánu (krajskému úřadu či vysoké škole, viz níže). K žádosti se přikládá kopie vysvědčení ze základní nebo střední školy či vysokoškolského diplomu, popř. též rámcový obsah vzdělávání či výpis vykonaných zkoušek a doklad o místě pobytu v ČR. Dále je nutné **zaplatit** příslušný správní poplatek. Lhůta k vyřízení žádosti je pak obvykle 30 až 60 dnů.

Uznání rovnocennosti vysvědčení vydaných zahraničními základními, středními a vyššími odbornými školami (VOŠ) provádí **krajské úřady**, resp. v Praze Magistrát hl. m. Prahy – odbor školství. Nostrifikovat lze pouze dokončený stupeň vzdělání získaného na škole, která má v zemi původu akreditaci tamního ministerstva školství. Posuzuje se, zda obsah a rozsah vyučovaných předmětů odpovídá obdobnému studijnímu programu v ČR. V případě, že úřad shledá dílčí odlišnosti anebo pokud nejsou předloženy kompletní doklady, může nařídít složení nostrifikační zkoušky z některého předmětu. U některých států je vyžadována **legalizace, tj. ověření pravosti** podpisů a otisků razítek na originálech zahraničních vysvědčení a ověření, že má daná škola odpovídající akreditaci. Ověření vydává příslušný zastupitelský úřad ČR a dále ministerstvo zahraničních věcí státu, v němž má škola sídlo.⁷²

O uznání VŠ vzdělání rozhodují jen **veřejné vysoké školy**, soukromé tuto pravomoc nemají. V konkrétním případě rozhoduje ta veřejná vysoká škola, která **uskutečňuje v ČR obdobný akreditovaný studijní program**.⁷³ Pokud takový obor nelze najít, určí příslušnost MŠMT, popř. vydá samo rozhodnutí o uznání vzdělání. Posuzuje se opět míra shody mezi studijním programem v ČR a tím v zahraničí. Uznat lze pouze dokončené vzdělání a pouze takové, které bylo získáno na škole s odpovídající akreditací. Taktéž v tomto případě je vždy třeba si předem ověřit, zda pro daný stát není vyžadována legalizace originálu VŠ diplomu. **Držitelé slovenských, maďarských, polských nebo slovinských dokladů mohou doklady používat na území ČR přímo, aniž by bylo nutné předkládat osvědčení o uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání.**

3. 7. 2. UZNÁVÁNÍ PROFESNÍCH KVALIFIKACÍ

► Zaměstnání

Pro výkon celé řady profesí je v ČR nutné prokázat **odbornou způsobilost**. Předpisy stanoví, čím se odborná kvalifikace doloží. Pro každé povolání se požadavky liší, nejčastěji musí žadatel předložit doklady o ukončeném vzdělání, ale někdy se kvalifikace prokazuje též praxí, popř. je požadována kombinace obojího. Může být nutné složení zkoušky před odbornou komisí, doložení zdravotní způsobilosti nebo trestní bezúhonnosti. Profesionální uznávání provádí orgány, do jejichž kompetence daná povolání spadají (např. profesní komory, ministerstva). Zda je či není dané povolání regulované, lze zjistit v **databázi regulovaných povolání MŠMT**. Žadatel zde nalezne zároveň požadavky pro výkon dané profese a také informaci, který uznávací orgán bude o jeho profesní způsobilosti rozhodovat.⁷⁴

Žádost na vyplněném formuláři, spolu s doklady potřebnými pro konkrétní profesi, dokladem totožnosti a zaplaceným správním poplatkem, se podává uznávacímu orgánu, který je příslušný pro danou profesi dle databáze regulovaných povolání. Lhůta pro vyřízení je 60 – 90 dní. Pokud uznávací orgán shledá dílčí nedostatky, může nařídít kompenzační opatření – složení rozdílové zkoušky nebo adaptační období, kdy bude žadatel své povolání vykonávat pod dohledem odborníka.

V případě, že o profesní uznání **žádá občan třetí země** a součástí předložené dokumentace jsou doklady o vzdělání, musí být **zahraniční vzdělání vždy nostrifikováno** (viz kapitulu 3. 7. 1.).

Specifickou oblastí při uznávání kvalifikace je **zdravotnictví**. Lékaři a zdravotní sestry ze zemí mimo EU nemohou vykonávat v ČR svou profesi bez **složení aprobační zkoušky**. Zkouška je značně

⁷² Více k tomu např. na: <http://nostrifikace.mkc.cz/>.

⁷³ Přehled studijních programů je dostupný na stránkách MŠMT: <https://asps.isacc.msmt.cz/>.

⁷⁴ Databáze regulovaných povolání je dostupná na stránkách MŠMT: http://uok.msmt.cz/uok/ru_list.php.

finančně i časově náročná, skládá se z několika částí a u lékařů je její součástí i praxe, která musí být vykonávána v akreditovaném českém zdravotním zařízení po dobu 6 měsíců.⁷⁵

► Podnikání

Pro účely podnikání je třeba doložit **odbornou způsobilost** pouze v případě, že se jedná o některou z **regulovaných živností**. Živnostenský zákon⁷⁶ rozlišuje čtyři typy živností: volné, vázané, řemeslné a koncesované. U volných živností není třeba žádné prokázání profesní způsobilosti. Naopak všechny ostatní živnosti jsou regulované a jejich přesný seznam je uveden v přílohách živnostenského zákona.

Rekvalifikační kurz absolvovaný v zahraničí sice nelze nostrifikovat výše uvedeným způsobem (viz kapitola 3. 7. 1.), ale i tak může být uznán v rámci ověřování kvalifikace pro účely založení živnosti. Žádost bude v tomto případě řešit *Ministerstvo průmyslu a obchodu* (MPO) a žadatel bude doložovat obsah a rozsah absolvovaného vzdělání v rámci rekvalifikačního kurzu.⁷⁷

Doporučení

- V případě, že o profesní uznání **žádá občan třetí země** a součástí předložené dokumentace jsou doklady o vzdělání, musí být tyto doklady vždy **nostrifikovány**.
- Pro všechny dokumenty, které je nutné předložit za účelem nostrifikace/uznání kvalifikace platí, že musí být **přeloženy českým soudním tlumočnickem**. U všech dokumentů, které nepředkládá žadatel v originálu, musí být **kopie úředně ověřené**.
- Jak v případě uznávání kvalifikace za účelem zaměstnání, tak za účelem podnikání by si žadatel měl nejprve ověřit, **zda se na něj vztahuje zákon o uznávání odborných kvalifikací či nikoliv** – rozhodující je pobytový status v ČR, popř. to, zda svou kvalifikaci získal na území EU.

3. 8. Příslušná právní úprava

► Podmínky vstupu migrantů na trh práce:

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (§ 3, 5, 85 a 98) – upravuje především podmínky vstupu cizinců na český trh práce, povinnosti zaměstnavatelů v případě zaměstnávání cizinců, agenturní zaměstnávání cizinců a sankční opatření v případě nelegálního zaměstnávání cizinců; dále stanovuje, které kategorie migrantů mají při vstupu na trh práce shodné postavení jako občané ČR (viz kapitola 3. 1. 1.) a které naopak mají tento vstup omezený (viz kapitola 3. 1. 2.).

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců (§ 42 g–l) – upravuje především vstup a pobyt cizinců na území ČR, včetně několika druhů pobytových oprávnění, jejichž účelem je závislá výdělečná činnost, tedy výkon zaměstnání; za určitých okolností lze dle tohoto zákona zaměstnání vykonávat i s povolením k pobytu za jiným účelem než ekonomickým (např. sloučení rodiny, studia či strpění pobytu).

Nařízení Rady 1612/68/EHS, o volném pohybu pracovníků v rámci Společenství, dle kterého občané EU požívají svobody volného pohybu po EU, a stejně tak jejich rodinní příslušníci, kteří na území mohou pobývat na základě oprávnění k přechodnému pobytu.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu – upravuje vstup na trh práce pro žadatele o mezinárodní ochranu a osoby s udělenou mezinárodní ochranou ve formě azylu nebo doplňkové ochrany.

⁷⁵ Podrobněji k aprobační zkoušce pro lékaře na: https://www.mzcr.cz/dokumenty/aprobačni-zkousky_1784_952_3.html; více k aprobační zkoušce pro zdravotní sestry na: www.nconzo.cz.

⁷⁶ Zákon č. 451/1991 Sb., o živnostenském podnikání. Online na: <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/pravni-predpisy/zivnostensky-zakon--166698/>.

⁷⁷ Více informací lze získat na stránkách MPO na: <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/uznavani-odborne-kvalifikace-pro-oblast-zivnostenskeho-podnikani/>.

► **Nezaměstnanost občanů EU:**

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) 987/2009 jakožto prováděcí nařízení.

► **Nostrifikace a uznávání kvalifikace:**

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění.

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, v platném znění.

Zákon č. 18/2004 Sb., o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států EU a některých příslušníků jiných států, v platném znění.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, v platném znění.

3. 9. Užitečné odkazy a materiály

► **Služby a materiály neziskových organizací:**

V souvislosti se zaměstnáváním migrantů mohou vyvstat různé nejasnosti a otázky. Ohledně výše uvedených témat (přístup migrantů na trh práce a podpora jejich aktivního zařazení, uznání zahraničního vzdělání, základní informace o podnikání, souvislosti s povolením k pobytu, sociálním zabezpečením, atd.) se je možné obracet na etablované **NNO zaměřené na pomoc migrantům**. Tyto organizace mohou být dále užitečné úředníkům veřejné správy, neboť poskytují akreditovaná školení nebo školení na míru dle potřeb pracovníků úřadů. Jejich odbornost mohou výhodně využít i zaměstnavatelé, kteří hodlají svou pracovní sílu rozšířit o zahraniční pracovníky, nebo ti, kteří již tak učinili a mají otázky na tzv. interkulturní odlišnosti a zacházení s těmito pracovníky. V neposlední řadě je zde prostor pro spolupráci sociálních pracovníků těchto organizací se sociálními pracovníky obcí pro optimální řešení situace jejich obyvatel – cizinců a jejich začlenění do života obce.

Seznam neziskových organizací pracujících s migranty, včetně stručné charakteristiky jejich činnosti a funkce filtrování organizací podle jejich konkrétního zaměření:

<http://www.migracnikonsorcium.cz/cs/kdo-jsme/clenskeorganizace>.

Materiály k zaměstnávání cizinců – pokrývají témata vstupu na trh práce, zaměstnávání studentů a rodinných příslušníků, dalšího postupu v případě ztráty zaměstnání atd.; ke stažení v řadě jazykových mutací (CIC): <http://www.cicpraha.org/cs/pracovni-poradenstvi/materialy-ke-stazeni2.html>

Webové stránky organizace Centrum pro integraci cizinců (CIC) – témata zaměstnávání migrantů:

- **Job manuál** – základní informace k zaměstnávání, aplikace k tvorbě CV (česky, anglicky), volná místa aj.: www.jobmanual.cz
- **letáky k zaměstnávání cizinců** – vstup na trh práce – studenti, rodinní příslušníci; finanční nároky zaměstnanců a zaměstnavatelů; škoda na majetku zaměstnavatele; mýty o zaměstnání v ČR aj.: <http://www.cicpraha.org/cs/pracovni-poradenstvi/materialy-ke-stazeni2.html>

Manuál **Bezpečná práce** – představuje rady pro cizince a pracovníky v pomáhajících profesích ve 3 jazykových verzích (SIMI – OPU – MKC, 2014): <http://www.migrace.com/bx/cs/1>.

Manuál pro migrantky nad 40 let (kapitoly *Zaměstnání a Podnikání*) – předkládá základní informace o živnostech a podnikání ve firmách, o právech a povinnostech zaměstnanců a OSVČ ve 3 jazykových verzích (SIMI, 2016):

http://www.migrace.com/docs/161013_zvk_manual_cz_zafixovane-barvy.pdf

► **Obecné informace veřejné správy:**

Zahraniční zaměstnanost (MPSV) – informace k zaměstnávání cizinců, zaměstnávání uprchlíků, zaměstnanecká a modrá karta, projekty ekonomické migrace, atd.: http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam.

Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců v České republice za roky 2001–2016

(Ministerstvo vnitra): <http://www.mvcr.cz/clanek/zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-cizincu-v-ceske-republice-za-roky-2001-2016.aspx>.

Ekonomická migrace (MPO) – informace k projektům zaměstnávání migrantů ze třetích zemí v ČR: <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/ekonomicka-migrace/>.

Informační kampaň a stanovisko státních orgánů k problematice vysílání občanů třetích zemí k poskytování služeb v rámci EU (MPO): <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/ekonomicka-migrace/informacni-kampan-k-problematice-vysilani-obcanu-tretich-statu-k-poskytovani-sluzeb-v-ramci-eu--237190/>.

Výzkum Nezaměstnanost cizinců v České republice (Rákoczyová, M. et al., VÚPSV, 2013): http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_359.pdf.

► **Statistiky o zaměstnanosti a nezaměstnanosti migrantů v ČR:**

Cizinci v ČR, 2017 (ČSÚ, 2017): <https://www.czso.cz/csu/czso/cizinci-v-cr-2017>.

Uchazeči z EU, EHP a třetích zemí (MPSV): <https://portal.mpsv.cz/sz/stat/eu>.

Agendové systémy o fyzických osobách: Cizinecký informační systém (Správa základních registrů): <http://www.szrcr.cz/registr-obyvatel/agendove-systemy>.

► **Stáže:**

Národní katalog stáží - volně přístupná platforma pro setkávání uchazečů o stáž a poskytovatelů stáží: <http://www.narodnikatalogstazi.cz/>.

Portály pracovních příležitostí: např. www.jobs.cz.

Program Erasmus+: <http://www.naerasmusplus.cz>.

► **Nostrifikace a uznávání kvalifikací:**

Postup pro nostrifikaci a uznání kvalifikace: <http://nostrifikace.mkc.cz/>.

Seznam studijních programů v ČR: <https://aspvs.isacc.msmt.cz/>.

Databáze regulovaných povolání v ČR: http://uok.msmt.cz/uok/ru_list.php.

Aprobační zkouška pro lékaře: https://www.mzcr.cz/dokumenty/aprobacni-zkousky_1784_952_3.html.

Aprobační zkouška pro zdravotní sestry: <http://www.nconzo.cz>.

Sociální začlenění migrantů

Barbora Eisová, Poradna pro integraci, z. ú.

Systém sociálního zabezpečení ČR je prostředkem sociální politiky, který **zabezpečuje obyvatele** naší země **pro případ různých sociálních událostí** a předchází, nebo alespoň **zmírňuje dopady sociálně nepříznivých situací**. Obyvatele zabezpečuje tak, že potřebným poskytuje sociální dávky, vytváří síť dostupných sociálních služeb a sociálních azylů (pobytových sociálních služeb). Systém sociálních dávek, na který se soustředí tato kapitola, pak stojí na 3 základních pilířích:

- **Pojištění** – sociální pojištění (kapitola 4. 1.) a zdravotní pojištění (kapitola 6. 1.),
- **Podpora** – státní sociální podpora (kapitola 4. 2.)
- **Pomoc** – dávky hmotné nouze a sociální péče (kapitola 4. 3.)

Základním prostředkem státu pro zabezpečení obyvatel v případě nepříznivých sociálních situací je zdravotní a sociální pojištění. Formou nepojistných dávek zabezpečuje Česká republika obyvatele pro celou řadu dalších sociálních situací, které neošetřují dávky plynoucí z pojištění. Nepojistné dávky lze rozdělit na **dávky podpory** a **dávky pomoci**.

Český systém sociálního zabezpečení pamatuje také na **migranty**, kteří se zdržují na území ČR. Pro získání podpory z daného systému musí ovšem tyto osoby **splňovat podmínky, stanovené příslušným zákonem**⁷⁸ (podrobněji viz níže v jednotlivých podkapitolách). V opačném případě jsou ze systému nebo z určitých jeho částí vyloučeny, a to na základě vymezení okruhu oprávněných osob v těchto zákonech.⁷⁹

Nejsou to však jen legislativní překážky, které omezují migranty v přístupu k potřebné formě pomoci. Často je hlavním problémem **neznalost** vlastních práv a možností sociální pomoci v ČR nebo také **jazyková či kulturní bariéra**. Dále je třeba mít na paměti skutečnost, že migranti mohou pocházet ze zemí, kde je **systém sociálního zabezpečení nastaven značně odlišným způsobem**, nebo zde obdobný systém zcela chybí. V praxi se tak setkáváme s lidmi, kteří **svá sociální práva neuplatňují**, protože o jejich existenci nemají tušení. Tito lidé se pak snadno dostávají do velmi nepříznivé situace, kdy jsou přímo **ohroženi různými sociálně patologickými jevy**.

Doporučení

Informace o sociálním zabezpečení migrantů lze získat u řady **neziskových organizací**, které poskytují sociální poradenství migrantům (viz seznam v úvodu publikace). Pracovníci těchto organizací poskytují migrantům nejen **informace o možnostech získání podpory**, ale zajišťují například i další **asistenci při jednáních s úřady** (viz kapitola 5.2). Některé organizace, jako například Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) a Centrum pro integraci cizinců (CIC) zpracovávají informační materiály pro migranty a tématu sociálního zabezpečení migrantů se věnují také na svých **webových**

78 Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře; zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi; zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením; zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění; zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách; zákon č. 355/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí; zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

79 Tamtéž.

stránkách. Organizace CIC dále vypracovala několik **letáků**, které v různých jazykových mutacích informují migranty o možnostech řešení základních životních situací.

4. 1. Sociální pojištění

Systém sociálního pojištění (zdravotním pojištěním se bude samostatně zabývat kapitola 6) je ve svém jádru velmi spravedlivý. Ten, kdo do něj přispívá, má nárok získat podporu v době, kdy ji potřebuje. Systém sociálního pojištění spravuje **Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ)** a veškeré žádosti o dávky ze systému sociálního pojištění vyřizují *Okresní správy sociálního zabezpečení (OSSZ)*, v Praze pak *Pražská správa sociálního zabezpečení (PSSZ)* a v Brně *Městská správa sociálního zabezpečení (MSSZ)*.⁸⁰

Sociální pojištění se skládá z několika složek:

- **nemocenského pojištění;**
- **důchodového pojištění;** a
- **příspěvku na státní politiku zaměstnanosti** (o přístupu migrantů na trh práce a ke vzniku jejich nároku na dávky v nezaměstnanosti pojednává samostatně kapitola 3).

Pro získání podpory z nemocenského pojištění mají občané ČR i migranti prakticky **shodné podmínky**. Složitější je naopak situace je u stanovení nároku na důchody (viz kapitolu 4. 1. 2.).

- U **zaměstnanců** platí, že sociální pojištění odvádí z části zaměstnavatel a z části zaměstnanec ze své mzdy, přičemž nerozlišujeme, zda jde o zaměstnance – občana ČR či migranta. Sociálně pojištěn je tedy každý zaměstnanec, který pracuje na základě pracovní smlouvy, na základě dohody o pracovní činnosti s příjmem nad 2 500 Kč měsíčně či na základě dohody o provedení práce s příjmem nad 10 000 Kč měsíčně.
- Pro **osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ)** platí ze zákona povinnost hradit důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, účast na nemocenském pojištění je pro ně pouze dobrovolná.

Migranti bohužel často **nemají dostatečné informace** o systému sociálního pojištění či o výhodách, které by z něj, v případě potřeby, mohli čerpat. Stává se, že je zaměstnavatel o právech neinformuje správně, nebo jim v případě nemoci neumožňuje čerpat tzv. nemocenské a nutí je namísto toho čerpat klasickou dovolenou, či si dokonce dny nemoci později „napracovat“.

4. 1. 1. NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

Pro určení nároku na dávku nemocenského pojištění je zásadní **samotná účast na nemocenském pojištění**, která je *de facto* povinná pro všechny zaměstnance, ne však pro OSVČ. Ti si mohou nemocenské pojištění platit dobrovolně, avšak stejně jako u českých občanů se i u migrantů setkáváme s nedostatečnou informovaností o výhodách nemocenského pojištění, a tedy nízkou mírou zapojení do tohoto typu pojištění. V případech migrantů, jimž je z důvodu konkrétního typu pobytového oprávnění odepřen vstup do veřejného zdravotního pojištění (podrobněji viz kapitola 6. 1. 2.), pak může kombinace komerčního zdravotního pojištění (ze kterého lze získat pouze omezenou zdravotní péči) spojená s absencí nemocenského pojištění značně zvyšovat riziko propadu životní úrovně a s tím souvisejících problémů.

► **Nemocenské**

Migranti jsou v případě posuzování nároku na dávky nemocenského pojištění opět ve stejné situaci jako občané ČR. Pro kladné vyřízení žádosti je zásadní účast žadatele na nemocenském pojištění a jeho délka. V případě nemocenské jde o povinnost být účasten nemocenského pojištění alespoň po dobu 3 měsíců, které bezprostředně předchází dni, od něhož byl žadatel uznán práce neschopným.

Systém sociálního pojištění zabezpečuje všechny, kdo do něj přispívají, v konkrétních případech jsou však pro migranty stanoveny zvláštní podmínky, které musí pro získání pomoci splnit.

Nárok na dávky nemocenského pojištění vzniká migrantům za prakticky stejných podmínek jako občanům ČR.

⁸⁰ Více k tomu na stránkách ČSSZ: www.cssz.cz.

► Peněžítá pomoc v mateřství (tzv. mateřská)

U migrantek je stejně jako u občanek ČR nutné pro nárok na mateřskou doložit minimálně 270 dní nemocenského pojištění v posledních 2 letech. V případě, kdy žena není schopna pojištění v takovém rozsahu doložit, může místo toho, po dohodě s lékařem, využít možnost čerpat dávky nemocenského místo mateřské. Ženy, které nesplňují podmínky ani pro jednu z těchto dávek, jsou odkázány na dávky ze systému státní sociální podpory či dávky hmotné nouze (viz kapitoly 4. 2. a 4. 3.).

Nárok na mateřskou může samozřejmě vzniknout i muži, ten ji však může začít pobírat až 6 týdnů po porodu. Dle našich zkušeností není příliš časté, že by muži – migranti o tuto dávku žádali. Mateřská totiž slouží jako náhrada mzdy, a není tedy možné současně s jejím pobíráním pracovat. Pokud rodina neplánuje, že by péči o dítě dlouhodobě zajišťoval otec a matka se vrátila do zaměstnání, nemá tato varianta smysl.

► Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a v mateřství (VPTM)

VPTM může být vyplácen těm zaměstnankyním, které z důvodu těhotenství a mateřství musely být zaměstnavatelem převedeny na jinou práci, ze které mají nižší výdělek. Tento příspěvek se tedy může vyplácet těhotným zaměstnankyním, zaměstnankyním do konce 9. měsíce po porodu a kojícím zaměstnankyním.

► Dávka otcovské poporodní péče (tzv. otcovská)

Od 1. 2. 2018 je nově možné čerpat i tzv. otcovskou. Pro získání otcovské je nutné, aby byl zaměstnanec nemocensky pojištěn v době nástupu na otcovskou dovolenou, v případě OSVČ alespoň 3 měsíce před nástupem na otcovskou dovolenou. Otcovskou je nutné nastoupit v prvních 6 týdnech od narození dítěte (či po převzetí dítěte mladšího 7 let věku do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí přísl. orgánu). Otcovská je poskytována maximálně po dobu 7 kalendářních dnů a nelze ji čerpat přerušovaně.

► Ošetřovné

Na ošetřovné má nárok **každý zaměstnanec**, který nemůže pracovat z důvodu ošetřování nemocného člena rodiny nebo protože musí pečovat o zdravé dítě mladší 10 let z důvodů uzavření školského nebo dětského zařízení a dále v případě, kdy je dítěti nařízena karanténa, nebo když osoba, která jinak o dítě pečuje, sama onemocněla. Pro splnění podmínky nároku na ošetřovné je nutné, aby ošetřovaná osoba žila se zaměstnancem **ve společné domácnosti**. Výjimkou jsou pouze rodiče dětí mladších 10 let, kteří mají děti po rozvodu ve společné či střídavé péči; zde se za společnou domácnost považuje domácnost obou rodičů.

► Dlouhodobé ošetřovné

Od 1. 6. 2018 byla nově zavedena dávka dlouhodobého ošetřovného. Ke vzniku nároku na dlouhodobé ošetřovné je nutné splnit podmínku nemocenského pojištění alespoň 90 kalendářních dnů v posledních 4 měsících bezprostředně předcházejících dni vzniku potřeby dlouhodobé péče.

V případě, že je **ošetřující osobou migrant/migrantka**, musí mít s ošetřovanou osobou shodné místo hlášeného pobytu v ČR nebo obdobného pobytu v cizině, a to po dobu alespoň 3 měsíců bezprostředně předcházejících dni vzniku potřeby dlouhodobé péče nebo dni prvního převzetí této péče.

4. 1. 2. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

Důchodový systém ČR je založen na **povinném základním důchodovém pojištění**,⁸¹ jakožto součásti sociálního pojištění, díky čemuž se při splnění podmínek vztahuje na všechny ekonomicky aktivní osoby. Ze základního důchodového pojištění se poskytují důchody **starobní, invalidní, vdovský a sirotčí**.

Důchod bez ohledu na typ se skládá ze dvou složek:

1. **základní výměry**, stanovené pevnou částkou stejnou pro všechny druhy důchodů bez ohledu na délku doby pojištění a výši výdělků, která od 1. 1. 2018 činí 2700 Kč měsíčně, a
2. **procentní výměry**, stanovené na základě doby pojištění a výše výdělků.

81 Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění.

Pro posouzení nároku na důchod je potřeba vždy doložit získání potřebné doby pojištění, a v případě starobního důchodu také dosažení stanoveného věku. Do doby pojištění lze započítat také dobu pojištění v cizině, ale musí se jednat o zemi EU nebo zemi, se kterou má ČR uzavřenou mezinárodní smlouvu o sociálním zabezpečení.

► Důchody s mezinárodním prvkem

Napříč organizacemi, které poskytují sociální poradenství migrantům, se velmi často setkáváme s dotazy ohledně možnosti **započítání odpracovaných let v cizím státě** při posuzování žádosti o důchod (a to starobní i invalidní). Z pohledu ČSSZ se jedná o důchody s mezinárodním prvkem, tedy důchody, kdy je při stanovení nároku na důchod zohledněna také doba pojištění žadatele v jiném státě. Přihlíží-li se k dobám pojištění získaným v cizině, jedná se o tzv. **dílčí důchod**. Odpracované doby v cizím státě je možné započítat pouze v případech, že s příslušným státem má ČR uzavřenou **mezinárodní smlouvu o sociálním zabezpečení**. Přehled těchto smluv je možné najít na stránkách MPSV,⁸² kde je k dispozici aktualizovaná tabulka s údaji o rozsahu konkrétních smluv. Mezi členskými státy EU se doby pojištění sčítají.

Výjimkou jsou migranti, kteří v ČR požívají **mezinárodní ochrany**. V případě, že by tito lidé chtěli započítat doby pojištění ze země původu, z důvodu jejich právního postavení **nemůže ČSSZ kontaktovat obdobný úřad v zemi původu** a ověřit potřebné doby pojištění, a to ani v případě, kdy je mezi státy uzavřena mezinárodní smlouva. ČSSZ totiž, stejně jako ostatní české úřady, nesmí sdělit státu původu, že se dotčená osoba nachází na území ČR.

► Starobní důchod

Podmínkou nároku na starobní důchod je získání potřebné doby pojištění a dosažení stanoveného věku.

Potřebný věk a doba pojištění se postupně prodlužuje, proto je vždy nutné si aktuální podmínky prověřit. V roce 2018 vznikne nárok na **plný starobní důchod těm, kdo:**

- dosáhnou potřebného důchodového věku a mají
 - a) 34 let odpracovaných v ČR včetně náhradních dob,
 - b) 30 let odpracovaných v ČR bez náhradních dob,
- dosáhnou věku o 5 let vyššího, než je důchodový věk a mají
 - a) 20 let odpracovaných v ČR včetně náhradních dob,
 - b) 15 let odpracovaných v ČR bez náhradních dob.

Na **dílčí starobní důchod** (tedy důchod, při jehož posouzení se přihlíží k dobám pojištění v cizině) vznikne nárok v případě, že žadatel po sečtení doby pojištění v ČR a doby pojištění ve smluvním státě splní 34 let pojištění.

► Invalidní důchod

Migranti se stejně jako občané ČR mohou dostat do situace, kdy jim jejich **zdravotní stav neumožňuje vykonávat výdělečnou činnost**. Poměrně velký počet migrantů v ČR vykonává fyzicky velmi náročné zaměstnání, což se v některých případech odráží na jejich zdraví. S migranty, kteří řeší možnost podání žádosti o invalidní důchod, se tedy setkáváme poměrně často.

Upozornění

U tohoto tématu je třeba si s klienty ujasnit, co znamená pojem invalidita a co je invalidní důchod. Migranti totiž často předpokládají, že jsou-li uznáni invalidními, mají automaticky nárok na invalidní důchod. To ovšem není pravda.

Invalidita je vymezena jako pokles pracovní schopnosti, jenž nastal z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Podle míry poklesu pracovní schopnosti rozlišujeme 3 stupně invalidity:

- **první stupeň invalidity** (pokles o 35–49 %);
- **druhý stupeň invalidity** (pokles o 50–69 %);
- **třetí stupeň invalidity** (pokles o 70 %).

82 Více k tomu na: <https://www.mpsv.cz/cs/1275>.

Nárok na invalidní důchod má však pouze ten, kdo byl uznán invalidním a ještě nedosáhl důchodového věku, ale pro důchod získal potřebnou dobu pojištění. Tato doba činí u pojištěnce ve věku:

- a) do 20 let méně než jeden rok,
- b) od 20 let do 22 let jeden rok,
- c) od 22 let do 24 let dva roky,
- d) od 24 let do 26 let tři roky,
- e) od 26 let do 28 let čtyři roky,
- f) nad 28 let pět roků.

V případě, že invalidita vznikla ještě před dosažením 18 let věku, jedná o tzv. **invaliditu z mládí** a není třeba dokládat žádné doby pojištění. Doba pojištění se také nevyžaduje v případě, že invalidita vznikla **následkem pracovního úrazu**.

► Vdovský / vdovecký a sirotčí důchod

Důchodový systém pamatuje i na situace, kdy je ohrožen příjem a zajištění osob v důsledku:

1. **úmrtní manžela či manželky** (vdovský / vdovecký důchod), nebo
2. **úmrtní osoby, která měla vyživovací povinnost** k nezaopatřeným dětem (sirotčí důchod).

O **vdovský/vdovecký důchod** lze žádat v těchto situacích:

- manžel nebo manželka pobíral/a starobní důchod či invalidní důchod;
- manžel nebo manželka ke dni úmrtí splnil/a podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní nebo starobní důchod;
- k úmrtí manžela nebo manželky došlo následkem pracovního úrazu.

O **sirotčí důchod** může žádat nezaopatřené dítě, v případě že rodič (osvojitel) nebo osoba, která dítě převzala do péče ke dni úmrtí:

- pobírala starobní či invalidní důchod;
- v období deseti let před úmrtím odpracovala aspoň jeden rok anebo zemřelá osoba starší 38 let v období dvaceti let před úmrtím odpracovala aspoň dva roky;
- zemřela následkem pracovního úrazu.

4. 2. Dávky státní sociální podpory (SSP)

Dávky ze systému státní sociální podpory upravuje zákon o státní sociální podpoře⁸³ a vyřizují je **kontaktní pracoviště Úřadu práce (ÚP)**, konkrétně pak jejich oddělení státní sociální podpory. Na tuto formu pomoci mají nárok migranti pobývající v ČR pouze za předpokladu, že splňují podmínky stanovené tímto zákonem (viz podrobnou tabulku v kapitole 4. 5.).

Dávky SSP se dále dělí na:

1. **dávky závislé na příjmu;** a
2. **ostatní dávky.**

4. 2. 1. DÁVKY ZÁVISLÉ NA PŘÍJMU

Pro posouzení nároku na dávky závislé na příjmu je nutné doložit Úřadu práce příjmy (za předchozí čtvrtletí) a to nejen příjmy žadatele, ale také příjmy osob, které s ním budou společně posuzovány.⁸⁴

► Příspěvek na bydlení (PnB)

Tuto dávku ÚP poskytuje těm, u nichž 30 % (35 % v Praze) z příjmu nestačí na úhradu normativních nákladů na bydlení.⁸⁵ Dávku lze poskytnout pouze v případě, že žadatel žije ve vlastním bytě/domě nebo užívá byt/dům na základě nájemní smlouvy, kterou uzavřel s majitelem nemo-

Pro určení nároku na nepojistné dávky je u migrantů rozhodující typ jejich povolení k pobytu na území ČR a další podmínky stanovené příslušnými zákony.

83 Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění.

84 Viz § 7 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

85 Více k tomu na: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni.

vitosti a zároveň tento byt/dům odpovídá požadavkům pro trvalé bydlení dle stavebního zákona nebo je jako byt zkolaudován. Další podmínkou pro žadatele je nutnost být v bytě, na nějž PnB žádá, trvale hlášen.

► **Přídavek na dítě (PnD)**

Tato dávka slouží k úhradě nákladů spojených s výchovou nezaopatřeného dítěte a je poskytována těm, jejichž příjmy nepřesahují 2,7 násobek životního minima.⁸⁶

► **Porodné**

Jedná se o jednorázový příspěvek, který je určen na úhradu nákladů spojených s narozením 1. a 2. dítěte. Tato dávka může být poskytnuta rodině, jejíž příjmy nepřesahují 2,7 násobek životního minima.

4. 2. 2. OSTATNÍ DÁVKY

Pro vznik nároku na tyto dávky není posuzována výše příjmů, i když v případě rodičovského příspěvku může výše příjmu ovlivnit rychlost čerpání příspěvku, a tedy výši příspěvku.⁸⁷

► **Rodičovský příspěvek (RP)**

Tato dávka je určena těm, kteří celodenně pečují o dítě (max. do 4 let věku). RP obvykle navazuje na peněžitou pomoc v mateřství (PPM), která obvykle končí 20 až 22 týdnů po porodu. V případě, že na PPM neměla pečující osoba nárok, je možné požádat o RP hned od 1. dne narození dítěte.

► **Pohřebné**

Jedná se o jednorázovou dávku, která je určena k úhradě nákladů spojených s vypravením pohřbu. O pohřebné může žádat ten, kdo vypravil pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo rodiči nezaopatřeného dítěte a to v případě, že zemřelá osoba měla trvalý pobyt na území ČR.

4. 3. Dávky pomoci v hmotné nouzi (DHN)

Podmínky nároku na DHN určuje zákon o pomoci v hmotné nouzi.⁸⁸ **Dávkami DHN** jsou:

1. **příspěvek na živobytí;**
2. **doplatek na bydlení;** a
3. **mimořádná okamžitá pomoc.**

Při podání žádosti o DHN posuzuje Úřad práce obvykle příjem a majetkové poměry žadatele a společně s ním posuzovaných osob (osoby žijící ve společné domácnosti, které společně hradí náklady na živobytí). Existují nicméně výjimečné situace, kdy příjem žadatele nemusí být posuzován.

► **Oprávněné osoby**

Dle Listiny základních práv a svobod má **každý** (nikoliv pouze občan ČR), kdo je v hmotné nouzi, **právo na pomoc**, která je **nezbytná k zajištění jeho základních životních podmínek**. To, kdy je osoba v hmotné nouzi, stanoví zákon⁸⁹ poměrně jasně. Jde o zejména situace, kdy žadateli **v důsledku nepříznivé situace** hrozí újma na zdraví, byl zasažen mimořádnou událostí či nemá dostatečné prostředky k úhradě jednorázového nezbytného výdaje.

Zákon o hmotné nouzi také pamatuje na **osoby, které jsou ve zvláštní situaci**, v důsledku které jsou zranitelnější a jsou ohroženi různými negativními jevy. Jde zejména o ty, kdo **byli propuštěni** ze zabezpečovací detence, výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, z léčebny chorobných závislostí, z ústavní či ochranné výchovy nebo jsou osobami **bez domova** či byla jejich práva **ohrožena trestnou činností** jiné osoby.

Zákon o hmotné nouzi stanoví pro nárok na dávky okruh oprávněných osob z řad migrantů. Ten však platí zejména pro dávky příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, mimořádnou okamžitou pomoc lze přiznat všem, kterým hrozí vážná újma.

86 Viz § 2 a § 3 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

87 Více k tomu na: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prip.

88 Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění.

89 § 2 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění.

Zákon o hmotné nouzi stanoví také **okruh oprávněných osob z řad migrantů**, a to s přesně vymezenými druhy povolení k pobytu na území ČR.⁹⁰ Tento okruh platí zejména pro **dávky příspěvek na živobytí** a **doplatek na bydlení** (viz tabulka v kapitole 4. 5.). Společnou podmínkou pro všechny typy pobytu je opět **prokázání bydliště na území ČR**, a to stejným způsobem jako u dávek SSP.

Kromě toho zákon umožňuje přiznat migrantům i **dávku mimořádné okamžité pomoci** (MOP), a to u všech kategorií migrantů uvedených v kapitole 4. 5. a navíc:

1. **Osobám legálně pobývajícím v ČR** ve smyslu zákona o pobytu cizinců,⁹¹ **pokud mají bydliště na území ČR a jsou zároveň ohroženy sociálním vyloučením**; nemohou překonat nepříznivou situaci svými silami; nemají dostatek prostředků k úhradě nákladů spojených s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby; na úhradu odůvodněných nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí.
2. **Osobám legálně pobývajícím v ČR** ve smyslu zákona o pobytu cizinců, **přičemž bydliště na území ČR se nevyžaduje, pokud nemají dostatek prostředků k úhradě nezbytného jednorázového výdaje** (spojeného zejména se zaplacením správního poplatku při prokázání ztráty osobních dokladů, při vydání duplikátu rodného listu nebo dokladů potřebných k přijetí do zaměstnání; s úhradou jízdného v případě ztráty peněžních prostředků; v případě nezbytné potřeby s úhradou noclehu).
3. **Osobám nelegálně pobývajícím v ČR, pokud jim hrozí vážná újma na zdraví.**

V praxi se ovšem často setkáváme spíše s nevolí ÚP přiznat dávku MOP žadatelům z řad migrantů, kteří o ni žádají např. z důvodu ztráty dokladů. Ze zkušenosti neziskových organizací v Praze převažují případy, kdy přiznání dávky bývá například limitováno maximální částkou 1 000 Kč, kterou je možno v případě poskytnutí dávky za tímto účelem přiznat. Vydání biometrického průkazu náhradou za průkaz ztracený či odcizený však stojí 4 000 Kč. Migrant, který u sebe nemá platný průkaz povolení k pobytu, se navíc dále vystavuje riziku, že mu bude udělena pokuta, v extrémním případě i správní vyhoštění. Nepřiznání dávky v těchto případech může tedy situaci migrantů značně zkomplikovat.

4. 4. Dávky sociální péče

Český systém sociálního zabezpečení nabízí ještě několik typů podpory v podobě dávek sociální péče pro **specifické životní situace související s péčí o druhého či vlastním zdravotním hendikepem**, kdy dotčené osoby nemohou plnohodnotně působit na trhu práce, a tím si samostatně obstarávat dostatečné prostředky na živobytí. Jedná se o **dávky péstounské péče, dávky pro osoby se zdravotním postižením a příspěvek na péči**. Tyto druhy podpory upravují zvláštní zákony, resp. zákon o sociálních službách.

► Dávky péstounské péče

Od roku 2013 jsou dávky péstounské péče poskytovány podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí.⁹² Dávky péstounské péče⁹³ náleží osobám, kterým bylo rozhodnutím soudu **svěřeno dítě do péče nahrazující péči rodičů**, a to do péstounské péče či do péstounské péče na přechodnou dobu. Pokud jde o péstouny z řad migrantů, o dávky péstounské péče mohou žádat pouze osoby s vymezenými druhy povolení k pobytu ve výše uvedeném zákoně.

90 § 5 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

91 Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, v platném znění.

92 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

93 Jedná se o následující dávky: příspěvek na úhradu potřeb péstouna, odměna péstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení péstounské péče. Viz § 47e-§ 47za zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

► Dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením

Osobám se zdravotním postižením (OZP) mohou být poskytovány některé specifické dávky, které upravuje zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a k němu příslušná prováděcí vyhláška.⁹⁴ Těmito dávkami jsou především **příspěvek na mobilitu** a **příspěvek na zvláštní pomůcku**. Dále může být těmto osobám přiznán **průkaz osoby se zdravotním postižením**, který jim umožňuje čerpat další výhody. O tyto dávky mohou žádat jen kategorie migrantů explicitně uvedené v zákoně o sociálních službách (viz kapitola 4. 5.).⁹⁵

► Příspěvek na péči

Příspěvek na péči je poskytován **osobám, které jsou závislé na péči** druhé osoby. Výše příspěvku se pak odvíjí od míry závislosti na této péči. Poskytování tohoto příspěvku oproti výše uvedeným dávkám upravuje zákon o sociálních službách.⁹⁶ V mezích tohoto zákona mohou o tuto dávku žádat i migranti, prokáží-li legálnost svého pobytu na území ČR.

4. 5. Vznik nároku na nepojistné dávky dle typu pobytového oprávnění

Při žádosti o sociální dávky musí migranti oproti českým občanům v řízení prokázat, že splňují **podmínku pobytu na území ČR**. O přiznání jednotlivých druhů dávek mohou žádat pouze migranti s typy pobytu, které stanoví k tomu příslušný zákon (viz přehledovou tabulku níže).

► Dokládání pobytu při podání žádosti o nepojistné dávky

Typ pobytu prokazují migranti předložením svého povolení k pobytu a v případě, kdy je nutné prokázat také délku pobytu (když to například z průkazu nevyplývá), jsou migranti Úřadem práce požádáni o doložení potvrzení o pobytu – **tzv. historie pobytu**. Tento dokument migrantům vydává přísl. pracoviště MV. Jedná se o podrobný výpis všech pobytů, na základě kterých migrant nebo migrantka v ČR v minulosti pobýval/a. V některých případech však vydání historie pobytu může MV trvat velmi dlouho, což v důsledku způsobuje nepřiměřené průtahy v řízení o dávce. Historii pobytu by tedy měl ÚP požadovat jen v případech, kdy nelze danou skutečnost prokázat jinak.

► Doložení bydliště na území ČR

Úřad práce dále prověřuje, zda mají migranti (žadatelé) v ČR **místo bydliště**, což lze prokázat dokumenty prokazujícími délku pobytu na území ČR a dalšími dokumenty, které prokazují vazby k místu bydliště (např. dokumenty osvětlující rodinné vazby a rodinnou situaci, způsob bydlení, zaměstnání, studium, zájmovou činnost apod.). Ze zkušeností neziskových organizací vyplývá, že bydliště se velmi podrobně posuzuje zejména v případě migrantů, u nichž je možné, že by nárok na obdobnou dávku mohl vzniknout v jiném státě (zejm. u občanů EU).

► Předkládání cizojazyčných dokumentů

Pokud žadatelé předkládají dokumenty v cizím jazyce, musí zajistit jejich **úřední překlad** do českého jazyka. V případě států, se kterými nemá ČR uzavřenou smlouvu o právní pomoci, je musí opatřit **vyšším ověřením**:

1. **apostilou** – pokud je stát, který dokument vydal, signatářem tzv. *Haagské úmluvy o apostile* z roku 1961, nebo v případě ostatních zemí;
2. **superlegalizací** – ověřením pravosti podpisů, úředních razítek a pečetí, které se provádí dvakrát: nejprve v zemi, ze které dokument pochází, a to na příslušném úřadě a poté na konzulárním úřadě státu, ve kterém má být listina použita, tedy konzulátu ČR.

94 Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů; vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.

95 § 4 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

96 Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

► **Přehled nároku na nepojistné dávky dle typu pobytového oprávnění**

Druh povolení k pobytu / sociální dávky	Dávky státní sociální podpory	Dávky hmotné nouze	Dávky sociální péče pro OZP	Příspěvek na péči	Dávky péčovské péče
Trvalý pobyt	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
Azyl a doplňková ochrana	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO ³⁾
Žadatel o mezinárodní ochranu	Viz bod 2) níže	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	NE	Viz bod 1 nebo 6	ANO ³⁾
Přechodný pobyt – rodinný příslušník občana EU	ANO (NE porodné)	ANO ²⁾	ANO ²⁾ nebo bod 3	ANO (jen RP ⁶⁾ občana ČR a bod 3)	Viz bod 3
Občan EU s potvrzením o přechodném pobytu	ANO (NE porodné)	ANO ²⁾	ANO ²⁾ nebo bod 3	Viz bod 3	Viz bod 3
Dlouhodobý pobyt (DP) rezidenta EU a jejich rodinní příslušníci s DP v ČR	ANO	ANO	ANO (bez RP ⁶⁾)	ANO (bez RP ⁶⁾)	ANO
DP za účelem vědeckého výzkumu a jejich rodinní příslušníci s DP v ČR	ANO	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	ANO	Viz bod 3,5,6
Modrá karta a jejich rodinní příslušníci s DP v ČR	ANO	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	ANO	Viz bod 3,5,6
Zaměstnanecká karta a jejich rodinní příslušníci s DP v ČR	ANO	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	ANO	Viz bod 3,5,6
DP za účelem sloučení s migrantem s TP	ANO	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	ANO	Viz bod 3,5,6
DP za účelem strpění	Viz bod 2) níže	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	Viz bod 1 nebo 6	Viz bod 3,5,6
Karta vnitropodnikově převedeného zaměstnance (KVPZ) a KVZP jiného člen. státu EU, pokud byl převeden do obchodní korporace / odštěpného závodu se sídlem na území ČR, a jeho rodinným příslušníkům s DP	Viz bod 2) níže	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	ANO	Viz bod 3,5,6
Dlouhodobé vízum (DV) za účelem studia	Viz bod 2) níže	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	Viz bod 1 nebo 6	Viz bod 3,5,6
DV za účelem podnikání	Viz bod 2) níže	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	Viz bod 1 nebo 6	Viz bod 3,5,6
DV za účelem zaměstnání	Viz bod 2) níže	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	Viz bod 1 nebo 6	Viz bod 3,5,6
DV za účelem strpění	Viz bod 2) níže	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	Viz bod 1 nebo 6	Viz bod 3,5,6
Krátkodobé a dlouhodobé vízum za účelem sezónního zaměstnání	Viz bod 2) níže	NE (lze žádat pouze MOP ⁴⁾)	Viz bod 6	ANO	Viz bod 3,5,6

1) Pokud nejsou žadateli o MO ubytovanými v pobytovém středisku MV.

2) V případě, že prokáží minimální dobu pobytu 3 měsíce.

3) Za předpokladu, že nejsou ubytováni v azylovém zařízení MV.

4) Mimořádná okamžitá pomoc za předpokladu, že jim to zaručuje mezinárodní smlouva.

5) §3 odst. 2 písm. l) zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

6) Rodinní příslušníci

Druh povolení k pobytu / sociální dávky	Dávky státní sociální podpory	Dávky hmotné nouze	Dávky sociální péče pro OZP	Příspěvek na péči	Dávky péčovské péče	
Situace, kdy je podle příslušného zákona oprávněnou osobou i migrant, kterému nevyplývá nárok na dávku na základě pobytového oprávnění						
1	Migrant s DP, který je zaměstnán nebo byl zaměstnán alespoň po dobu 6 měsíců a nyní je v evidenci uchazečů o zaměstnání, a jeho rodinní příslušníci s DP v ČR	ANO	X	X	ANO	X
2	Migrant je hlášen k pobytu na území ČR po dobu delší než 365 dnů	ANO ¹⁾	X	X	X	X
3	Nárok na dávku migrantovi vyplývá z přímo použitelných předpisů EU, přičemž oprávněnými osobami jsou i jeho rodinní příslušníci, pokud se na ně předpisy EU také vztahují	ANO ⁵⁾	ANO	ANO	ANO	ANO
4	Migrant narozený na území ČR do 1 roku věku a hlášený k pobytu v ČR	ANO ¹⁾	X	X	X	X
5	Nezletilý migrant svěřený do náhradní péče na území ČR	ANO	X	X	X	ANO
6	Migrantovi nárok zaručuje mezinárodní smlouva, která je součástí právního řádu ČR	X	ANO	ANO	ANO	X

1) Pokud nejsou žadateli o MO ubytovanými v pobytovém středisku MV.

2) V případě, že prokáží minimální dobu pobytu 3 měsíce.

3) Za předpokladu, že nejsou ubytováni v azylovém zařízení MV.

4) Mimořádná okamžitá pomoc za předpokladu, že jim to zaručuje mezinárodní smlouva.

5) § 3 odst. 2 písm. l) zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

6) Rodinní příslušníci

Upozornění

- Další kategorie migrantů, kteří mají nárok na konkrétní **dávky SSP**, stanoví § 3 zákona o státní sociální podpoře.
- Další **podmínky k nároku na MOP** stanovuje § 5 zákona o pomoci v hmotné nouzi.
- Další kategorie migrantů, kteří mají nárok na konkrétní **dávky péčovské péče**, stanoví § 47o zákona o sociálně právní ochraně dětí.

4. 6. Sociální bydlení

Pod sociální bydlení patří takové byty, které jsou **financovány z veřejných prostředků** a jejichž účelem je pomoci lidem, kteří se ocitli v bytové nouzi. Nájemné v sociálních bytech je nižší než v komerčních bytech. Sociální bydlení prozatím v ČR **není právně ošetřeno** a neexistuje tedy žádný jednotný systém, který by upravoval okruh oprávněných osob nebo stanovil obcím povinnost sociálního bydlení zajišťovat. I přes absenci zákona či ucelené koncepce **nabízí některá města a obce různé formy bydlení** pro obyvatele nacházející se v bytové nouzi. Pravidla pro získání takového bytu se ovšem mezi jednotlivými městy liší, a stejně tak i okruh oprávněných osob.

4. 6. 1. MIGRANTI A SOCIÁLNÍ BYDLENÍ V NĚKTERÝCH MĚSTECH

V Praze je systém sociálního bydlení zajišťován jak **jednotlivými městskými částmi**, tak **samotným Magistrátem hl. m. Prahy (MHMP)**. Podrobné informace o způsobu podání žádosti o sociální byt

V současné době chybí v ČR jednotný koncept sociálního bydlení. Přístupy jednotlivých měst k řešení této otázky se značně liší a to i v přístupu k migrantům, coby žadatelům o některou z forem sociálního bydlení

a okruhu oprávněných osob lze vždy najít na webových stránkách městských částí (popř. MHMP) a většinou jsou **žádosti přijímány bytovým odborem konkrétního úřadu**.

Pravidla pro přidělování bytů se v různých částech Prahy liší a většinou jsou pro poskytování sociálních bytů stanoveny tyto **podmínky**:

1. občanství ČR popř. EU, nebo povolení k trvalému pobytu na území ČR, a to přesto, že tento požadavek je ve vztahu k migrantům značně diskriminační;
2. různá délka pobytu v konkrétní městské části, obvykle 3 nebo 5 let nepřetržitě, což vylučuje migranty, kteří jsou v ČR krátce, nebo se z různých důvodů museli stěhovat.

V konečné situaci je nutné při podání žádosti v případě migrantů **žádat o prominutí konkrétních podmínek**, což značně snižuje šanci na získání bytu. Žádost zpravidla vyhodnocuje zastupitelstvo MČ a její úspěch tak může ovlivnit také politická situace na konkrétní MČ.

Příklad z praxe: Akční plán koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců na období 2018–2019⁹⁷

Plán reaguje na těžkou situaci migrantů, kteří si v hlavním městě hledají bydlení. Hlavní město Praha chce aktivně předcházet segregaci migrantů a vytváření uzavřených komunit: pro migranty plánuje vytvořit informační materiál k bytové politice jednotlivých MČ a MHMP.

Situace v Praze, kde je patrný velmi rozdílný postoj jednotlivých městských částí k realizaci sociálního bydlení **je odrazem situace ostatních měst**, u nichž se přístup k řešení bytové situace obyvatel rovněž liší. Podmínky pro získání sociálního bytu jsou nicméně značně přísné všeobecně. Kromě složité administrativy musí žadatel splňovat i další **striktní podmínky**. Města například často vyžadují, aby vůči nim žadatelé neměli **žádné dluhy**. Sociální bydlení ovšem potřebují osoby a rodiny, které jsou dlouhodobě v nouzi a dluhy samozřejmě velmi často mají. Na dostupné a odpovídající bydlení, které by jim pomohlo jejich situaci stabilizovat a začít dluhy splácet, tedy z důvodu přísných podmínek nedosáhnou.

Mnoho měst nicméně bytovou situaci obyvatel v nouzi aktivně řeší. Realizují například program tzv. **prostupného bydlení**.⁹⁸ Tento systém se zaměřuje na pomoc těm, kteří jsou na trhu s byty diskriminováni, nebo jim chybí kompetence k udržení dlouhodobého vyhovujícího nájemního bydlení. Pronajímatelé často nejsou ochotni pronajmout byt migrantům, tudíž **migranti jsou diskriminováni na trhu s byty a splňují jednu z podmínek zapojení do tohoto programu**. V programu prostupného bydlení prochází klient několika stupni podpory. Od krizového řešení bydlení (azylový dům nebo ubytovna s regulovanou cenou a sociální asistencí) přes tréninkové bydlení v bytě s asistencí sociální služby po dlouhodobé sociální bydlení. Program prostupného bydlení je bohužel realizován jen v některých městech a častěji v městech se sociálně vyloučenými lokalitami: jeho efekt na situaci migrantů, kteří řeší akutní bytové problémy, je tedy minimální.

Příklad z praxe: Rapid Re-housing a Housing First v Brně a Liberci

Nadějně se oblast sociálního bydlení rozvíjí v **Brně a Liberci**. Obě města se zapojila do projektu **Rapid Re-housing a Housing First**,⁹⁹ které migranty nijak explicitně nevylučují z okruhu osob oprávněných zapojit se do projektu. Migranti mají pouze prokázat legálnost pobytu na území ČR. Počet nabízených bytů je ovšem stále o mnoho nižší než počet zájemců o ně.

97 Celé znění akčního plánu je dostupné na: <http://www.icpraha.com/wp-content/uploads/2018/03/P%C5%99%C3%ADloha-%C4%8D.1-k-usnesen%C3%AD-Rady-HMP.pdf>.

98 Více k tomu na: https://www.mpsv.cz/files/clanky/12800/prezentace_7.pdf.

99 Více k tomu na: <https://hf.socialnibydeni.org/zakladni-principy>.

4. 6. 2. MIGRANTI A POBYTOVÉ SLUŽBY

V praxi neziskových organizací se setkáváme se skupinami migrantů, kteří jsou díky nevyhovujícímu bydlení nebo jeho absenci **ohroženi sociálním vyloučením** a dalšími sociálně-patologickými jevy. Tito lidé musí svou bytovou situaci řešit okamžitě, poněvadž jsou **bez domova** nebo jsou bezdomovectvím přímo ohroženi. **Příslušné sociální služby**, jakými jsou např. azylové domy, je však poměrně často **odmítají přijmout**. Jako důvod uvádí, že jsou zařízením pouze pro občany ČR, případně pro občany EU. Velkou bariérou je v případě pobytových služeb také neznalost jazyka (viz kapitola 5. 1.).

V případech, kdy migranti žádají o přijetí do pobytové služby, může pro ně druh pobytového oprávnění nebo jazyková bariéra představovat značný problém.

Příklad z praxe: Služby komunitních tlumočnicků

V Praze zavádějí v posledních letech jednotlivé organizace **služby komunitních tlumočnicků a interkulturních pracovníků**. Ti mohou v situacích, jako jsou například komplikace při poskytnutí sociální služby vinou jazykové bariéry, zajistit konkrétní sociální službě potřebnou podporu při práci s klientem migrantem. Podpora těchto služeb je také jedním z doporučení analýzy,¹⁰⁰ vzniklé k aktualizované Koncepci hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců.¹⁰¹ Služby komunitních tlumočnicků a interkulturních pracovníků podrobně představuje kapitola 5.

V oblasti bydlení stát alespoň částečně zabezpečuje ty migranty, kteří **žádají o mezinárodní ochranu (MO)**, nebo jim byla **mezinárodní ochrana udělena** a vstoupili do Státního integračního programu (SIP). Tito lidé mohou před udělením MO žít v pobytových zařízeních Správy uprchlických zařízení (SUZ), po udělení MO pak mohou bydlet v integračních azylových střediscích SUZ.¹⁰² Zároveň mají možnost se do těchto zařízení po domluvě vrátit v případě, že přišli o bydlení a nemají kam jít, a to po dobu 18 měsíců od udělení MO. Migranti zapojení v SIP mohou dále využít možnosti získání podpory k úhradě prvních nájmů a nákladů spojených se stěhováním (viz kapitola 10).

Zvláštní služba je zřízena také pro **nezletilé děti bez doprovodu**. Zařízení pro děti cizince (ZDC)¹⁰³ poskytuje péči dětem, které nejsou občany ČR a které není možné umístit do jiných zařízení zajišťujících péči o ohrožené děti. ZDC provozuje Diagnostický ústav, Středisko výchovné péče a základní školu. Pro děti zajišťuje ZDC také startovací byt na půl cesty.

V oblasti bydlení je třeba brát zřetel na skupiny migrantů, kteří do ČR přijíždějí primárně **za prací** a jejichž povolení k pobytu je svázáno se zaměstnáním. V některých případech těmto pracovníkům **zajišťuje zaměstnavatel (nebo zprostředkovatelská agentura) také ubytování a migranti se tak mohou snadno dostat do pozice, kdy jsou na zaměstnavateli zcela závislí**, a tedy snadno zneužitelní. Situaci těchto lidí částečně řeší zákon o pobytu cizinců,¹⁰⁴ který stanoví minimální nároky na ubytování sezónních zaměstnanců. Stále se bohužel setkáváme s lidmi, jejichž ubytování vůbec neodpovídá standardům a migranti samotní mají obavu svou situaci řešit.¹⁰⁵

Zcela specifická a obvykle kritická je pak situace migrantů pobývajících v ČR **bez pobytového oprávnění**. Tito lidé zde často pracují bez pracovní smlouvy a jsou zcela odkázáni na zvlášť svých zprostředkovatelů. Obětem vykořisťování či obchodu s lidmi nabízí pomoc a krizové ubytování organizace *La Strada*.¹⁰⁶

100 Analýza postavení migrantů a migrantek na území hl. m. Prahy je dostupná na integračním portálu hl. m. Prahy: <http://metropolevsech.eu/wp-content/uploads/2017/11/Anal%C3%BDza-postaven%C3%AD-migrant%C5%AF-a-migrantek-2017.pdf>.

101 Viz <http://www.icpraha.com/ke-stazeni/aktualizovana-koncepcie-hmp-pro-oblast-integrace-cizincu/>.

102 Více k tomu na stránkách SUZ: <http://www.suz.cz>.

103 Více k tomu na stránkách Zařízení pro děti cizince: <http://zdcpraha.cz>.

104 § 107 odst. 10 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.

105 Této problematice se podrobně věnuje publikace *Subdodatelské vztahy a porušování pracovních práv občanů Evropské unie: od konkrétních případů k systémovým doporučením* (Multikulturní centrum Praha, 2016): <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/subdodatelske-vztahy-a-poruvani-pracovnich-prav-obcanu-evropske-unie-od-konkretnich-pripadu-k-systemovym-doporucenim>.

106 Více k tomu na stránkách organizace La Strada: <http://www.strada.cz/cz/registrovane-socialni-sluzby>.

4. 7. Příslušná právní úprava

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění.

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, v platném znění.

Vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, v platném znění.

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, v platném znění.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Zákon č. 355/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, v platném znění.

4. 8. Užitečné odkazy a materiály

► Služby a materiály neziskových organizací:

Seznam neziskových organizací pracujících s migranty, včetně stručné charakteristiky jejich činnosti a funkce filtrování organizací podle jejich konkrétního zaměření:

<http://www.migracnikonsorcium.cz/cs/kdo-jsme/#clenskeorganizace>

Webové stránky organizace **Sdružení pro integraci a migraci**: www.migrace.com.

Webové stránky organizace **Centrum pro integraci cizinců**: www.cicpraha.org.

Letáky se základními informacemi pro cizince:

<http://www.cicpraha.org/cs/socialni-poradenstvi/materialy-ke-stazeni1/letaky-infoservis.html>.

► Sociální pojištění:

Webové stránky České správy sociálního zabezpečení: www.cssz.cz.

Seznam dvoustranných smluv o sociálním zabezpečení: <https://www.mpsv.cz/cs/1275>.

► Nepojistné dávky:

Dávky státní sociální podpory: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp>.

Dávky pomoci v hmotné nouzi: <https://portal.mpsv.cz/soc/hn>.

Dávky péčovské péče: <https://portal.mpsv.cz/soc/dpp>.

Dávky sociální péče pro OZP: <https://portal.mpsv.cz/soc/dzp>.

Příspěvek na péči: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssl/prispevek>.

► Sociální bydlení:

Systém prostupného bydlení (Agentura pro sociální začleňování, 2012):

https://www.mpsv.cz/files/clanky/12800/prezentace_7.pdf.

Housing first/Bydlení především (Platforma pro sociální bydlení):

<https://hf.socialnibydeni.org/zakladni-principy>.

Subdodavatelské vztahy a porušování pracovních práv občanů Evropské unie: od konkrétních případů k systémovým doporučením (MKC, 2016):

<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/subdodatelske-vztahy-a-porusovani-pracovnich-prav-obcanu-evropske-unie-od-konkretnich-pripadu-k-systemovym-doporucenim>.

Aktualizovaná Koncepce hl. m. Prahy pro oblast integrace cizinců (Magistrát hl. m. Prahy, Integrované centrum Praha, o. p. s., spolupracujících organizací a instituce, 2018):

<http://metropolevsech.eu/wp-content/uploads/2018/03/Aktualizovan%C3%A1-Koncepce-HMP-pro-oblast-integrace-cizinc%C5%AF.pdf>.

Webové stránky Správy uprchlických zařízení: <http://www.suz.cz>.

Webové stránky Zařízení pro děti – cizince: <http://zdcpraha.cz>.

Nabídka sociálních služeb organizace La Strada: <http://www.strada.cz/cz/registrovane-socialni-sluzby>.

Sociální a návazné služby, komunikace s úřady

Vlasta Stulíková, Středisko pro integraci a migraci, o. p. s.
Karina Kapounová, Integrované centrum Praha, o. p. s.

5. 1. Přístup k sociálním službám

Migranti se stejně jako čeští občané mohou dostávat do obtížných sociálních situací, z nichž bez odborné pomoci jen těžko hledají východisko. Zákon o sociálních službách¹⁰⁷ rozlišuje přes třicet typů služeb, které mají potenciálním klientům poskytnout podporu a pomoc v nejrůznějších životních situacích. **Orientace v nabídce sociálních služeb** není jednoduchá pro rodilého občana, natož pak pro nově příchozího migranta. Sociální poradenství v organizacích pracujících s migranty proto slouží mimo jiné jako první rozcestník k nabídce dalších institucí a organizací poskytujících sociální služby.

Sociální pracovníci NNO pracujících s migranty v rámci poradenské praxe vytváří **sítě důležitých kontaktů**. Flexibilita jejich spolupráce s pracovníky dalších služeb je různá a velkou měrou záleží také na samostatnosti, orientaci a jazykových kompetencích konkrétního klienta – migranta. V některých situacích stačí klienta informovat a předat kontakt na vybranou službu; častěji je však třeba dojednat schůzku s pracovníky sociální či návazné služby, zajistit tlumočení, klienta na schůzku doprovodit, případně uspořádat interdisciplinární setkání. Stejně často se setkáváme i s opačnou situací, kdy pracovníci jiných organizací kontaktují poradny pro cizince se sociálně-právními dotazy, nebo domlouvají pro své klienty schůzky. Neziskové organizace pracující s migranty se spolu s dalšími sociálními a návaznými službami snaží i o dlouhodobou spolupráci a realizují společné projekty.

5. 1. 1. BARIÉRY V PŘÍSTUPU K SOCIÁLNÍM SLUŽBÁM

Taxativní výčet typů sociálních služeb dostupných v ČR je obsažený v zákoně o sociálních službách. Zákon rozděluje služby do tří skupin:

1. samostatně stojící sociální poradenství,
2. služby sociální péče a
3. služby sociální prevence.

Neziskové organizace pracující s migranty ve většině případů poskytují **odborné sociální poradenství**, popř. sociálně-aktivizační programy pro rodiny s dětmi, terénní programy nebo služby sociální rehabilitace, tedy pouze výšeč z celkové nabídky. Občas se sami migranti, ale také pracovníci NNO, státní správy nebo samosprávy mylně domnívají, že organizace pracující s migranty jsou schopny pokrýt všechny typy služeb a vytvořit tak jakousi paralelní strukturu ke službám pro české občany, což ale není technicky možné. **Spolupráce s jinými službami** je nezbytná, bohužel ne všechny jsou pro migranty otevřené. Podobně jako v ostatních oblastech života **limitují migranty v přístupu k sociálním službám zejména dva faktory: pobytový status a neznalost českého jazyka.**

Sociální poradenství v organizacích pracujících s migranty slouží mimo jiné jako první rozcestník k nabídce dalších institucí a organizací poskytujících sociální služby.

Podobně jako v ostatních oblastech života limitují migranty v přístupu k sociálním službám zejména dva faktory: pobytový status a jazyk.

¹⁰⁷ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Především v závislosti na typu pobytového oprávnění v ČR mají mnozí migranti **omezený přístup nejen k dávkám** systému státní sociální podpory a hmotné nouze (viz tabulku v kapitole 4. 5.), ale právě i **k určitým typům sociálních služeb a k příspěvku na péči**, který slouží jako zásadní zdroj k osobnímu financování sociální péče (viz kapitola 4. 4.). Z hlediska pobytu zákon o sociálních službách v § 4 vymezuje **okruh oprávněných osob (vč. migrantů)**, tedy oprávněných uživatelů služby, které lze rozlišit následovně:

1. teoreticky zcela **vyloučeny** jsou z užívání sociálních služeb **osoby pobývající na území ČR bez pobytového oprávnění** (s výjimkou obětí trestného činu obchodování s lidmi nebo trestného činu zavlečení), přestože právě tyto osoby se často nacházejí ve velmi svízelné sociální situaci;
2. **omezený přístup** k sociálním službám mají také **držitelé určitých typů dlouhodobých pobytových oprávnění** (např. studenti a OSVČ ze třetích zemí a jejich rodinní příslušníci, či osoby pobývající v ČR na základě tzv. strpění pobytu);¹⁰⁸
3. naopak **stejný přístup** k sociálním službám jako občané ČR mají **migranti s povolením k trvalému pobytu**.

Pokud jde o **služby sociální prevence**, jako jsou azylové domy, kontaktní centra, krizová pomoc, intervenční centra, nízkoprahová denní centra či zařízení pro děti a mládež, noclehárny a terénní programy, tyto by měly být teoreticky poskytovány **všem legálně pobývajícím migrantům**, protože poskytují nízkoprahovou pomoc v krizových situacích. Nicméně, v praxi se nejednou setkáváme s **odmítáním klientů** pouze na základě toho, že jde o migranty a bez ohledu na typ jejich pobytového oprávnění. **Je proto nutné vždy ověřit, zda konkrétní uchazeč skutečně nemá na poskytnutí této služby nárok.**

Oproti tomu **služby sociální péče**, jako např. odlehčovací služby pro osoby se zdravotním postižením nebo pobytové služby pro seniory, zůstávají mnoha migrantům **nedostupné**. Některé skupiny migrantů zároveň nemají nárok žádat o příspěvek na péči dle zákona o sociálních službách. I kdyby tyto osoby mohly využívat například odlehčovací služby sociální péče, chybí jim právě tento podstatný zdroj financování.

V praxi občas dochází k odmítáním migrantů pouze na základě toho, kdo jsou, bez ohledu na typ jejich pobytového oprávnění. Je proto nutné vždy ověřit, zda konkrétní uchazeč o službu skutečně nemá nárok na její poskytnutí.

Příklad z praxe 1: Nedostupnost sociálních služeb pro migranty s pobytovým omezením pečující o dítě se zdravotním postižením

Paní K. je v řízení o udělení dlouhodobého pobytu za účelem společného soužití rodiny. Manžel má dlouhodobý pobyt za účelem podnikání. V ČR se jim narodilo dítě se zdravotním postižením. Vzhledem k pobytové situaci nemá paní K. nárok na příspěvek na péči, který by pomohl financovat např. osobního asistenta pro hendikepované dítě. Teoreticky nemá ani přístup k části sociálních služeb, které by pro dítě, potažmo pro celou rodinu, nutně potřebovala. Po jednání s organizacemi poskytujícími služby rodinám v obdobné situaci se podaří pro rodinu dohodnout přijatelnou, přesto však znatelně omezenou formu pomoci.

Druhým podstatně limitujícím faktorem je **neznalost jazyka**, resp. absence komunikačních prostředků s pracovníky sociální služby. Zejména u služeb pobytových, nebo i některých ambulantních, kde ale klient či klientka tráví velké množství času a předpokládá se, že se bude účastnit speciálního programu, je prakticky nemožné zajistit stálé tlumočení.

Příklad z praxe 2: Nedostupnost azylových zařízení pro migrantky vystavené domácímu násilí

Paní O. je dlouhodobě vystavována domácímu násilí, které dosáhlo takové intenzity, že se rozhodla od partnera – agresora odejít. Ten jí mj. bránil v pokusech osvojit si český jazyk,

¹⁰⁸ Blíže k tomu viz § 4 zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. a zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, v platném znění.

aby jí udržel v závislosti na jeho osobě. Paní O. učinila zásadní rozhodnutí, že chce odejít, ale nemá kam. Nemůže sehnat místo v azylovém domě pro oběti domácího násilí právě kvůli nemožnosti domluvit se s pracovníky této sociální služby. Komunikace s pracovníky je velmi intenzivní a není možno zajistit non-stop tlumočení.

Bariéru v přístupu k sociálním službám mohou tvořit také **kulturní zvyklosti a stereotypy**. Může se jednat o principiální odmítání pomoci od instituce, nebo nepochopení či negativní vnímání role pomáhajícího pracovníka. V poradenské praxi se setkáváme například se ztotožněním role psychologa a psychiatra a s odmítnutím konzultace s vysvětlením, že klient je přece „duševně zdravý“. Nejednou narážíme i na nepochopení a nedůvěru k samotnému neziskovému sektoru, a to jak na straně migrantů, tak i mezi českými občany. Nicméně, vždy jde o to pokusit se klientovi situaci co nejsrozumitelněji vysvětlit a rozptýlit tak jeho obavy.

5. 1. 2. SPOLUPRÁCE S DALŠÍMI NEZISKOVÝMI SUBJEKTY

Síťování organizací pracujících s migranty se neomezuje pouze na další sociální služby. Spolupráce probíhá s řadou dalších subjektů občanské společnosti, například s mateřskými a rodinnými centry, nebo organizacemi, které poskytují volnočasové aktivity a doučování pro děti mimo režim zákona o sociálních službách (viz kapitola 8. 1. 5.). Čím dál častěji se objevují i akce, programy či projekty se zaměřením na integrace v prostředí knihoven, nebo také sportovních klubů a center.

Mnohé neziskové organizace pracující s migranty pak zapojují do části svých aktivit i **dobrovolníky**, a to převážně z řad majoritní společnosti, ale také z řad migrantů (viz též kapitolu 2. 4. 3.). Dobrovolnictví mimo jiné nabízí skvělý způsob, jak zlepšit jazykové kompetence a vytvořit sociální vazby v nové zemi. Zapojování migrantů do dobrovolnictví se věnuje zejm. organizace *AMIGA*, která je sama migrantskou iniciativou.¹⁰⁹

Obdobných **iniciativ, které zakládají sami migranti**,¹¹⁰ působí v ČR celá řada a také ony jsou důležitými partnery členských organizací *Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty v ČR*. Názorně lze uvést například spolupráci vytvořenou mezi *Organizací pro pomoc uprchlíkům (OPU)* a *Centrem pro afghánsko-české vztahy*.¹¹¹ Centrum pomáhá v tlumočení a při příležitostném organizování akcí pro českou a afghánskou komunitu. Dále OPU spolupracuje s *Barmským centrem Praha*¹¹² na přípravě socio-kulturních večerů pro místní komunity, kde jsou ubytováni uprchlíci z Barmy (viz kapitola 10.4).

Organizace pracující s migranty spolupracují nejen s poskytovateli jiných sociálních služeb, ale rovněž s dalšími subjekty občanské společnosti a dobrovolníky, a to včetně migrantských iniciativ.

Příklad z praxe 1: Pomoc obětem domácího násilí s migračním prvkem

Organizace Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) dlouhodobě spolupracuje při řešení případů domácího násilí s organizací ACORUS. Pracovníci SIMI pravidelně odkazují klientky na krizovou linku ACORUSu, a pokud je nutno zajistit tlumočenou konzultaci, pak klientky doprovází sami, nebo zajišťují služby interkulturních pracovníků (viz kapitola 5. 2.). Na oplátku Acorus zase využívá služeb sociálního a právního poradenství v pobytových záležitostech svých klientek, při ověřování jejich nároku na dávky apod. V letech 2015/2016 tyto dvě organizace realizovaly společný projekt **Nebudu obětí!**,¹¹³ zaměřený na domácí násilí s migračním prvkem (k domácímu násilí s migračním prvkem podrobně viz kapitola 7.2). Obě organizace poskytovaly poradenství obětem domácího násilí z řad migrantek, vzájemně vzdělávaly své

¹⁰⁹ Více o tom na stránkách AMIGA, z.s.: <http://amiga-migrant.eu/>.

¹¹⁰ Seznam migrantských spolků je uvedený např. na zde: <https://migraceonline.cz/cz/uzitecne-zdroje/institutions-and-organizations-in-cze-3/zajmova-a-kulturni-organizace-komunit-migrantu-v-ceske-republice>.

¹¹¹ Více o tom na stránkách Centra pro afghánsko-české vztahy www.cfacr-institute.org.

¹¹² Více o tom na stránkách Barmského centra Praha: www.burma-center.org.

¹¹³ Více o projektu Nebudu obětí! na: <http://www.dejmezenamsanci.cz/projekty/nebudu-obeti/>.

zaměstnanec a společně uspořádaly vzdělávací seminář pro další pracovníky pomáhajících profesí, z něhož vzešel také **praktický manuál s názvem „Nebudu obětí!“**.¹¹⁴

Příklad z praxe 2: Doprovázení umírajících

V rámci poradenské praxe řeší pracovníci organizace *SIMI* občas také otázky týkající se umírání. Zajistit důstojný odchod sobě nebo svým blízkým může být pro migranty velmi obtížné pro výše zmiňované překážky (jazyková bariéra, absence příspěvku na péči a nedostupnost služeb, odlišné kulturní zvyklosti). V *SIMI* se poměrně často setkáváme se situací, kdy migranti dlouhodobě žijící v ČR přestěhují k sobě i svoje stárnoucí rodiče, kteří se již v zemi původu nedokáží o sebe sami postarat. Takto radikální změna prostředí v pozdním věku bývá dramatická, rodiny však mnohdy nemají na výběr. Pracovníci *SIMI* spolupracují s organizací ***Cesta domů***, která se věnuje důstojnému odchodu a hospicové péči. Migranti mnohdy nemají o existenci podobné služby žádné povědomí, proto je *SIMI* o možnostech poradenství a dalších služeb informuje a případně domlouvá další spolupráci. Mezi *SIMI* a *Cestou domů* proběhla setkání, během nichž se řešila specifika situace umírajících migrantů. *Cesta domů* využila také například služeb interkulturních pracovníků při setkáních s klienty – migranty (viz kapitola 5. 2.).

Při práci s migranty je užitečné kontaktovat organizaci poskytující sociálně-právní poradenství této skupině osob. Poradci těchto organizací se dobře orientují v cizinecké legislativě a dokáží popsat práva a možnosti klienta či klientky dle jejich typu pobytového oprávnění

Spolupráce mezi organizacemi poskytujícími sociální a návazné služby je naprosto klíčová pro efektivní provázení klienta náročnými životními situacemi. To platí pro všechny cílové skupiny sociálních služeb, tedy také pro migranty. Spolupráce s některou NNO poskytující sociálně-právní poradenství migrantům či integračním centrem se nabízí zejména v případech, když pracovníci úřadů a dalších veřejných institucí či sociálních služeb nemohou při občasném řešení životních situací migrantů přesně porozumět jejich právnímu postavení či se s nimi dorozumět kvůli jazykové bariéře.

Doporučení: Co očekávat od spolupráce s NNO pracujícími s migranty

1. Sociální pracovníci a právníci působící v těchto NNO se dobře orientují v cizinecké legislativě a dokáží popsat práva a možnosti klienta či klientky dle jejich typu pobytového oprávnění. Mohou poskytnout informace o přístupu konkrétního klienta k dalším službám či dávkám.
2. NNO pracující s migranty mohou pomoci s tlumočením: samy zaměstnávají jazykově vybavené pracovníky, mohou však také pomoci sehnat tlumočníky, popřípadě nabídnout služby interkulturních pracovníků (viz kapitola 5. 2.).
3. NNO pracující s migranty však nedokáží samy pokrýt veškeré druhy sociálních služeb. Těžištěm jejich práce je obvykle odborné sociálně-právní poradenství, případně další služby (viz webové stránky konkrétní organizace).

5. 2. Komunitní tlumočení a interkulturní práce

Od začátku nového milénia rozvíjejí převážně nevládní organizace se sídlem v Praze projekty zaměřené na vzdělávání a činnost v oblasti interkulturního zprostředkování. Nové přístupy se etablojí v reakci na potřebu odborníků, migrantů a veřejných institucí zajistit profesionální služby, které mají napomáhat k překonávání jazykových a sociokulturních bariér mezi majoritou a migranty, resp. k efektivní komunikaci v interkulturním prostředí a současně napomáhat k odbourávání neprofesionálních zprostředkovatelských služeb pro migranty, které často hraničí s vykořisťováním. Jedná se tedy o nové

114 Manuál je dostupný ke stažení na stránkách *SIMI*:

http://www.migrace.com/docs/160627_manual_nebudu-obeti_cela-struktura_ecv_final-grafika-tisk.pdf.

formy návazných služeb k sociální práci s migranty, které v posledních letech nacházejí oporu také ve strategických materiálech integrační politiky na národní i lokální úrovni.¹¹⁵

Protože názvy nových specializací vznikaly v závislosti na mnohačetné poptávce, jednotlivé organizace při své práci zdůrazňovaly různé aspekty výkonu svých asistenčních či vzdělávacích činností, s čímž souvisela i nejednotnost v pojmenování nových služeb. Pracovalo se tak s pojmy komunitní tlumočnick, sociokulturní mediátor, interkulturní asistent, interkulturní pracovník a mnohými dalšími. Od roku 2014 se pak vyčlenily a stabilizovaly dva hlavní proudy – **komunitní tlumočení** a **interkulturní práce**.

5. 2. 1. KOMUNITNÍ TLUMOČENÍ (KT)

Komunitní tlumočení (nebo též *sociální tlumočení, kontaktní tlumočení, doprovodné tlumočení, tlumočení ve veřejných službách* či *kulturní tlumočení*) má za cíl umožnit efektivní oboustrannou komunikaci mezi jedincem, který se není schopen dorozumět v českém jazyce a zástupcem veřejné instituce či služby. Od běžného tlumočení se KT liší především mírou vlastního zásahu tlumočnicka do komunikace jednajících stran a jeho aktivní rolí při jednání. Je to dáno tím, že komunitní tlumočnick často zprostředkovává komunikaci mezi dvěma stranami, jejichž postavení je nerovné – na jedné straně vystupuje migrant sám za sebe, na druhé straně stojí často instituce (např. úřad či škola). Zároveň je nutné brát v úvahu rozdíly, které plynou z různého sociokulturního zázemí obou jednajících stran.

Komunitní tlumočnick tedy nejen tlumočí předávané informace, ale zároveň zasazuje tlumočený obsah do sociokulturního kontextu a vysvětluje různé specifické pojmy (např. žákovská knížka, variabilní symbol, číslo popisné atd.). Nejednou je také třeba zjednodušovat jazyk instituce do srozumitelnější formy, případně migranta v komunikaci směřovat k předávání relevantních informací. Profesionální KT tedy předpokládá velmi dobrou znalost obou kultur a jazyků, schopnost identifikovat a stanovit komunikační překážky: snaží se tak předcházet nedorozuměním či možným konfliktům vzniklým z neobratného zacházení s kulturními rozdíly, a tím zefektivňuje a zrychluje celou komunikaci.

Ukotvení pravidel pro komunitní tlumočení. Hlavním iniciátorem a nositelem profese komunitního tlumočnicka, včetně pravidelného zajišťování jejich vzdělávání je nevládní organizace META, o. p. s. Tato organizace uskutečnila mj. školení pro komunitní tlumočnicky s navazující stáží a rovněž tak se snažila o rámcové ukotvení tohoto oboru, v jehož rámci vypracovala **etický kodex komunitního tlumočnicka**.¹¹⁶ Kodex upravuje obecná i konkrétní pravidla pro výkon profese komunitního tlumočnicka, specifikuje jeho roli v procesu komunikace, jeho povinnosti a práva, rozsah služby a také stanovuje podmínky pro poskytování plnohodnotné služby KT.

5. 2. 2. Interkulturní práce (IKP)

Interkulturní práce je komplexnější disciplína v rámci pomáhajících profesí a jejím cílem je pomáhat migrantům a většinové společnosti vést bezproblémovou komunikaci, odstraňovat sociokulturní a jazykové bariéry při jednání a současně tak napomoci odbourávat oboustranné stereotypy. Z obecného hlediska má služba IKP přispívat k harmonickému a spravedlivému soužití v kulturně rozmanité společnosti. Interkulturními pracovníky jsou nejčastěji migranti, kteří prošli odpovídajícím vzděláním a profesionálně pomáhají jiným migrantům v orientaci v českém prostředí a v komunikaci s českými úřady.

Snaha profesionalizovat službu IKP je zároveň snahou o **zamezení působení neprofesionálních zprostředkovatelů**. Ti využívají závislosti migrantů, kteří často nevědí o jiných možnostech, na jejich drahých, ale současně často neodborných či nespolehlivých službách. Zatímco zprostředkovateli toto klientovo závislé postavení vyhovuje, jelikož je pro něj migrant zdrojem zisku, interkulturní pracovník se za všech okolností snaží **podporovat samostatnost klienta** a jeho schopnost v budoucnosti vyřizovat své záležitosti sám.

¹¹⁵ Aktualizovaná koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu, dostupná na: <http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/integrace-cizincu.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>; *Koncepce integrace cizinců na území hl. m. Prahy*, dostupná na: http://www.praha.eu/public/1e/ad/85/2181317_660642_Koncepce_HMP_pro_oblast_integrace_cizincu.pdf.

¹¹⁶ Etický kodex je dostupný ke stažení na: http://www.meta-ops.cz/sites/default/files/eticky_kodex_kt_1.pdf.

Ještě do nedávna neexistovala žádná **závazná definice** profese interkulturního pracovníka; teprve od dubna 2018 existuje zápis **kvalifikačního standardu profese interkulturní pracovník** v Národní soustavě kvalifikací¹¹⁷ a dále pak zařazení **karty typové pozice interkulturní pracovník** do Národní soustavy povolání.¹¹⁸ Tento materiál obsahuje jasné popsání kompetencí a činností profese, jakož i možnost složit kvalifikační zkoušky pro získání osvědčení pro výkon profese.

Informační materiály a metodiky k interkulturní práci

O rozvoj interkulturní práce v ČR a o zapsání profese do výše uvedených registrů usilovala především organizace Inbáze, z níž se v roce 2014 vyčlenila *Asociace pro interkulturní práci (AIP)*. Přestože činnost asociace je v současnosti utlumená, její dosud aktivní webové stránky www.interkulturniprace.cz obsahují bohaté informace o profesi a různých směrech IKP, jakož i **metodická doporučení** pro rozvoj interkulturní práce či metodiku workshopů pro prezentaci interkulturní práce v praxi. Stránky také obsahují **slovník v 7 jazycích** s nejčastěji využívanými výrazy pro komunikaci s migranty ve veřejných institucích.

5. 2. 3. INTERKULTURNÍ PRÁCE V PRAXI

Základem služby IKP je především **tłumočení a asistence na úřadech a dalších veřejných institucích** (např. školách, nemocnicích atd.). Interkulturní pracovník se zároveň soustředí na odstraňování různých bariér, které by mohly migrantovi znesnadňovat zapojení do zdejší společnosti a úspěšné fungování v ní. V případě, že je zároveň pracovníkem v sociálních službách, **poskytuje základní sociální poradenství** v českém a dalším jazyce (např. o pobytových oprávněních, podnikání, zaměstnání, vzdělání, zdravotnictví atd.) a rovněž tak **pomáhá zorientovat se v novém prostředí** (např. seznamuje s právy a povinnostmi migrantů v ČR, předává kontakty na NNO pracující s migranty atd.). Interkulturní pracovník je nestranný a má za cíl zajistit porozumění všech jednajících stran.

V první řadě jde o **zprostředkování fungování systému různých institucí** v ČR. Interkulturní pracovník si je vědom rozdílností systému ČR, ať již školského, zdravotnického, či státního, oproti systému země, odkud migrant pochází, a proto ho je schopen seznámit s informacemi, které jsou pro příslušníky majority samozřejmé, pro migranta však takto jasné nejsou. Konkrétně se může jednat o tyto situace:

- **ve školství** je třeba vysvětlit povinnou předškolní docházku či nutnost omlouvat absence;
- **ve zdravotnictví** je třeba objasnit existenci a roli praktického lékaře, který na zdravotní stav pohlíží komplexně;
- **na úřadech** je často třeba vysvětlit formu komunikace prostřednictvím dopisů, které úřady zasílají a na které je třeba do stanovené lhůty reagovat.

Interkulturní pracovník však nepředává informace jen migrantům, ale **informuje i majoritní společnost**, a to především o odlišnostech sociokulturního zázemí migrantů. Zejména učitelé se často potýkají s tím, že neví, zda konkrétní problémy žáka vyplývají z odlišného kulturního prostředí, či je nutné hledat příčiny jinde. Interkulturní pracovník by měl být schopen vyhodnotit situaci a doporučit nejvhodnější způsob, jak s migranty pracovat.

V neposlední řadě pak interkulturní pracovník pomáhá **překonávat psychologické bariéry**, které rovněž mohou být překážkou v bezproblémovém začlenění migranta do společnosti. Migrant může mít nedůvěru v instituce, kterou si přináší ze země svého původu. Častá je například skepse migrantů k psychologické pomoci, protože v některých zemích je stále pokládána za stigma a vede k vyloučení ze společnosti. S psychologickou bariérou se interkulturní pracovníci setkávají také ve zdravotnictví. Mnozí migranti se totiž návštěvy lékaře velmi obávají nejen kvůli jazykovým obtížím, ale také proto, že nerozumí zdejšímu zdravotnímu systému. Přítomnost někoho, kdo mluví jejich

117 Kvalifikační standard profese interkulturní pracovník je dostupný na stránkách Národní soustavy kvalifikací MŠMT zde: https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-1151-Interkulturni_pracovnik/revize-1478.

118 Karta typové pozice pro povolání interkulturní pracovník je dostupná na stránkách Národní soustavy povolání MPSV ČR zde: <https://www.nsp.cz/jednotka-prace/interkulturni-pracovnik>.

rodným jazykem, může výrazně pomoci snížit pocit zranitelnosti. S touto pomocí jsou migranti pak ochotni své problémy konzultovat s lékaři dříve a neřeší je až ve chvíli, kdy se stanou akutními (viz kapitola 6. 1.).

Předpokládané dovednosti interkulturního pracovníka jsou:

- výborná znalost více jazyků (nejčastěji se zaměřením na jednu zemi či jazyk);
- dobrá znalost sociokulturního kontextu země, ze které migrant pochází, a schopnost s těmito informacemi citlivě pracovat;
- znalost pravidel komunikace vyjednávání a řešení krizových situací;
- umění zacházet s tématy xenofobie a diskriminace a schopnost na ně vhodně reagovat;
- zachovávání morálních zásad, přičemž v současnosti jednotný etický kodex služby IKP neexistuje, proto si jej vytváří zvláště každá organizace poskytující tuto službu; důležitý je především respekt ke klientovi, jeho situaci a názorům, podpora samostatnosti klienta a ochrana jeho osobních údajů;
- výhodou může být vlastní migrantská zkušenost.

Jedním z nejdůležitějších úkolů interkulturního pracovníka je **podpora samostatnosti klienta**. Interkulturní pracovník nepřebírá zodpovědnost za řešení problému migranta, nevnucuje mu svá stanoviska, pouze mu pomáhá překonávat největší překážky (jazykové či psychologické) a předává mu relevantní informace. Důležité je, aby migrant při jednání s institucemi vždy vystupoval sám za sebe, interkulturní pracovník mu tedy musí nechat prostor k tomu, aby klient jednal sám a díky tomu získal kladnou zkušenost s komunikací s úřady. V některých případech může sloužit jen jako jakási „pojistka“: klient tedy jedná sám a interkulturní pracovník zasáhne pouze ve chvíli, kdy vidí nepochopení v komunikaci či postřehne nastávající problém.

Součástí práce interkulturního pracovníka je také **síťování**, tj. má přehled o dalších státních i neziskových organizacích, které se zaměřují na oblast migrace, i o těch, které pracují s různými zranitelnými skupinami (senioři, matky s dětmi, nemocní a handicapovaní), ví o jejich službách a dokáže tak migrantovi nabídnout co nejúčinnější pomoc. Rovněž tak **zprostředkovává kontakt i opačným směrem**, předává tedy informace o aktivních jedincích a migrantských spolcích veřejným institucím a organizacím, které plánují integrační nebo multikulturní akce.

Při **oslovování svojí cílové skupiny migrantů** interkulturní pracovník používá různé metody, jimiž jsou:

- **terénní práce**, při níž navštěvuje konkrétní místa, kde se nacházejí migranti (pracoviště, ubytovny atd.) a předává jim informace o neziskovém sektoru, s nímž migranti často nemají žádné zkušenosti, protože tento není v zemích jejich původu rozvinutý;
- **přímé kontaktování migrantských spolků** či aktivních jednotlivců a účast na jejich akcích;
- **navazování spolupráce s velvyslanectvími** daných zemí;
- **využívání sociálních sítí**, vč. spolupráce s blogery či vlogery, kteří jsou známí v migrantských komunitách;
- **mapování komunity, sledování sociálních sítí** či jiných kanálů, kterými si komunita předává informace, přičemž cílem je zjišťování nálad a tendencí v komunitě, aktuálně diskutovaných témat apod., na základě čehož lze lépe vytvářet integrační aktivity přizpůsobené potřebám komunity (kurzy sociokulturní orientace, kurzy češtiny pro vymezené skupiny, atp.).

Příklad z praxe: Interkulturní práce v Integračním centru Praha (ICP)

ICP je v současné době největším poskytovatelem interkulturní práce, přičemž tyto služby nabízí pro šest různých jazykových komunit.

Interkulturní práce je zde pojímána jako velmi **komplexní služba**. Kromě asistence při jednáních na úřadech je služba IKP úzce propojena s dalšími službami ICP, se kterými

pracovník klienta seznamuje (např. kurzy češtiny, kurzy sociokulturní orientace či různé integrační akce). V rámci poradenství interkulturní pracovník tlumočí konzultace sociálních pracovníků či právníků, se kterými klient konzultuje své problémy. Na podporu samostatnosti klientů využívá ICP koncept **interkulturních setkání**, což je pravidelná skupinová aktivita, organizovaná jednotlivými interkulturními pracovníky pro jejich komunity. Nejčastěji se jedná o nácvik reálných situací, se kterými se klienti v každodenním životě setkávají. Cílem je posílit komunikační dovednosti a orientaci v českém prostředí klientů, aby byli schopni samostatně zvládnout základní úkony na úřadech, u doktora, na poště apod. Interkulturní pracovníci ICP též poskytují podporu aktivním migrantům v jejich **zapojení do veřejného života**, zejm. jim předávají informace o tom, jak se zapojit do činnosti centra a dalších NNO jako **dobrovolníci** (např. v rámci interkulturních setkání, komunitních akcí či v roli lektorů jazykových klubů pro zájemce z řad veřejnosti); dále o možnosti **realizace vlastních nápadů** prostřednictvím menší finanční podpory přímo od ICP¹¹⁹ či získáním grantu od Magistrátu hl. m. Prahy; případně o možnosti **účasti na Regionální poradní platformě**, kde se setkávají aktéři s působností v oblasti integrace a obvykle ji pořádají krajská integrační centra (viz kapitolu 1. 2. 3.).

V Praze působí několik organizací, které v různém rozsahu nabízejí služby IKP. Jejich služby si lze obvykle **objednat** s předstihem několika dnů, interkulturní pracovník pak dorazí přímo na domluvené místo. Případně lze sjednat tlumočení a asistenci po telefonu. Výjimku tvoří *Charita ČR*, která nabízí služby IKP přímo na odděleních OAMP MV ČR v pravidelných a pevně stanovených termínech. Charita také provozuje **asistenční telefonickou linku** ve vietnamském a mongolském jazyce, kde může volající dostat informace ohledně pobytu cizinců v ČR, sociálního a zdravotního zabezpečení atd. (viz odkazy v kapitole 5. 5.).

V době vzniku této publikace byl sestaven **seznam** aktuálně činných interkulturních pracovníků napříč všemi NNO v Praze, který je zveřejněn na integračním portálu hl. m. Prahy: www.prahame-tropolevsech.cz.

5. 3. Interkulturní vzdělávání pracovníků veřejných institucí

Asistenční služby v podobě komunitního tlumočení či interkulturní práce nejsou natolik rozšířené, aby pokryly veškerou existující poptávku. Prakticky je navíc lze využívat především v Praze a – v omezené míře – v některých větších městech. Přitom zaměstnanci státní správy i dalších veřejných služeb se vzhledem ke stoupajícímu počtu migrantů v ČR při své práci s nimi stále častěji setkávají a mnohdy mohou tato setkání představovat velkou zátěž pro obě strany, a to pouze vinnou jazykovou bariérou či nedostatečnou orientací migrantů v českém systému veřejných služeb a jejich neznalostí standardních postupů při vyřizování běžných záležitostí. Ke vzájemnému neporozumění dochází často právě z důvodu neznalosti sociokulturních vzorců chování jedné i druhé strany a mylné interpretaci komunikačních strategií.

Řešení se nabízí v podobě specifického vzdělávání obou stran, jehož smyslem je osvojení dovedností potřebných pro vzájemnou nekonfliktní komunikaci. Zatímco migranti mají možnost účastnit se **integračně adaptačních kurzů** (např. Vítejte v ČR, viz kapitola 2. 2. 1.) či později také **sociokulturních kurzů** (viz kapitola 2. 3.), zaměstnanci státní správy a dalších institucí zase mohou využít nabídku **kurzů interkulturních dovedností a komunikace**, které rovněž realizují různé NNO. Společným cílem těchto seminářů je přiblížit pracovníkům sociokulturní specifika klientek a klientů z migrantské populace a usnadnit jim tak práci s nimi.

Kromě využívání služeb interkulturních pracovníků a komunitních tlumočnicků mohou zaměstnanci státní správy a dalších institucí využít nabídku kurzů interkulturních dovedností a komunikace.

119 Více k tomu na: www.vasenapady.icpraha.com.

5. 3. 1. ZACÍLENÍ KURZŮ INTERKULTURNÍCH DOVEDNOSTÍ

Kurzy interkulturních dovedností a komunikace se ze své **podstaty dotýkají citlivé oblasti osobních postojů, stereotypů a předsudků**. Lidé mají přirozenou tendenci vytvářet kategorie a generalizovat, aby se mohli lépe orientovat v rozmanitém světě, v němž žijí a pracují. **Nahlížení na odlišnosti odráží kulturní hodnoty každého člověka**, na jejichž základě si vytváří své názory a postoje. **Stereotypy**, ať už pozitivní či negativní, evokují zásadní představu, že všichni lidé náležející k určité skupině budou jednat předvídatelně stejným způsobem. Objevuje se tedy tendence nahlížet na určité skupiny migrantů (např. dle státní příslušnosti či geografického regionu) jako na homogenní seskupení, tzv. komunitu. Stereotypizaci samu lze považovat za jev, který není primárně sociálně škodlivý, **problém však nastává, když se na základě stereotypů objevuje diskriminační jednání**.

Protože cílem kurzů je zároveň přiblížit účastníkům základní informace o vybraných skupinách migrantů a jejich sociokulturních specifikách, určitému zobecňování se není možné zcela vyhnout, ale je třeba si vždy uvědomit, že popsané typické vzorce chování se nikdy nevztahují na každého jednoho člena dané skupiny.

Tyto kurzy obecně pracují s aktuálními znalostmi účastníků, jejich osobními zážitky a z nich vyplývajícími postoji a stereotypy. **V případě mylného přesvědčení ohledně faktů o migraci** je náprava snadná, protože lektori se mohou opřít o dostupné statistiky a platnou legislativu (lidé se například běžně domnívají, že české občanství je automaticky získáváno narozením v ČR nebo sňatkem s občanem ČR, avšak tento model známý třeba z USA pro ČR neplatí a získání občanství je vázáno na jiné podmínky). Ovšem **při práci s postoji a stereotypy účastníků** je třeba pokusit se porozumět tomu, z jakého předchozího zážitku ten který postoj vychází, a hlavně jakým způsobem může negativně ovlivňovat spolupráci účastníka kurzu s klientem migrantem. Cílem kurzů není účastníky přesvědčovat o neadekvátnosti jejich osobního názoru, ale spíše jim ukázat jiný úhel pohledu, sdílet s nimi odlišnou zkušenost a nabídnout jim prostor pro reflektování vlastního přístupu k rozmanitým skupinám migrantů a jejich jednotlivým zástupcům.

5. 3. 2. NABÍDKA KURZŮ INTERKULTURNÍCH DOVEDNOSTÍ

Kurzy interkulturních dovedností pro zaměstnance státní správy a dalších veřejných či soukromých institucí realizuje celá řada NNO z oblasti migrace. Kurzy jsou obvykle organizovány na objednávku a připravovány tzv. **na míru** každému jednotlivému odboru, instituci či organizaci. Jejich cílem je **seznámit účastníky**, kteří se při své práci s migranty setkávají, **s kulturními a komunikačními odlišnostmi různých skupin migrantů** žijících či pobývajících na území ČR a usnadnit jim tak každodenní práci.

Lektory bývají zkušení sociální a vzdělávací pracovníci, interkulturní pracovníci, právníci nebo také externí lektori se specializací na komunikační dovednosti a práci s kulturní a sociální identitou; vždy jsou vybíráni dle potřeb a složení účastnické skupiny. Například kurzy pro pracovníky OSPOD společně školí sociální a vzdělávací pracovníci, zatímco kurz pro Policii ČR obvykle školí sociální pracovník ve spolupráci s právníkem. Lektori mají navíc osobní zkušenosti s prací s lidmi z odlišného sociokulturního prostředí, interkulturní pracovníci jsou pak většinou sami migrantského původu. Vzhledem k tomu, že jsou to tzv. lidé z praxe, jejichž hlavní pracovní náplní je poradenství a podpora orientace migrantů v českém prostředí, jsou také vhodnými kontaktními osobami pro další spolupráci v případě potřeby účastníků semináře. Např. při řešení konkrétní situace s klientem migrantem se úředník může obrátit na sociálního pracovníka s dotazem, žádostí o radu či spolupráci.

Příklad z praxe: Sociální podnik Centrum Czech In¹²⁰

Nevládní organizace Poradna pro integraci (PPI), resp. její **sociální podnik Centrum Czech In**, je jedním z realizátorů kurzů interkulturních dovedností. Tyto kurzy nabízí v podobě interaktivního semináře, který kombinuje teorii a fakta se zkušenostmi z praxe a aktivním dialogem mezi lektory a účastníky. Lektori jsou profesionálové ve svém oboru a využívají přehledně zpracované audiovizuální materiály. Samotnému kurzu předchází příprava a důkladné

Kurzy interkulturních dovedností a komunikace se ze své podstaty dotýkají citlivé oblasti osobních postojů, stereotypů a předsudků. Stereotypizaci samu lze považovat za jev, který není primárně sociálně škodlivý, problém však nastává, když se na základě stereotypů objevuje diskriminační jednání.

120 Více k tomu na: Poradna pro integraci: www.p-p-i.cz; Centrum Czech In: www.czechinskola.cz.

seznámení se specifickými potřebami účastnické skupiny. Kurz je zaměřen na ty skupiny migrantů, s nimiž se účastníci kurzu nejvíce setkávají při své práci. Na základě získaných informací je následně nastaven přesný obsah semináře o délce 4–6 hodin.

Obecná struktura semináře zahrnuje tyto body programu:

- Základní informace o migraci a cizincích (pojmy migrant/azylant/uprchlík, důvody migrace, migrační vlny, statistiky, koncepce integrace, legislativa – druhy pobytů a z nich vyplývající práva a povinnosti);
- kulturní dimenze (obecná úroveň kulturních rozdílů mezi zeměmi);
- interkulturní komunikace, kulturní rozdíly, zásady komunikace s migranty, jejich komunikační strategie, modelové situace, verbální/neverbální komunikace;
- charakteristika a specifika nejčastěji zastoupených skupin migrantů v Praze, fungování komunit v ČR, význam interkulturního tlumočení;
- specifika dalších vybraných komunit migrantů (kulturní, sociální, politické a náboženské odlišnosti);
- interkulturní kvíz (shrnutí specifík jednotlivých zemí).

Přestože příprava kurzů vychází z této obecné struktury, každý seminář je zcela unikátní a to nejen co do jeho obsahu, ale také vzhledem ke konkrétním zkušenostem účastníků při práci s migranty. Na kurz je v případě zájmu možné zajistit také hosta z řad migrantů, který s účastníky kurzu sdílí svůj příběh, nebo lze přiojednat etnickou ochutnávku. Účastníci dostávají v závěru kurzu osvědčení a mají možnost navázat si konkrétní pracovníky jako kontaktní osoby. Na ty se v případě potřeby mohou obrátit s žádostí o spolupráci při řešení konkrétních případů.

5. 4. Příslušná právní úprava a strategické dokumenty

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, v platném znění.

Aktualizovaná koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu (MV ČR):

<http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/integrace-cizincu.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>

Koncepce integrace cizinců na území hl. m. Prahy (Magistrát hl. m. Prahy): http://www.praha.eu/public/1e/ad/85/2181317_660642_Koncepce_HMP_pro_oblast_integrace_cizincu.pdf

5. 5. Užitečné odkazy a materiály

► Kontakty na interkulturní pracovníky a komunitní tlumočníky:

Seznam interkulturních pracovníků v Praze:

<http://metropolevsech.eu/cs/seznam-interkulturnich-pracovniku/>.

Integrační centrum Praha (ICP): <http://www.icpraha.com/interkulturni-pracovnici/>.

Inbáze: <http://www.inbaze.cz/asistencni-a-poradenske-sluzby-pro-migranty/>.

Poradna pro integraci (PPI): <http://p-p-i.cz/interkulturni-prace-praha/>.

Sdružení pro integraci a migraci (SIMI):

<http://www.migrace.com/cs/regularizace/migrace-na-skolach/databaze-ip>.

Charita ČR: <http://www.charita.cz/jak-pomahame/pomoc-cizincum-v-cr/infolinka/>.

META: <https://www.meta-ops.cz/kontakty-na-komunitni-tlumocniky>.

► **Registry a kodexy:**

Etický kodex komunitních tlumočnicků:

http://www.meta-ops.cz/sites/default/files/eticky_kodex_kt_1.pdf.

Etický kodex interkulturních pracovníků:

<http://interkulturniprace.cz/pro-interkulturni-pracovniky/eticky-kodex/>.

Kvalifikační standard profese interkulturní pracovník (Národní soustava kvalifikací MŠMT):

https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-1151-Interkulturni_pracovnik/revize-1478.

Karta typové pozice pro povolání interkulturní pracovník (Národní soustava povolání MPSV):

<https://www.nsp.cz/jednotka-prace/interkulturni-pracovnik>.

► **Metodiky a publikace:**

Komunitní tlumočníci ve víru integrace (META):

https://www.meta-ops.cz/sites/default/files/meta_komunitni_tlumocnici.pdf.

Formování profese interkulturní pracovník/ice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR

(Inbáze, 2014):

<http://interkulturniprace.cz/co-je-interkulturni-prace/publikace-o-interkulturni-praci/>.

Slovník pro interkulturní práci v sedmi jazykových verzích, včetně webové aplikace (Inbáze, 2014):

<http://interkulturniprace.cz/pro-interkulturni-pracovniky/slovník-pro-interkulturni-praci/>.

Doporučení pro rozvoj interkulturní práce v ČR, metodika (Asociace pro interkulturní práci, 2016):

<http://interkulturniprace.cz/doporuceni-pro-rozvoj-interkulturni-prace-v-cr/>.

Metodika workshopů o interkulturní práci (Asociace pro interkulturní práci, 2016):

<http://interkulturniprace.cz/metodika-workshopu-o-interkulturni-praci/>.

Kurzy interkulturních dovedností **Poradna pro integraci:** www.p-p-i.cz,

Centrum Czech In: www.czechinskola.cz.

Přístup migrantů ke zdravotní péči

Elena Tulupova, AMIGA, z. s.

Zdraví je jedním z hlavních zdrojů kvalitního života jak jedince, tak celé společnosti a je ovlivněno řadou faktorů, včetně sociálně-ekonomických podmínek, genetiky, stavu životního prostředí, kvality zdravotní péče nebo také migračního statusu. Přestože migranti pobývající v ČR i v jiných zemích jsou ve většině případů spíše lidé mladí a zdraví, jejich **přístup k prevenci a včasné zdravotní péči** je nezbytnou podmínkou pro zachování zdraví nejen jich samotných, ale také celé místní společnosti.

Právo každého člověka na ochranu vlastního zdraví je v českém právním řádu zakotveno v *Listině základních práv a svobod*. Z hlediska migrantů je důležitá především otázka, do jaké míry mohou toto právo požívat i oni, pokud v ČR pobývají dlouhodobě nebo trvale. Dlouhodobá praxe totiž ukazuje, že přístup migrantů ke zdravotním službám v ČR je výrazně ovlivněn právě migračním statutem a z toho vyplývajícím druhem zdravotního pojištění.

6. 1. Zdravotní pojištění a přístup ke zdravotní péči

Každý migrant má **povinnost pobývat v ČR řádně zdravotně pojištěn na celou dobu svého pobytu**, a to buď v rámci **veřejného zdravotního pojištění** anebo tzv. **komerčního zdravotního pojištění cizinců**, na jehož základě je oprávněn čerpat zdravotní péči u lékaře nebo ve zdravotnickém zařízení, které má s příslušnou pojišťovnou uzavřenou smlouvu.¹²¹ Volba mezi těmito variantami pojištění **není pro migranty dobrovolná** a odvíjí se od jejich **statní příslušnosti**¹²² a **druhu pobytového oprávnění**.

6. 1. 1 VEŘEJNÉ ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ

Právo a povinnost být zařazen do systému **veřejného zdravotního pojištění** mají všechny osoby s trvalým pobytem v ČR, občané EU a jejich rodinní příslušníci, z migrantů ze zemí mimo EU bez trvalého pobytu pak také osoby v postavení zaměstnanců českých firem, azylanti a žadatelé o mezinárodní ochranu. Všechny ostatní skupiny migrantů ze zemí mimo EU, jako jsou např. živnostníci, podnikatelé, studenti a dále také rodinní příslušníci migrantů ze třetích zemí, kteří sami nemají zdanitelné příjmy, se ovšem nemohou stát pojištěnci veřejných zdravotních pojišťoven a jsou odkázáni na soukromé (smluvní či komerční) zdravotní pojištění.

6. 1. 2. KOMERČNÍ ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ

Ve srovnání s pojištěním veřejným pak **komerční zdravotní pojištění** poskytuje migrantům podstatně **horší podmínky**, a to zejména z hlediska dostupné sítě poskytovatelů, rozsahu hrazených zdravotních služeb a administrativních bariér. Navíc je **finanční náročné**, poněvadž pojistné se musí uhradit předem na celou dobu platnosti příslušného povolení k pobytu, někdy až na dva roky, přičemž výše pojistného se odvíjí od míry „rizikovosti“ klienta. Ve výsledku se tak komerční zdravotní pojiš-

¹²¹ V případě akutního ohrožení zdraví má povinnost poskytnout pomoc jakýkoli lékař nebo zdravotnické zařízení, a to včetně těch, které s příslušnou pojišťovnou nemají uzavřenou smlouvu, nebo také tehdy, nemá-li pacient uzavřené žádné zdravotní pojištění.

¹²² Občanům některých států může být zdravotní péče poskytnuta bezplatně na základě dvoustranné mezinárodní smlouvy o spolupráci v oblasti zdravotnictví nebo dvoustranné smlouvy o sociálním zabezpečení; jejich seznam je dostupný na stránkách Ministerstva zdravotnictví: http://www.mzcr.cz/obsah/mezinarodni-smlouvy_2632_22.html a Ministerstva práce a sociálních věcí: <https://www.mpsv.cz/cs/1275>.

tění stává největší zátěží pro nejvíce **zranitelné skupiny migrantů**: děti, těhotné ženy, chronicky nemocné osoby, seniory, apod. V důsledku těchto bariér migranti nezářídka musí volit jiné, často **rizikové způsoby řešení svých zdravotních potíží**, jako jsou např. platby lékařům v hotovosti, samoléčbu anebo odkládání léčby do návštěvy země původu, nebo až dokud nezískají v ČR trvalý pobyt, a nezařadí se tak do systému veřejného zdravotního pojištění. Všeobecně v ČR neexistují projekty zaměřené na podporu zdraví migrantů.

6. 2. Práva migrantů při čerpání zdravotní péče

Práva migrantů v situaci, kdy potřebují pomoc v oblasti zdraví, lze rozdělit na:

- **univerzální práva pacientů** a
- **práva migrantů jako pojištěnců** příslušných veřejných či komerčních pojišťoven.

Univerzální **práva a povinnosti všech pacientů** jakožto klientů poskytovatelů všech zdravotnických služeb v ČR jsou vymezena v zákoně o zdravotních službách.¹²³ Pokud jde o migranty, tato práva se vztahují nejen na ty v ČR legálně pobývající, ale i na tzv. neregulární migranty, tj. migranty bez jakéhokoli oprávnění k pobytu. Mezi práva pacientů patří například:

- právo na poskytování zdravotnických služeb jenom se svobodným a informovaným souhlasem a na náležité odborné úrovni;
- právo na úctu, důstojné zacházení, na přítomnost blízké osoby;
- právo být podrobně informován o svém zdravotním stavu, navržené léčbě a jejích změnách, nebo naopak právo vzdát se podání informace o zdravotním stavu;
- u služeb nehraných v rámci pojištění právo znát předem cenu poskytovaných služeb a způsob jejich úhrady a mnoho dalšího.

Pokud má migrant nárok na **veřejné zdravotní pojištění**, vztahují se na něj veškerá práva a povinnosti stanovené zákonem o veřejném zdravotním pojištění,¹²⁴ a to ve stejném rozsahu jako na české občany. Toto pojištění je postaveno na **principu solidarity**, je administrováno specializovanými veřejnými zdravotními pojišťovnami a je přísně regulováno. Pojišťovny nesou povinnost zajistit péči pro všechny své pojištěnce a nesmí pojištěnce, kteří si je zvolili, odmítnout ani s nimi samy ukončit smluvní vztah. Migranty zařazení do tohoto systému pak mají právo na **svobodnou volbu** pojišťovny, lékaře a zdravotnického zařízení, na péči **bez přímé úhrady** nebo na podání **stížnosti** v případě nespokojenosti s kvalitou léčby.

Naproti tomu **komerční zdravotní pojištění** se od pojištění veřejného výrazně liší v tom, že je zaměřeno především na generování zisku a řídí se jinými zákonnými normami.¹²⁵ I když toto pojištění je pro mnohé migranty povinné, není nárokové. Komerční pojišťovna tedy může „nevýhodného“ klienta **odmítnout** nebo kdykoliv bez uvedení důvodu smlouvu **vypovědět**.

6. 3. Bariéry v přístupu migrantů ke zdravotní péči

Zásadní bariéry, které v praxi výrazně ovlivňují přístup migrantů ke zdravotní péči, jsou spojené především s komerčním zdravotním pojištěním. Podmínky tohoto druhu pojištění nesou řadu omezení, jako jsou:

- **finanční limity** úhrady zdravotních služeb;
- **čekací lhůty**, kdy k poskytnutí úhrady dochází až po uplynutí určité doby od uzavření pojištění;
- **výluky**, včetně tzv. *pre-existing conditions*, tj. situací vylučujících úhradu za léčbu onemocnění, jehož příznaky či příčiny nastaly před uzavřením pojištění;

123 Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, v platném znění.

124 Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, v platném znění.

125 Zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví, v platném znění; zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, v platném znění.

Univerzální práva pacientů uvedená v zákoně o zdravotních službách se vztahují na všechny osoby nezávisle na pobytovém statusu nebo druhu zdravotního pojištění.

Hlavními bariérami v přístupu migrantů ke zdravotní péči jsou nedostatky komerčního zdravotního pojištění jako různé výluky, administrativní překážky apod. a dále především komunikační bariéra, neznalost fungování zdravotnického systému a špatná orientace v podmínkách pojištění.

- síť smluvních zdravotnických zařízení je mnohem užší, než ve veřejném systému (zvláště mimo velká města), což pro migranty **omezuje možnost volby** vhodného lékaře;
- nezřídka není předem jasné, zda komerční pojišťovna zdravotní péči proplatí a v jakém rozsahu, což způsobuje **administrativní komplikace** jak pro pacienta, tak pro zdravotnické zařízení a negativně ovlivňuje vztah a komunikaci mezi pacientem a zdravotníkem.

Důsledkem odmítání komerčních pojišťoven pojistit chronicky nebo těžce nemocné pacienty je vytváření skupiny **tzv. nepojistitelných migrantů**, do které mohou patřit děti s vrozenými vadami, předčasně narozené děti, chronicky nemocné a hendikepované osoby. Za takové migranty se veškeré zdravotní služby musí hradit v hotovosti, což v případech dlouhodobé hospitalizace a nákladné péče často vede k vytváření **dělu** migrantů a jejich rodin vůči nemocnicím, nejednou i v řádech milionů korun.

Významnými bariérami, které neodvisí od druhu pojištění, jsou také **nedostatečná znalost jazyka a neinformovanost** o nárocích migrantů na zdravotní péči či pojištění, a to jak na straně pacientů migrantů, tak i na straně zdravotníků. Pro migranty mohou tyto překážky, ztížené navíc neznalostí fungování **českého zdravotnického systému**, vyústit ve **strach obrátit se na lékaře** a v **odkládání léčby** až do kritického stavu. S tím se pojí **nižší úroveň kvality** poskytovaných zdravotnických služeb a někdy i neochota lékařů přijímat pacienty s komerčním pojištěním nebo s jazykovou a kulturní odlišností, která s sebou přináší vyšší časovou náročnost ošetření.

V praxi dochází i k jiným druhům diskriminace migrantů coby pacientů ze strany některých českých zdravotnických zařízení. Nejčastěji jde o **vyžadování finanční zálohy** ještě před poskytnutím zdravotních služeb kvůli nejistotě úhrady zdravotní péče v rámci komerčního pojištění, nebo **vybírání poplatků na pohotovostních odděleních**, pokud zdravotní problém následně nebyl vyhodnocen jako život ohrožující atd. Podobné praktiky jsou v rozporu s platnými právními předpisy a lze se proti nim bránit podáním stížnosti k příslušným orgánům (viz níže).

6. 4. Praktická doporučení k zajištění zdravotní péče o migranty

Hlavními faktory, přispívajícími jak k fyzickému, tak k duševnímu zdraví každého jedince, jsou **zdravé životní a pracovní podmínky a zdravý životní styl**. Z hlediska podpory zdraví migrantů je proto důležitá zejména dostupnost sociálních služeb, vč. sociálně-právního poradenství v obtížných životních situacích a zajištění **bezpečnosti a ochrany zdraví při práci**. Na úrovni obce je potřeba usilovat o **zapojení migrantů do komunitního života**, včetně organizovaných pohybových aktivit a akcí pro rodiny. Dalším důležitým faktorem je **včasná prevence** nemoci, včetně pravidelných preventivních prohlídek, které jsou hrazeny jak z veřejného zdravotního pojištění (jednou za dva roky), tak ve většině případů i v rámci komerčního pojištění (jednou ročně). V této otázce může být pro migranty nápomocná asistence s hledáním praktického lékaře (pro dospělé nebo pro děti a dorost), který spolupracuje s konkrétní pojišťovnou. Každá pojišťovna je totiž povinna poskytnout na vyžádání seznam smluvních lékařů.

Pokud se lékař nebo pacient obávají komunikačních problémů kvůli nedostatečné znalosti jazyka, lze doporučit využití služeb **interkulturních pracovníků** (viz kapitolu 5. 2.), nebo použít **komunikační karty pro pacienty cizince a zdravotníky**. Karty jsou dostupné na stránkách Ministerstva zdravotnictví v **devíti jazykových verzích** pro oblast pediatrie, gynekologie a porodnictví, ošetrovatelství, vnitřního lékařství, konkrétních zdravotních obtíží a stravy.¹²⁶

Je důležité pomoci migrantovi zjistit, jestli **má správné zdravotní pojištění**. V praxi se totiž stává, že někteří migranti si z neznalosti pořídí komerční zdravotní pojištění, i když mají nárok na pojištění veřejné, například při získání trvalého pobytu v ČR. V tom případě se mohou ocitnout nejen bez jakéhokoli krytí zdravotních nákladů, protože platnost komerčního pojištění většinou končí ihned po zařazení migranta do systému veřejného pojištění, ale současně budou nuceni zaplatit **penále** veřejné zdravotní pojišťovně. V případě pochybností, o jaký typ pojištění se v konkrétním případě

K překonání jazykových bariér mezi lékařem a migrantem je možné využít komunikační karty pro cizince a zdravotníky dostupné na stránkách Ministerstva zdravotnictví.

¹²⁶ Více k tomu na: www.mzcr.cz.

jedná, se lze obrátit na klientskou službu kterékoli veřejné zdravotní pojišťovny, nebo na **neziskové organizace pomáhající migrantům**.¹²⁷

V případě náhlých onemocnění, včetně například akutní bolesti zubu nebo úrazu, se migrant může obrátit na speciální pohotovostní službu (nebo na kteréhokoli lékaře, a to i mimo ordinální hodiny), nebo zavolat zdravotnickou záchrannou službu. V těžších případech se pro migranty s komerčním pojištěním doporučuje volit přepravu do zdravotnického zařízení pomocí záchranné služby, protože na rozdíl od samostatné dopravy do nemocnice se tak zvyšuje šance, že zdravotní péče bude následně vyhodnocena jako neodkladná a bude pojišťovnami proplacena.

Není-li pacient spokojen s přístupem lékaře, považuje-li podávané informace za nedostačující, či došlo-li k odmítnutí nebo prodlení v poskytnutí kvalitní péče nebo je-li na místě podezření ze zanedbání povinné péče, pak má právo podat **stížnost**¹²⁸ u některého z příslušných orgánů:

- **vedoucí, zřizovatel nebo ombudsman zdravotnického zařízení;**
- **profesní komora:** Česká lékařská komora (www.clk.cz), Česká stomatologická komora (www.dent.cz) – v případě pochybností v odborném postupu či podezření, že lékař postupoval neeticky; dále také Česká lékárnická komora (www.lekarnici.cz);
- **příslušná zdravotní pojišťovna** – zejména když zdravotník odmítá provedení výkonu, který je součástí hrazené péče;
- **odbor zdravotnictví příslušného krajského úřadu** – například při odmítnutí registrace u praktického lékaře v rámci veřejného zdravotního pojištění;
- **kancelář veřejného ochránce práv** (www.ochrance.cz) – v případě diskriminačního jednání;
- **pacientské organizace:** Svaz pacientů ČR (www.pacienti.cz), Unie pacientů ČR (www.uniepacientu.cz) – zejména v případě neochoty řešit stížnost ze strany zdravotnického zařízení.

Příklad z praxe: Interkulturní pracovníci ve zdravotnictví

Jednou z hlavních překážek migrantů v přístupu ke zdravotní péči je neinformovanost o fungování zdravotnického systému a komunikační bariéra. Přestože právo na plnou informaci o diagnóze a následné léčbě je základním právem každého pacienta, v ČR neexistuje systematické a z veřejných zdrojů hrazené tlumočení a/nebo kulturní mediace ve zdravotnictví. Při využití služeb profesionálního tlumočnicka spadá úhrada za tlumočení na pacienta, proto je často přizván k tlumočení laik (např. člen rodiny nebo známý pacienta), což v praxi může být problematické.

V reakci na tuto potřebu se i ve zdravotnictví začaly využívat nové profesionální asistenční služby, vytvořené zejména na půdě NNO k podpoře efektivní komunikace v interkulturním prostředí – **komunitní tlumočení a interkulturní práce** (viz kapitolu 5. 2.). V otázkách zdraví mohou interkulturní pracovníci plnit následující funkce:

- pomáhají migrantům zorientovat se v českém zdravotnickém systému a nárocích na zdravotní péči s ohledem na individuální situaci;
- doprovázejí migranty k lékaři;
- pomáhají s vyplňováním formulářů;
- poskytují tlumočení a překlad pro migranty a zdravotníky;
- pomáhají předcházet možným konfliktům mezi migranty a zdravotníky či již vzniklé konflikty řešit.

V náhlých a život či zdraví ohrožujících případech má kterýkoli službu konající lékař i lékař mimo své ordinální hodiny povinnost zajistit základní ošetření. Migranti také mohou využít zdravotní záchrannou službu.

127 Pro orientaci v typech průkazu pojištěnce je možné použít návod na stránkách Ministerstva zdravotnictví:

<https://www.vzp.cz/poskytovatele/informace-pro-praxi/poradna/na-co-ma-narok-cizinec-napovi-barva-prukazu>.

128 Postup pro podání stížnosti je uveden na stránkách Ministerstva zdravotnictví ČR www.mzcr.cz.

6. 6. Příslušná právní úprava

► Obecné předpisy:

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách – upravuje práva a povinnosti pacientů a poskytovatelů zdravotních služeb.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců – stanovuje povinnost migranta být pojištěn a povinnost předložit při pobytové kontrole doklad o uzavření pojistné smlouvy; dále stanovuje rozsah povinného zdravotního pojištění.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu – stanovuje právo azylantů a žadatelů o mezinárodní ochranu na zdravotní péči.

► Veřejné zdravotní pojištění:

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění – stanovuje principy fungování veřejného zdravotního pojištění, podmínky poskytování zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění a práva a povinnosti pojištěnců a plátců pojistného.

Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na zdravotní pojištění – stanovuje výši a způsoby placení pojistného v rámci veřejného zdravotního pojištění.

Zákon č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně; zákon č. 280/1992 Sb., o resortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách – stanovují zásady organizací a hospodaření veřejných zdravotních pojišťoven.

► Komerční pojištění:

Zákon č. 277/2009 Sb., o pojištnictví – stanovuje podmínky provozování pojišťovací činnosti.

Zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě – upravuje vztahy účastníků pojištění vzniklého na základě pojistné smlouvy.

6. 7. Užitečné odkazy a materiály

Informační příručka pro cizince *Průvodce systémem zdravotní péče v České republice* (Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004):

http://cizinci.cz/repository/2172/file/Prirucka_zdravotni_pece_2004.pdf.

Informační leták „Jste cizinka a narodilo se Vám dítě?“ v šesti jazycích – o zdravotním pojištění u nově narozených dětí (CIC): <http://www.cicpraha.org/cs/socialni-poradenstvi/manzelstvi-narozeni-ditete-rodina/narozeni-ditete-cizince.html>.

Informační letáky „Máma ví aneb informovaná matka“ a „Máma ví II. aneb příprava k porodu“ v osmi jazycích – informace pro ženy před a po porodu v českých porodnicích (CIC): <http://www.cicpraha.org/cs/socialni-poradenstvi/materialy-ke-stazeni1/letaky-pro-porodnice-a-matky.html>.

Násilí na migrantech

Tereza Cajthamlová, In IUSTITIA, o. p. s.

Eva Čech Valentová, Sdružení pro integraci a migraci, o. p. s.

Migranti a migrantky musí v nové zemi překonávat nejrůznější obtíže. Musí se vyrovnat s kulturním šokem, zvládnout podmínky pro udělení pobytových oprávnění, složitě zdolávat jazykové a kulturní bariéry apod. Krom toho se také nejednou ve svém okolí setkávají s projevy odmítání v podobě diskriminace nebo dokonce násilí. Právě násilí z nenávisti neboli předsudečné násilí může významně znesnadnit jejich integraci do společnosti. Specifickým projevem násilí na migrantech je pak domácí násilí v případech smíšených párů či rodin migrantů.

7. 1. Předsudečné násilí

7. 1. 1. PRÁVNÍ A SOCIÁLNÍ KONTEXT PROBLEMATIKY

Případ z praxe: Nenávistné projevy souseda vůči rodině paní O.

Od prvního útoku do chvíle, kdy paní O. vytočila telefonní číslo poradny, uplynuly dlouhé tři roky. Po celou dobu nacházela v poštovní schránce anonymní dopisy plné výhružek a urážek, jejichž autora však dobře znala. Byl jím soused bydlící ve stejném domě o patro výš. Na jeho slovní útoky kvůli rumunskému původu, nesmyslná udání a telefonáty na OSPOD si už zvykla. Když ale agresivní soused fyzicky napadl jejího muže a vyhrožoval jemu i celé rodině, že se postará o to, aby nedostali občanství a museli „táhnout, odkud přišli,“ paní O. si řekla, že takhle to dál nejde. Soused paní O. si vybral jako terč své agrese mladou rodinu, protože nenávidí cizince.

Předsudečné násilí je vždy **motivováno předsudky útočníka vůči skupině**, do které oběť skutečně nebo domněle patří. Předsudky se mohou vztahovat k národnosti, etnicitě, barvě pleti, náboženskému vyznání, sexuální orientaci, sociálnímu statusu nebo příslušnosti k jiné podobné skupině. V posledních letech je evidován **zvýšený počet útoků na migranty, osoby s uprchlickým statutem a muslimy**. Tento trend je patrný přibližně od roku 2015 a nepochybně souvisí s aktuálně probíhající „migrační krizí“. V roce 2016 zaznamenala nevládní organizace *In IUSTITIA* celkem 175 útoků, z nichž 77 bylo vedeno kvůli národnosti nebo etnicitě, 11 kvůli migrantskému nebo uprchlickému statusu a 28 z důvodu vyznávání islámu. Pro srovnání, v roce 2014 to bylo 41 incidentů motivovaných národností nebo etnicitou a 10 útoků mířilo proti muslimům nebo muslimkám.

Rovněž obvyklé bývá, že **napadené osoby o útocích dlouho mlčí**, zůstávají bez pomoci a do policejních statistik i monitoringu nevládních organizací se tak dostane pouze malá část incidentů. V případě paní O. (viz Příklad z praxe) byly důvodem vyčkávání obavy z trestního řízení a přístupu policistů i z toho, že by mohlo být skutečně ohroženo řízení o udělení občanství. Paní O. sama říkala, že útoky vnímala jako „daň za to, že tady může žít“.

Předsudečné násilí je vždy motivováno předsudky útočníka vůči skupině, do které oběť skutečně nebo domněle patří. U některých trestných činů platí, že pokud se prokáže nenávistná (předsudečná) pohnutka, hrozí pachateli až o třetinu vyšší trest.

České právo rozlišuje některé **trestné činy, které obsahují nenávistnou pohnutku** už v základní skutkové podstatě, a to:

- trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci;
- trestný čin hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob; a
- trestný čin podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod.¹²⁹

Dále existují trestné činy, u kterých je předsudečná pohnutka podmínkou **použití vyšší trestní sazby** (například vražda, ublížení na zdraví, vydírání nebo poškození cizí věci). Pokud se tedy prokáže, že pachatel jednal předsudečně, zvyšuje se hrozící trest o jednu třetinu. Nenávist vůči národnosti, etnicitě nebo třeba náboženství se také může promítnout do výše trestu pro pachatele v podobě obecné přitěžující okolnosti. Tehdy se trest ukládá v horní hranici zákonné sazby.

7. 1. 2. BARIÉRY V PŘÍSTUPU KE SPRAVEDLNOSTI

U migrantů, kteří se stali obětí předsudečného násilí, může snadno dojít k **sekundární viktimizaci**. To znamená, že se jejich újma prohlubuje například v důsledku nešetrného zacházení policie nebo sociálních pracovníků. Podle zákona o obětech trestných činů¹³⁰ jsou proto migranti a migrantky a oběti předsudečného násilí vnímány jako **zvláště zranitelní**. Mohou například požádat o přidělení bezplatného zmocněnce nebo využít tlumočení do jazyka, o kterém prohlásí, že mu rozumí. Povědomí o právech v trestním řízení je však mezi migranty velmi nízké. Například paní O. (viz Příklad z praxe) o svých právech nevěděla téměř nic, ale měla velký strach, že se útoky budou opakovat nebo dokonce stupňovat poté, kdy na souseda podají s manželem trestní oznámení.

Útok často zasahuje do mnoha oblastí lidského života. Paní O. s manželem se dokonce začali bavit o návratu do Rumunska, protože se zdálo, že proti agresivnímu sousedovi nic nesvedou. Jenže zatímco paní O. už byla téměř rozhodnuta kvůli bezpečí své rodiny odejít, její manžel pořád trval na tom, že zůstanou. Nejistá existenční situace měla dopad rovněž na partnerské soužití, což velmi špatně nesl jejich devítiletý syn, který se za neshody rodičů začal sám obviňovat.

Oběti z řad migrantů a migrantek a oběti předsudečného násilí musí překonávat nejrůznější bariéry. I proto jsou podle zákona o obětech trestných činů vnímány jako zvláště zranitelné oběti. Díky tomu mají v trestním řízení specifická práva, která by měla snížit riziko sekundární viktimizace.

Příklady bariér u obětí předsudečných trestných činů z řad migrantů a migrantek

- strach z policie a trestního řízení;
- jazyková a kulturní bariéra;
- problém nepřesného tlumočení nebo zdánlivé srozumitelnosti (migranti často tlumočení odmítají, protože se mylně domnívají, že budou všemu rozumět, případně se bojí si na špatné tlumočení stěžovat);
- neznalost českého právního systému;
- jiná očekávání od trestního řízení (např. kvůli zkušenostem ze země původu);
- akceptace násilí jako součásti pobytu v nové zemi.

Příklady práv obětí předsudečných trestných činů v trestním řízení:

- právo nahlížet do spisu, který vede policie;
- právo na skrytí údajů ve spise (např. telefonního čísla nebo adresy);
- právo navrhnout důkazy;
- právo uplatnit nárok na náhradu škody na zdraví, majetku nebo nemajetkové újmy, která vznikla trestným činem;
- právo na doprovod důvěrníkem;
- právo vypovídat v mateřském jazyce nebo jazyce, o kterém oběť prohlásí, že mu rozumí;
- právo na sociální a psychologickou pomoc;
- právo na přidělení bezplatného zmocněnce;
- právo na výběr pohlaví vyslyšajícího;
- právo nesetkat se s pachatelem v průběhu celého trestního řízení.

¹²⁹ Viz § 352, odst. 2; § 355 a § 356 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění.

¹³⁰ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, v platném znění.

7. 1. 3. KOMPLEXNÍ PÉČE O OBĚTI PŘEDSUDEČNÉHO NÁSILÍ

Příběh paní O. ukazuje, že oběti předsudečných útoků potřebují nejen **právní pomoc**, ale velmi důležitá je i **sociální práce**, která pomáhá řešit problémy vzniklé v důsledku napadení. Jde především o ochranu zdraví a psychického stavu, zajištění bezpečí či pomoc s orientací v problematice situaci a v možnostech jejího řešení. Často je třeba pracovat s každým členem rodiny zvlášť. V důsledku napadení může oběť například přijít o práci, a tedy o příjem, může se chtít přestěhovat nebo může dojít k narušení sociálních vztahů s rodinou a širším okolím. Napadení mohou také trpět posttraumatickou stresovou poruchou, pocity úzkosti, strachu, studu nebo viny. Mnohdy bývá nevyhnutelná **odborná terapeutická pomoc**. Sociální pracovníci často zajišťují napadeným **doprovod** a asistenci při komunikaci s lékaři, úředníky nebo policií.

Příklad z praxe: řešení případu paní O.

Paní O. s manželem bylo nejprve poskytnuto základní právní a sociální poradenství v nevládní organizaci In IUSTITIA, díky kterému se dozvěděli, jaké jsou právní možnosti řešení jejich situace i jeho rizika. Získali také informace o tom, v jakých dalších oblastech mohou čerpat podporu. Velmi důležité pro ně bylo ujištění, že pozice oběti v trestním řízení nemůže ohrozit řízení o udělení občanství.

Velmi brzy bylo nutné pracovat s každým členem rodiny zvlášť. Manžel paní O. podal na agresivního souseda trestní oznámení a prostřednictvím svého zmocněnce se připojil s žádostí o náhradu škody. K trestnímu oznámení bylo nutné také dodat patřičné důkazy – lékařskou zprávu po napadení a výhrušné dopisy. Zmocněnec rovněž zajistil, aby se napadený muž nemusel během trestního řízení setkat s pachatelem a aby policie skryla jeho osobní údaje ve spise. Ačkoli se muž v běžných situacích domluví bez obtíží česky, využil možnosti tlumočení výslechu na policii do rumunštiny, aby si byl jistý, že všechno popíše skutečně tak, jak se to stalo.

Sociální pracovnice pomohla každému členu rodiny vytvořit bezpečnostní plán pro případ, že by se ocitli v blízkosti pachatele. Manželům byla zprostředkována párová terapie a jejich devítiletý syn začal navštěvovat dětskou psycholožku, která mu pomohla zbavit se pocitů viny. Probíhající trestní řízení sice pachatele od dalších útoků odradilo, ale napadená rodina se přesto chtěla z domu odstěhovat. I s tím jim pomohla sociální pracovnice.

Pro oběti předsudečného útoku je zásadní, zda se jim dostane komplexní péče. Kromě právní pomoci často potřebují i sociální služby, které zahrnují zajištění terapeutické pomoci, bezpečnostní poradenství či doprovody a asistenci při komunikaci s lékaři, úředníky nebo policií.

7. 1. 4. SPECIFICKÁ FORMA PŘEDSUDEČNÉHO NÁSILÍ: HATE SPEECH

Formy útoků, které zažila rodina paní O., jsou pro předsudečné násilí vůči migrantům typické. Nejčastěji jde o verbální útoky, obtěžování a zastrašování, dlouhodobý psychický nátlak nebo fyzické napadení. Zatímco v případě rodiny paní O. bylo poměrně snadné identifikovat konkrétní oběti útoků, stále častěji se setkáváme s **verbálními nenávistnými projevy (hate speech), směřovanými vůči celé ohrožené skupině lidí** (např. vůči migrantům, uprchlíkům či náboženským skupinám). Hate speech se vyskytuje na internetu, ve veřejném prostoru, na demonstracích, koncertech nebo sportovních utkáních a ve sdělovacích prostředcích. Také identifikace pachatele bývá někdy obtížná, zejména pokud jde o projev zveřejněný prostřednictvím internetu a sociálních sítí.

V roce 2017 se proto organizace In IUSTITIA zapojila do **testování účinnosti boje sociálních sítí a orgánů činných v trestním řízení proti nenávistným projevům v kyberprostoru**. Zástupci z 25 zemí EU nahlašovali ve sledovaném období nenávistný obsah v prostředí sociálních sítí Facebook, Twitter a YouTube. Všechny uvedené IT společnosti se totiž přihlásily ke *Code of Conduct on Countering Illegal Hate Speech Online*, v rámci kterého se zavázaly k účinnému postupu proti nenávistným projevům v prostředí jejich platform. Monitorující organizace byly také motivovány k tomu, aby využily lokálních možností oznamování trestných činů na sociálních sítích. V České republice k tomu byl využit **oznamovací formulář Policie ČR**. Během mo-

Specifickou formou předsudečného násilí jsou verbální nenávistné projevy (neboli hate speech), se kterými se lze setkat ve veřejném prostoru i na internetu. Možnou obranou je nahlášení nenávistného obsahu administrátorovi webu nebo sociální sítě, případně podání trestního oznámení.

onitoringu bylo například zjištěno, že ze všech jmenovaných sociálních sítí odstraňuje předsudečný obsah nejméně Facebook. Naopak YouTube v českém prostředí neodstraní ani jeden příspěvek, který mu byl oznámen. Policejní online formulář k hlášení kyberkriminality se ukázal jako **nedostatečný nástroj** pro řešení nenávistných projevů na internetu. Národní centrála pro boj s organizovaným zločinem jako problematickou vyhodnotila pouze jednu třetinu podnětů. V současné době Policie ČR vyvíjí nový typ pokročilejšího nástroje pro ohlašování extremistického obsahu na internetu.¹³¹

Problematikou hate speech se zabývala také **studie organizace Člověk v tísni** z roku 2016 s názvem *Projevy nenávisti v online prostoru a na sociálních sítích*. Autoři se do určité míry vymezují proti názoru, že neefektivněji lze proti nenávisti na internetu bojovat zvýšením dostupnosti informací a změnou hodnotových postojů veřejnosti, protože publika jednotlivých médií údajně vyhledávají spíše zábavu a potvrzení vlastních postojů než relevantní věcné informace. Místo toho výzkum zmiňuje některé mezinárodní organizace (např. *Anti-Defamation League* nebo *The Online Hate Prevention Institute*), které se obracejí přímo na zprostředkovatele internetového obsahu s požadavkem na účinnější odstraňování nenávistných projevů. K tomu mohou například v prostředí sociálních sítí přispět i jednotliví uživatelé prostřednictvím k tomu určených formulářů pro nahlašování závadného obsahu.

V některých případech má smysl bránit se projevům nenávisti na internetu i **restriktivní cestou**, jak ukazuje například půlroční podmíněný trest se zkušební dobou na jeden rok pro exposlance Otto Chaloupku, který prostřednictvím sociální sítě Facebook podněcoval k nenávisti vůči Romům.

► Doporučení pro prevenci předsudečného násilí v ČR

- Respektujte odlišnost, ale nezdůrazňujte ji. Vyhnete se stereotypům.
- Vysvětlujte migrantům a migrantkám, že násilí není normou v naší společnosti a je možné se proti němu bránit.
- Zajistěte tlumočení.
- Informujte o právech obětí předsudečných útoků.
- Důsledně braňte nenávistným projevům ve veřejném prostoru i na internetu. V prostředí sociálních sítí využívejte formulářů k nahlašování závadného obsahu.

7. 2. Domácí násilí s migračním prvkem

Domácí násilí je celospolečenský fenomén, který zasahuje do života celé řady osob v ČR, přičemž se nemusí nutně jednat jenom o české občany. Všeobecně se jedná o fyzické, psychické nebo sexuální násilí mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v jejich soukromí a skrytě, mimo pozornost veřejnosti. Intenzita násilných incidentů se stupňuje. Role násilné a ohrožené osoby jsou vždy stejně dané, nejedná se o vzájemné hádky a napadání, kdy jednou má navrch jeden, jindy druhý. Dochází-li k takovému násilí u smíšených párů, kde má jeden z dvojice cizí státní příslušnost, nebo v rodině, kde mají cizí státní příslušnost všichni její členové, jde o **domácí násilí s migračním prvkem**, nebo také domácí násilí v migraci.

Praxe neziskových organizací ukazuje, že i **situace migrantek či migrantů ohrožených domácím násilím je v našich podmínkách řešitelná**, a to mnohdy lépe nežli v zemi původu dané osoby. I migrantky a migranti totiž požívají v mnoha ohledech stejná práva a stejné nástroje ochrany jako české osoby, jen je třeba mít na paměti, že řešení situací domácího násilí s migračním prvkem **nese řadu specifíků**, jež vyžadují spolupráci více zainteresovaných subjektů.

Situace migrantek či migrantů ohrožených domácím násilím je v našich podmínkách řešitelná! Nicméně, ochrana před domácím násilím s migračním prvkem nese řadu specifíků.

¹³¹ Více k tomu na: <http://www.policie.cz/clanek/ukonceni-provozu-hotline.aspx>.

7. 2. 1. SPECIFICKÉ SITUACE U OBĚTÍ DOMÁCÍHO NÁSILÍ Z ŘAD MIGRANTEK¹³²

Coby oběti domácího násilí i migrantky (a ojedinele migranti) cítí stejnou bolest a ponížení jako ostatní, ale oproti českým osobám jsou navíc znevýhodněny svým právním či sociálním postavením. Jejich **zranitelnost** je dána neznalostí jazyka, nízkým povědomím o právech, sociální izolací či pobytovými omezeními v ČR. To z nich dělá snadné oběti a způsobuje, že se násilí neumějí účinně bránit či se bojí možnosti obrany využít. Především ženy migrantky se zpravidla nacházejí v **mnohostranně závislém postavení** na násilném partnerovi, Čechovi či migrantovi, zejména pokud se zde kromě závislosti finanční či sociální kumulují i strach z neexistence nebo ztráty pobytového oprávnění. Často mají také **ztížený přístup k odborným službám**, nebo jim nedůvěřují.

Typickým jevem bývá, že migrantky mají v ČR **omezené sociální vazby**. Například na rodičovské dovolené postrádají kontakty na příbuzné či kamarádky, kterým by se mohly svěřit. Nejednou bývá oslabeno i jejich zázemí, pokud jejich rodina žije v zemi původu a je, stejně tak jako ony, závislá na penězích (tzv. remitencích), zasílaných domů velmi často právě agresorem. Závažným momentem pak bývá zneužívání **děti jako prostředku k vydírání**: buď únosem dítěte do zahraničí, nebo naopak ženiným nuceným odchodem z ČR bez dítěte. Dále se objevují situace dlouhodobého ponižování či verbálního napadání, kdy se násilný partner kromě ženiny různorodé závislosti na něm odkazuje také na její původ, **kulturní „tradici“** či sociální model v zemi oběti, nebo naopak na svoji **kulturní nadřazenost**. Sociální pracovníci ovšem v praxi pozorují, že ochota migrantek snášet útlak ze strany partnera klesá úměrně s jejich narůstající délkou pobytu v ČR. Zcela logicky se tak svoji situaci lépe odhodlávají řešit ženy, které zde již mají udělený trvalý pobyt.

7. 2. 2. DOPADY CIZINECKÉHO PRÁVA NA OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Z právního hlediska je domácí násilí závažným porušením lidských práv a je odpovědností státu obětem takového násilí poskytnout efektivní ochranu na nediskriminačním principu, tedy bez ohledu na jejich státní příslušnost, národnost či druh pobytu v ČR. Tato odpovědnost vychází jak z vnitrostátního práva (Ústava ČR, Listina základních práv a svobod), tak z práva mezinárodního (např. Všeobecná deklarace lidských práv a základních svobod) jakožto primárních zdrojů právní úpravy ochrany obětí. Teprve nedávno se Česká republika přihlásila k řešení této problematiky i přijetím příslušných zákonů (viz kapitola 7. 6.), v nichž deklaruje **nulovou toleranci k násilí a závazek ochrany ohrožených osob**. Dnešní právní rámec zakotvuje **tři pilíře pomoci** – Policii ČR, intervenční centra a justici. Vytváří tedy dostatečné možnosti jak pro ochranu osob ohrožených násilím, tak pro právní postih pachatelů násilí a ukončení násilného jednání.

Nad rámec uvedených prostředků právní ochrany je pro migrantky, které jsou oběťmi domácího násilí, zcela zásadní samotná **možnost pobytu na území ČR po ukončení násilného vztahu a opuštění agresora**, která se řídí specifickou úpravou v **zákoně o pobytu cizinců** a v **zákoně o azylu**.¹³³ Nicméně, současné cizinecké právo obětem domácího násilí výslovnou a dostatečnou ochranu neposkytuje, neboť o jejich osudu v řadě případů rozhoduje dle **správního uvážení** k tomu příslušný správní orgán – Odbor migrační a azylové politiky Ministerstva vnitra ČR (OAMP nebo OAMP MV). Možnost zachování či prodloužení pobytu pro oběti se tudíž různí právě dle druhu jejich povolení k pobytu, přičemž úroveň ochrany je již tradičně nižší v případě migrantek ze třetích zemí a rodinných příslušnic občanů EU (včetně ČR) oproti občankám zemí EU.

Potíž spočívá v tom, že zákon o pobytu cizinců je postaven na **principu tzv. účelu pobytu a jeho plnění**. Především osoby ze třetích zemí, které nemají povolení k trvalému pobytu, musejí mít povolení k pobytu za určitým účelem a tento účel pak plnit po celou dobu jejich pobytu v ČR (např. studium, zaměstnání, sloučení rodiny). Neplnění účelu tedy může být důvodem pro zahájení řízení o zrušení víza nebo pobytu, resp. jeho neprodloužení. U řady obětí domácího násilí je tedy rozhodující, za jakým účelem pobývají na území ČR. Tato komplikace se nejvíce týká **osob, které v ČR pobývají na**

Coby oběti domácího násilí se migrantky a migranti se oproti českým občanům nacházejí v znevýhodněném postavení kvůli neznalosti jazyka, svých práv, či kvůli omezeným sociálním vazbám. Jejich zranitelnost umocňuje mnohostranná závislost na násilném partnerovi, zejména pokud jde o pobytové oprávnění na území ČR.

Přijetím příslušné legislativy vztahující se k problematice domácího násilí Česká republika deklarovala **nulovou toleranci k násilí a závazek ochrany ohrožených osob**. Dnešní právní rámec zakotvuje dostatečné možnosti jak pro ochranu osob ohrožených domácím násilím, tak pro právní postih osob násilných a ukončení násilného jednání.

¹³² Více k tomu *Nebudu obětí! Manuál pro pracovníky pomáhajících profesí* (SIMI – Acorus, 2016):

http://www.migrace.com/docs/160627_manual_nebudu-obeti_cela-struktura_ecv_final-grafika-tisk.pdf.

¹³³ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR; zákon č. 325/1999 Sb., o azylu.

základě soužití s násilnou osobou, neboť v případě opuštění domácnosti či ukončení manželství či partnerství přestávají splňovat účel pobytu.

Jistou ochranu obětem násilí pak při aplikaci správného uvážení zajišťuje tzv. **princip přiměřenosti**, dle kterého má OAMP povinnost¹³⁴ posuzovat přiměřenost dopadů svých rozhodnutí, zejm. tedy zohlednit délku pobytu cizince v ČR, jeho zdravotní stav, povahu a pevnost rodinných vztahů, ekonomické poměry, společenské a kulturní vazby na ČR apod. U některých druhů pobytu je pak OAMP povinen posoudit též **dopad do soukromého a rodinného života**. Princip přiměřenosti tak může při správné aplikaci zajistit obětem ochranu ve formě získání oprávnění k pobytu nezávislého na agresorovi, což obvykle bývá povolení za účelem tzv. strpění pobytu. V případě úspěšně dokončené **ratifikace Istanbulské úmluvy**¹³⁵ by mělo dojít k dalšímu posílení práv migrantek ohrožených násilím, a to i z hlediska pobytového. Úmluva totiž mj. klade na smluvní státy specifické požadavky týkající se ochrany migrujících žen, včetně nutnosti zajistit obětem násilí na ženách, aby jim v případě žádosti bylo uděleno povolení k pobytu nezávislé na předchozím manželství a době jeho trvání.

7. 2. 3. BARIÉRY MIGRANTEK PŘI ŘEŠENÍ SITUACÍ DOMÁČÍHO NÁSILÍ

Ačkoliv by měly být migrantky chráněny stejně jako jiné osoby, kromě trestního zákoníku a dalších právních norem (mj. antidiskriminačního zákona či zákona o obětech trestných činů), praxe nevládních organizací ukazuje na existenci zásadních bariér v přístupu těchto obětí k ochraně. Omezená ochrana migrantek dnes vyplývá i z **celospolečenského pohledu na migranty** a častého tematizování jejich trestné činnosti (viz kapitola 9). Nikoliv výjimečně se například stává, že nemají-li migrantky jakožto oběti násilí potřebné doklady, zaměří se orgány na **ukončení jejich pobytu na území**, místo toho, aby hledaly pachatele a činily úkony v trestním řízení, které by vedly k potrestání agresora. Navíc, jak uvádíme výše, v případě nutnosti řešit pobytovou závislost oběti na partnerovi pak v zákoně o pobytu cizinců **chybí výslovná ochrana obětí násilí**, načež tyto z důvodu zachování pobytového statusu raději zůstávají v násilném vztahu.

Závažnou komplikací může být i situace, kdy se **rozvodové řízení řídí právem jiného státu**: zejména v zemích bývalého Sovětského svazu agresori nejednou zneužívají tamějších netransparentních a korupčních praktik ve svůj prospěch. Svoji roli hraje i **neznalost českého právního prostředí** na straně migrantek, které se například při úpravě poměrů dětí mnohdy mylně obávají, že v opatrovnickém řízení budou mít menší práva nežli otec jejich dítěte, je-li to Čech, občan EU, nebo cizinec s trvalým pobytem.

Překážkou při řešení jejich situace často bývá také **jazyková bariéra či nedosažitelnost potřebných služeb**. Kontaktování občanské poradny, azylového domu nebo sociálního odboru obecního úřadu totiž často končí neúspěchem kvůli neschopnosti domluvit se či pro odmítnutí přijmout migrantku do příslušného zařízení kvůli nesprávné interpretaci zákona o sociálních službách,¹³⁶ ačkoli ten se vztahuje i na osoby s uděleným povolením k pobytu na dobu delší než 90 dní a pobývajícím na území ČR více než rok (viz kapitola 5. 1.). Proto je zcela na místě situaci pečlivě ověřit v každém individuálním případě.

7. 2. 4. PRAKTICKÁ DOPORUČENÍ: JAK LZE POMOCI¹³⁷

Přestože existuje při řešení situací domácího násilí s migračním prvkem celé spektrum překážek, **situace obětí z řad migrantek a migrantů je řešitelná!**

Především zákony trestního práva poskytují několik možností, jak se domácímu násilí bránit. Policie může **vykázat násilníka** na 10 dnů z domu a soud může toto období prodloužit až na 30 dnů. Účelem je, aby oběť získala čas rozmyslet si bez nátlaku, co dál, a mohla si zařídit potřebné praktické

¹³⁴ § 174a zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců.

¹³⁵ Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí; v platnost vstoupila 1. 8. 2014; více k tomu na: <https://rm.coe.int/1680464e6f>.

¹³⁶ § 4 zákona č. 108/2006, o sociálních službách.

¹³⁷ Řada dalších praktických rad a doporučení je uvedena v manuálu *Nebudu obětí!*: http://www.migrace.com/docs/160627_manual_nebudu-obeti_cela-struktura_ecv_final-grafika-tisk.pdf.

Migrantky čelí celé řadě vnějších i vnitřních bariér, které komplikují jejich přístup k dostatečné ochraně před domácím násilím. Nejzásadnější z nich je hrozba ztráty pobytového oprávnění v ČR.

Situace obětí domácího násilí z řad migrantek je řešitelná. Kromě vykázání agresory či jeho trestně-právního postihu, lze pak obětem nabídnout různé formy odborné pomoci a asistenčních služeb.

kroky, a také aby násilník měl čas přemýšlet nad možnými důsledky svého jednání. Domácí násilí také může naplňovat znaky **trestného činu** týrání osoby žijící ve společném obydlí s trestní sazbou vězení až na 4 roky.

Ohrožené migrantky lze nasměřovat na bezplatnou **odbornou pomoc**. V každém kraji existují tzv. **intervenční centra** (www.domacinasili.cz), nebo se lze obrátit na další právní, sociální a psychologické **poradny** se specializací na oblast domácího násilí, krizová ubytování s utajenou adresou či bezplatné non-stop telefonické linky. **V případě akutního ohrožení je nutné volat přímo policii na lince 158.**

NONSTOP LINKY POMOCI

Bílý kruh bezpečí: (+420) 116 006

projekt Magdala: (+420) 737 234 078

ACORUS: (+420) 283 892 772

V případě, že je vinou jazykové bariéry dorozumění s ženou v ohrožení obtížné, mohou být nápomocné **neziskové organizace pracující s migranty**. Ty kromě vlastní poradenské činnosti mnohdy poskytují například **doprovod klientky** do jiných institucí s adekvátní službou, nebo pomohou zprostředkovat **služby interkulturních pracovníků či komunitních tlumočnicků**, kteří klientce i příslušné veřejné instituci poskytnou tlumočení, popř. situaci dostatečně objasní z hlediska kulturních odlišností (viz kapitola 5. 2.).

Právníci a sociální pracovníci těchto organizací pak obvykle řeší otázky při úpravě pobytového statusu oběti po rozvodu/odchodu od násilného partnera, hlášení jejich utajené adresy odpovědným orgánům, dále otázky zdravotního pojištění či uplatňování sociálních dávek, nebo také při umísťování dětí s odlišným mateřským jazykem do škol, atd. Je opravdu nutné, aby každá oběť s migračním statutem od počátku vyhledala **právní pomoc** a došlo k včasnému řešení a stabilizaci její pobytové situace na území ČR!

Příklad z praxe: Komplexní řešení situace oběti domácího násilí prostřednictvím tzv. Případové konference

Cesta k vymanění se ze spárů domácího násilí je trnitá, neboť mnohdy vhná oběť do složité sociální situace, jejíž řešení pak vyžaduje zapojení celé řady odborníků. Základním předpokladem efektivní podpory při řešení konkrétních případů migrantek (a migrantů) ohrožených domácím násilím se pak, stejně jako u českých klientek, jeví intenzivní spolupráce odborníků z institucí, jež na konkrétním případě participují. Při mezioborové (interdisciplinární) spolupráci je důležité přesné rozdělení úkolů a kompetencí. Vhodným nástrojem je **tzv. případová konference**, tedy *plánované a koordinované společné setkání klienta, jeho rodiny a všech, kteří pro něj představují, nebo mohou představovat, podpůrnou síť*.¹³⁸ Letité zkušenosti s pořádáním případových konferencí u migrantek mají organizace Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) a ACORUS. Na společných setkáních jsou obvykle přítomni:

- osoba ohrožená domácím násilím;
- za organizaci pracující s oběťmi domácího násilí: klíčová sociální pracovníce klientky, její terapeutka a pedagogická pracovníce, která s klientkou vytváří individuální plán péče o dítě a poskytne jí v této oblasti poradenství;
- za organizaci pracující s migranty: nejčastěji sociální pracovník a právník specializující se na cizinecké právo;
- za OSPOD: sociální pracovníce dítěte, nezřídka doprovázená svou vedoucí;
- pracovníci organizace zprostředkovávající asistovaný styk rodičů s dětmi

138 Více k tomu na: Poradna pro integraci: www.p-p-i.cz; Centrum Czech In: www.czechinskola.cz.

Zainteresovaní odborníci jsou přibližně 1x za 3 měsíce svoláváni k pravidelným setkáním, na nichž si vyměňují aktuální informace o případě, ověřují správnost dohodnutých postupů a harmonizují postupy jednotlivých intervencí. Výstupem setkání je písemné shrnutí jeho průběhu a stanovení konkrétních úkolů s vyznačením odpovědných osob a termínů plnění. Díky spolupráci neziskových organizací a odpovědných orgánů státní správy se již podařilo vymanit několik migrantek z násilného vztahu.

7. 3. Příslušná právní úprava

► Násilí a ochrana obětí

Zákon č 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 77/2015 Sb.

► Domácí násilí obecně

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách – upravuje zřizování a provoz intervenčních center jakožto poradenských zařízení pro osoby ohrožené domácím násilím.

Zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím – zakotvuje institut vykázaní, tj. možnost zásahu státu prostřednictvím Policie ČR do vztahu dvou osob v jejich společném obydlí, pokud je jedna osoba druhou ohrožena.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky – stanovuje oprávnění policisty rozhodnout o vykázaní ze společného obydlí, zákazu vstupu do něj a zákazu navazování kontaktu s osobou ohroženou.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník – stanovuje trestní postih projevů domácího násilí (trestný čin týrání osoby ve společném obydlí) a projevů nebezpečného pronásledování a vyhrožování (tzv. stalking).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí – upravuje postavení dětí, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči či jinými osobami odpovědnými za jejich výchovu.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

► Domácí násilí v migraci

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR; § 87f, § 174a.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky (zákon o azylu).

Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí

(Istanbulská úmluva), v ČR v současné době probíhá proces ratifikace: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462471>

7. 4. Užitečné odkazy a materiály

► Předsudečné násilí

In IUSTITIA: <http://www.in-ius.cz/>.

Nenávist na sociálních sítích: Výsledky testingu hlášení nenávistně motivovaných příspěvků na sociálních sítích Česká republika ve srovnání EU (In IUSTITIA, 2016): <https://tinyurl.com/nenavistsocsite>.

Zprávy o násilí z nenávisti v České republice (In IUSTITIA, 2016): <https://tinyurl.com/ybgzxaf>.

Znáte jejich práva: Sociální práce a lidé ohrožení násilím z nenávisti (In IUSTITIA, 2016): <https://tinyurl.com/y7fpxdg>.

Projevy nenávisti v online prostoru a na sociálních sítích (Člověk v tísni, 2016): <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/553/file/1459365027-hate-speech-zaverecnazprava-final-verze.pdf>.

► **Domácí násilí s migračním prvkem**

Informační leták *Nebuďte obětí! Braňte se domácímu násilí!* nabízí migrantkám ve 3 jazykových verzích návod na řešení krizové situace při ohrožení domácím násilím (SIMI): <http://www.migrace.com/cs/podpora/ke-stazeni/prakticke-informace-pro-cizince>.

***Nebudu obětí!*: Manuál pro pracovníky pomáhajících profesí** (SIMI – ACORUS, 2016): http://www.migrace.com/docs/160627_manual_nebudu-obeti_cela-struktura_ecv_final-grafika-tisk.pdf.

#Za Istanbul 2: Ženy & migrace – vybraná témata z genderově podmíněného násilí, sborník **obsahuje** tematické články o formách násilí páchaného (nejen) na ženách se zkušeností migrace (Český svaz žen, 2017): https://www.csz.cz/userfiles/istanbul/sbornik_2_2017.pdf.

Semináře pro sociální pracovníky: organizace SIMI a ACORUS pořádají semináře v rozsahu 3 – 6 h, na kterých účastníci získají základní informace o specifikách obětí domácího násilí z řad migrantek, kazuistiky s návody na provádění mezioborové spolupráce, praktické rady, atp. Kontaktujte Sdružení pro integraci a migraci na poradna@migrace.com.

Vzdělávání migrantů

Kristýna Titěrová, Tereza Linhartová, Tereza Vágnerová, Michaela Jiroutová, Eva Kalinová – META, o.p.s. – Společnost pro příležitosti mladých migrantů
Kristýna Kratochvílová, Poradna pro integraci, z. ú.

Vzdělávání je jedním ze základních předpokladů pro úspěšné naplňování integračního procesu. Především dostupná výuka českého jazyka u nově příchozích migrantů značně napomáhá k překonání jazykových i kulturních bariér mezi nimi a majoritní společností. Osvojením společného jazyka a poznáním kulturních aspektů každodenního života se posiluje sociální soudržnost, zvyšuje se potenciál pro uplatnění na trhu práce či pro dosažení uspokojivých školních výsledků a rovné příležitosti. Po stránce legislativní je právo na vzdělávání zakotveno v nadnárodních i mezinárodních dokumentech¹³⁹ a podrobněji upravuje oblast vzdělávání migrantů vnitrostátní právní úprava.¹⁴⁰

Specifickým způsobem je třeba přistupovat ke vzdělávacím potřebám dospělých migrantů a vzdělávacím potřebám dětí a žáků migrantů. Zatímco v případě vzdělávání dětí a žáků lze navazovat a vycházet z legislativních norem, které tuto oblast upravují, vzdělávání dospělých představuje sféru, kde schází dostatečná systémová podpora. Týká se to nejen jazykového vzdělávání, ale i odborné přípravy k zaměstnání. Není tudíž překvapením, že dle státní *Koncepce integrace cizinců* se právě školství a další vzdělávání dospělých řadí mezi oblasti, ve kterých se cizinci neorientují dobře. V reakci na tento stav neziskové organizace ve spolupráci se školami a dalšími vzdělávacími institucemi postupně vytvářejí různé formy metodické a praktické podpory, a to jak pro migranty, tak pro pedagogy. Podrobně jsou možnosti této podpory představeny v této kapitole.

8. 1. Vzdělávání dětí a mladých migrantů

Vzdělávání dětí migrantů a jejich participace na volnočasových aktivitách vrstevníků jsou stejně jako jazykové vzdělávání dospělých nepřekročitelnou podmínkou integrace do většinové společnosti. Podmínky vzdělávání dětí migrantů upravuje zejména školský zákon¹⁴¹ a jeho prováděcí předpisy. Studium na vysoké škole a podmínky uznání zahraničního vzdělání pak upravuje zákon o vysokých školách.¹⁴²

Uvedené právní předpisy využívají stejnou kategorizaci cizinců jako cizinecká legislativa (zejm. zákon o pobytu cizinců), takže cizinci ze třetích zemí, žadatelé o mezinárodní ochranu, azylanti a občané EU mohou mít **různé přístupy ke školským službám**. Zásadní rozdíl je v přístupu k nepovinnému vzdělávání, protože **k povinnému vzdělávání**, které se týká posledního ročníku v předškolním zařízení a následujících devíti let v ZŠ, **mají přístup všichni cizinci bez rozdílu**, a to dokonce včetně těch, kteří na území ČR pobývají bez jakéhokoliv oprávnění k pobytu.

139 Všeobecná deklarace lidských práv (článek 26), Listina základních práv a svobod (článek 33), Úmluva o právním postavení uprchlíků (článek 22), Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (článek 5)

140 Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělání (školský zákon, § 20 a 108); zákon č. 325/1999 Sb., o azylu (§ 70), vyhlášky MŠMT č. 48/2005 Sb., č. 348/2008 Sb. a č. 27/2016 Sb., zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (rekvalifikační kurzy).

141 Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění (školský zákon).

142 Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, v platném znění.

Nejzásadnější překážkou pro úspěšné začlenění dětí a žáků s OMJ do výuky je odlišnost jejich mateřského jazyka od jazyka vyučovacího, ale i nedostatečná informovanost jejich rodičů či některých zaměstnanců škol.

Pro označení dětí migrantů se v praxi zažil pojem **děti nebo žáci s odlišným mateřským jazykem** (děti s OMJ). Ve školách se totiž vzdělávají nejen děti s občanstvím jiného státu (cizinci), ale také děti s občanstvím ČR, které mají migrační zkušenost nebo původ, a také děti s dvojnásobným občanstvím, které školská legislativa nepovažuje za cizince. Zastřešující pojem děti/žáci s OMJ poukazuje na nejzásadnější překážku pro úspěšné začlenění těchto dětí do výuky, tj. na odlišnost jejich mateřského jazyka od jazyka vyučovacího. Legislativa ovšem pracuje s termínem žáci cizinci, případně děti/žáci s nedostatečnou znalostí či neznalostí vyučovacího jazyka.

Kromě **jazykové bariéry**, která způsobuje problémy v socializaci, adaptaci a v samotném vzdělávání, mohou děti s OMJ a jejich rodiče (zákonní zástupci) čelit **nedostatku informací o právech a povinnostech ve vzdělávání v českém vzdělávacím systému**. Na druhé straně čelí nedostatku informací a dovedností v praktické aplikaci i mnohé školy a pedagogové. Ti při přípravě ke svému povolání nejsou připravováni na výuku dětí/žáků z odlišného jazykového a kulturního prostředí. Školy mají se vzděláváním těchto dětí **různou míru zkušeností** a k jejich podpoře se staví různým způsobem. Obecně systém podpory při vzdělávání dětí a žáků s OMJ není v ČR nastaven optimálně. Například jazyková příprava ani podpora nejsou nastaveny nárokově a bezodkladně a navíc nejsou dosažitelné pro všechny.

Z uvedených důvodů mohou děti a jejich rodiče čelit **odmítání při přijetí do školy či nedostatku podpory ve škole** (jazykové, adaptační, socializační). A to i přesto, že na tuto podporu mají ze zákona nárok. V současné době se zároveň mění vzdělávací politika, stává se inkluzivnější a děti a žáci s OMJ mají díky ní **nárok na jazykovou podporu**. Ta je podmíněna návštěvou školského poradenského zařízení (ŠPZ), konkrétně pak pedagogicko-psychologické poradny (PPP), a následným doporučením podpůrných opatření, která realizuje škola.¹⁴³ Zkušenosti z praxe ukazují, že ŠPZ ani školy legislativu neaplikují vždy správně. V krajních případech ŠPZ odmítají děti vyšetřit a vydat doporučení, anebo školy nerealizují doporučení vhodným způsobem. Bariéra může být ale i na straně rodin migrantů, které mohou návštěvu PPP pokládat za stigmatizující.

Pro rodiny migrantů je tudíž důležitá **podpora neziskových organizací**, jejichž role v oblasti vzdělávání dětí a žáků s OMJ spočívá zejména v:

- podpoře informovanosti rodin migrantů o právech a povinnostech;
- poskytování praktických informací a asistence rodinám při hledání vhodných škol;
- zprostředkování komunikace se školami a ŠPZ, včetně zajištění tlumočení;
- nabídky jazykových kurzů a doučování;
- informování školských zařízení o možnostech podpory dětí s OMJ a způsobech vzdělávání;
- vzdělávání pedagogů v oblasti výuky dětí s OMJ;
- síťování klíčových aktérů (škol, úřadů, vzdělávacích institucí apod.) s cílem optimalizace systému vzdělávání a podpory.

Konkrétní možnosti podpory škol a rodičů jsou v mnoha ohledech na všech stupních vzdělávání (MŠ, ZŠ i SŠ) velice podobné, jak popisuje souhrn uvedený níže. Specifické informace pro jednotlivé stupně vzdělávání jsou níže rozepsány samostatně.

► Možnosti řešení a doporučení pro pedagogy vzdělávající děti a žáky s OMJ

Pedagogové vzdělávající děti a žáky s OMJ si často s jejich výukou nevědí rady. Na potřeby pedagogů reaguje mj. organizace META nabídkou aktivit různého typu:

- **Poradenství pro školy:** Odborné pracovnice z organizace *META* poskytují pedagogům poradenství po telefonu či e-mailu,¹⁴⁴ v případě potřeby lze domluvit návštěvu konkrétní školy a podporu poskytnout přímo na místě ve výuce. Pro rychlé nalezení odpovědi lze využít také sekci

¹⁴³ § 16 školského zákona, provedeno ve vyhlášce č. 27/2016 Sb., <http://www.inkluzivniskola.cz/novela-SZ-2016>.

¹⁴⁴ Kontakty na odborné pracovnice pro jednotlivé stupně vzdělávání najdete na: <https://www.meta-ops.cz/poradenstvi-metodicka-podpora-vyukove-materialy>.

FAQ – často kladené dotazy na webových stránkách organizace.¹⁴⁵ Poradenství pro školy nabízí i organizace *Poradna pro integraci* (PPI).¹⁴⁶

- **Semináře pro pedagogy:** Organizace META nabízí pedagogům všech stupňů otevřené semináře akreditované MŠMT, kde se dozví konkrétní postupy pro práci s celou třídou se zohledněním dětí s OMJ či pro vedení kurzů češtiny pro děti s OMJ. Náplň seminářů je především praktická, lektorky prezentují konkrétní ukázky lekcí a poskytují prostor pro sdílení zkušeností. Aktuální semináře jsou průběžně zveřejňované na webových stránkách METY.¹⁴⁷ Kurzy pro pedagogy nabízí také organizace PPI nebo CIC.¹⁴⁸
- **Webový portál www.inkluzivniskola.cz:** Pedagogové zde najdou metodické články, materiály pro výuku, užitečné odkazy, informace týkající se legislativy a možností začlenění dětí s OMJ, přeložené texty pro rodiče, pracovní listy k výuce češtiny jako druhého jazyka a další podklady pro podporu dětí a žáků s OMJ.
- **Materiály k výuce češtiny jako druhého jazyka (ČDJ):** různé neziskové organizace (např. META, CIC, PPI, OPU) i některé školy vytvořily velké množství výukových materiálů či e-learningových a elektronických zdrojů k výuce ČDJ, které lze při výuce plně využívat.¹⁴⁹
- **Dopisy pro rodiče:** Spolupráce školy s rodinou je velice důležitá. Ke správnému porozumění mohou sloužit dopisy a formuláře pro rodiče přeložené do několika jazyků. Tyto formuláře jsou obecné, školy si je tak mohou dle vlastních potřeb upravit.¹⁵⁰
- **Využití podpůrných opatření:** Děti a žáci s OMJ mají nárok na podpůrná opatření dle § 16 školského zákona,¹⁵¹ což může v praxi znamenat výuku češtiny jako dalšího jazyka, vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu (IVP) nebo asistenta pedagoga. Vhodné podpůrné opatření v odpovídajícím stupni zvolí školské poradenské zařízení (ŠPZ, resp. PPP) na základě vyšetření dítěte. Pomoc s realizací a aplikací podpůrných opatření mohou poskytnout uvedené NNO.

► Možnosti řešení a doporučení pro rodiče dětí s OMJ

Rodiče těchto dětí se často v novém prostředí nedokáží snadno orientovat a potřebují se vzděláváním dětí poradit. Jak mohou pomoci svým dětem zvládnout školní povinnosti?

- **Sociální poradenství:** Potřebuje-li rodina pomoci s řešením záležitostí ohledně vzdělávání dítěte (přijetí do školy, docházka, nostrifikace, doučování apod.), může se obrátit na sociální pracovníky NNO pracujících s migranty (např. META, CIC, PPI, InBáze, SIMI atd.).
- **Doučování:** Kromě podpory žáků s OMJ ve výuce je důležitá i jejich další podpora formou doučování mimo školu, které zajišťují např. proškolení dobrovolníci NNO (viz kapitola 8. 1. 5. 1.).
- **Kurzy českého jazyka mimo školu:** Kurzy pro žáky s OMJ opět zajišťuje řada NNO i soukromé jazykové školy (viz kapitola 8. 1. 5. 1.).
- **Interkulturní pracovníci a komunitní tlumočníci:** V případě, že rodiče dostatečně nerozumí česky, mohou oni (nebo sami zástupci školního zařízení) využít pomoci komunitních tlumočnicků nebo interkulturních pracovníků. Jejich služby poskytují např. organizace ICP, SIMI, META, InBáze, Klub Hanoi a další (viz kapitolu 5.2).
- **Volnočasové aktivity:** Pro děti a jejich jazykový rozvoj je velice důležité, aby mohly trávit volný čas podnětně a setkávat se se svými českými vrstevníky při volnočasových aktivitách (viz kapitola 8. 1. 5. 2.).

145 Více k tomu na: <https://www.meta-ops.cz/faq>.

146 Více k tomu na: <http://p-p-i.cz/vzdelavani/sluzby-pro-skoly/>.

147 Více k tomu na: <https://www.meta-ops.cz/aktualni-otevorene-seminare>.

148 Více k tomu na: <http://www.kurzycestinyprocizince.cz/cs/pro-ucitele-a-lektory.html>.

149 Více k tomu na: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jako-druhy-jazyk>.

150 Více k tomu na: <https://www.inkluzivniskola.cz/informace-pro-rodice-jazykove-verze>.

151 Viz školský zákon č. 561/2004 Sb., v platném znění; § 16, a vyhlášku č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, více na: <http://www.inkluzivniskola.cz/novela-SZ-2016>.

8. 1. 1. PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Děti s OMJ jsou běžnou součástí dětských kolektivů mateřských škol (MŠ), kde podle šetření České školní inspekce (ČŠI) z roku 2015 představují **4 % z celkového počtu dětí**. Tento podíl se v různých oblastech liší, přičemž největší podíl těchto dětí je vzděláván v Praze. Některé pražské městské části evidují v mateřských školách i více než 30 % dětí s OMJ.

Rodiče (zákonní zástupci) dětí ze zemí mimo EU musí při přijetí do MŠ prokázat nejpozději v den nástupu **oprávněnost k pobytu na území ČR**. Výjimku tvoří děti v posledním „předškolním“ ročníku MŠ, na které se vztahuje povinná školní docházka. Na tu mají nárok všechny děti **bez rozdílu** typu pobytu i země původu.

► Bariéry dětí s OMJ

Nástup do MŠ pro děti s OMJ není snadný, poněvadž se zde potýkají s **adaptací a jazykovou bariérou**. Cílený a systematický rozvoj češtiny je pro ně přitom zásadní, dítě se pouhou přítomností v české školce češtině nenaučí. Úroveň zvládnutí jazyka přímo ovlivňuje úspěšnost dítěte při nástupu na ZŠ. Bohužel se stává, že dítě sice po určitém čase v MŠ dobře funguje (účastní se společných aktivit díky nápodobě, nijak nevyčnívá), česky ale vlastně neumí. Pedagogové mnohdy nevědí, jak u takového dítěte cíleně češtinu rozvíjet. Právě v této oblasti potřebují pedagogové MŠ podporu.

► Možnosti řešení a doporučení pro MŠ

Kromě obecně platných možností řešení a doporučení pro pedagogy i rodiče (viz kapitola 8. 1.) lze v MŠ využít i další specifické možnosti podpory:

- **Úvodní setkání s rodiči:** Před nástupem dítěte do MŠ je třeba s rodiči naplánovat adaptaci, způsob komunikace a mnoho dalších věcí, vhodné je přizvat tlumočnicka. Službu tlumočnicka nabízí META, další NNO či integrační centra v krajích (viz kapitolu 5. 2.).
- **Adaptační plán:** Pobyt dítěte v MŠ by se měl prodlužovat postupně, využít lze Berlínský model adaptačního plánu.¹⁵²
- **Metodika *Děti s odlišným mateřským jazykem v mateřských školách*:** Ucelená příručka pro pedagogy se věnuje tématům souvisejícím se začleňováním dětí s OMJ. Metodika vychází z odborné literatury i praxe; získala evropské jazykové ocenění LABEL a je dostupná online.¹⁵³
- **Nápadníček aktivit pro MŠ: *Činnost pro celou třídu s ohledem na děti s odlišným mateřským jazykem*:** Práce s celou třídou, ve které jsou přítomné děti bez znalosti češtiny, je pro pedagogy často nesnadným úkolem. Činnosti v publikaci jsou upraveny tak, aby umožnily zapojení dětí s OMJ a podpořily jejich osvojování češtiny, zároveň však rozvíjely i kompetence českých dětí. Nápadníček je také dostupný online.¹⁵⁴
- **Metoda KIKUS:** Výuka češtiny jako druhého jazyka v předškolním věku je velmi specifické téma, k němuž dosud na našem trhu není mnoho podkladů. Ucelený přístup nabízí německá metoda KIKUS (*Kinder In Kulturen Und Sprachen*), zahrnující metodiku, pracovní listy či obrázkové karty KIKUS pro práci v kurzu češtiny. META pilotovala po dobu dvou let (2016–2018) kurz češtiny KIKUS ve dvou partnerských MŠ, metoda i materiály jsou prezentovány na seminářích pro pedagogy. Metodika byla přeložena do češtiny a je dostupná online.¹⁵⁵

Příklad z praxe: Úspěšné začleňování dětí s odlišným mateřským jazykem

Mnoha mateřským školám se daří úspěšně začleňovat a rozvíjet děti s OMJ. Jednou takovou je **Fakultní mateřská škola Sluníčko pod střechem** na Praze 13, která se tématu věnuje již řadu let. Její pedagogové prošli semináři METY a spolupracují na dalších aktivitách

Děti s odlišným mateřským jazykem se v českých mateřských školách nejčastěji potýkají s adaptací a jazykovou bariérou. U těchto dětí je obzvláště důležité cíleně a systematicky rozvíjet češtinu, k čemuž již vznikla řada podpůrných nástrojů NNO.

¹⁵² Více k tomu na: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-aneb-cizinci-ve-skole/adaptace-ditete-v-ms>.

¹⁵³ *Děti s odlišným mateřským jazykem v mateřských školách* (META, 2015): <http://www.inkluzivniskola.cz/zdroje-inspirace/metodika-deti-s-odlismym-materskym-jazykem-v-materskych-skolach>.

¹⁵⁴ *Nápadníček aktivit pro MŠ: Činnost pro celou třídu s ohledem na děti s odlišným mateřským jazykem* (META, 2018): <https://www.inkluzivniskola.cz/napadnicek>.

¹⁵⁵ Volně ke stažení na: <https://www.inkluzivniskola.cz/kikus>.

organizace. Řízené činnosti pro celou třídu promýšlí i z hlediska dětí s OMJ a využívají specifické principy práce. Na základě novely školského zákona získaly děti podpůrná opatření, mají asistenty a účastní se kurzů češtiny, které vedou místní proškolené učitelky. Pedagogové přistupují k dětem s OMJ citlivě a flexibilně reagují na jejich potřeby.

Mateřská škola K Lukám je příkladem mateřské školy s vysokým podílem dětí s OMJ, kde se v jedné třídě společně vzdělává 12 českých dětí a 12 dětí z Vietnamu. Díky podpůrným opatřením a dotačním programům jsou ve třídě dvě asistentky, což velmi přispívá k efektivní práci. V době volné hry asistentky jazykově připravují děti s OMJ na nadcházející činnost s celou třídou. V rámci řízené činnosti asistentky pomáhají v zapojení těchto dětí či mají na starosti pouze určitou část dětí.

8. 1. 2. ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Žáci s OMJ jsou na základních školách (ZŠ) v současné době **běžnou součástí třídních kolektivů**. Ukazuje se, že jejich počet od roku 2013 narostl o 45 %. Ve školním roce 2017/2018 bylo na základních školách v ČR celkem 21 992 žáků cizinců z celkového počtu 926 108 žáků. Jejich počty a rozložení dle národností se regionálně liší. Největší počet žáků cizinců je bezkonkurenčně vzděláván v Praze, dále jsou vysoké počty těchto žáků ve větších městech a v místech při průmyslových zónách, kde jsou zaměstnávání pracovní migranti.

V ČR se **povinná školní docházka** vztahuje na všechny žáky, tedy **i na žáky cizince bez ohledu na jejich pobytový status**. Školy si při přijetí těchto žáků nesmí klást žádné podmínky a měly by je přijímat bezodkladně. V praxi se ovšem stává, že školy odmítají přijmout tyto žáky k povinné školní docházce. Rodiče žáků bez oprávnění k pobytu v ČR se tak následně obracejí s žádostí o podporu na neziskové organizace, které školám vysvětlují legislativu upravující danou situaci.

► Bariéry žáků s OMJ na ZŠ

Nástup do ZŠ, zejména pokud jde o žáky s malou nebo nedostatečnou znalostí češtiny, není jednoduchý. Čeká je náročný proces, který začíná adaptací na nové prostředí, integrace do kolektivu, osvojení si nového jazyka a samozřejmě osvojení si školní látky (obsahu vzdělávání). Proto je pro tyto žáky **zásadní výuka češtiny jako druhého jazyka**, díky které mohou úspěšně zvládnout povinnou školní docházku a předejde se tak jejich předčasnému opuštění vzdělávacího systému.

Podpora a vzdělávání žáků s OMJ je poměrně komplexní téma. Z toho důvodu je pro vzdělávání žáka a jeho plnohodnotný život ve škole třeba **participace více aktérů**. Do integračního procesu je třeba zapojit školu, žáka a rodiče, ale i dalších subjekty, jako např. školská poradenská zařízení (pedagogicko-psychologické poradny), NNO, kraje a zřizovatele škol. V praxi žáci s OMJ a jejich rodiče naráží na řadu problémů, neboť vzdělávací systém zatím v této oblasti není dostačující a negarantuje učitelům ani školám jistotu a podporu při vzdělávání těchto žáků.

V zásadě největší překážkou je v současnosti nedostatečná (v mnoha regionech dokonce zcela chybějící) **dostupnost jazykové přípravy** pro žáky s OMJ. A to i přesto, že podle školského zákona¹⁵⁶ mají na jazykovou přípravu od roku 2012 nárok všichni cizinci. Možnosti škol, jak tuto potřebnou podporu financovat, jsou velmi omezené, zároveň chybí jasné legislativní vymezení podmínek a rovněž oficiální schválení kurikula češtiny jako druhého jazyka.

► Možnosti řešení a doporučení pro ZŠ

Kromě obecně platných možností řešení a doporučení pro pedagogy i rodiče (viz kapitola 8. 1.) lze v ZŠ využít i další specifické možnost podpory:

- **Checklist audit pro školy:** Školy mohou využít nástroj „checklist audit“, který popisuje jednotlivé kroky v procesu vzdělávání a začleňování žáků s OMJ.¹⁵⁷

Aby žáci s odlišným mateřským jazykem úspěšně zvládli povinnou školní docházku, je pro ně zásadní výuka češtiny jako druhého jazyka. Podpora a vzdělávání žáků s OMJ je však komplexní problematika, která vyžaduje participaci více aktérů

¹⁵⁶ Viz § 20 školského zákona v platném znění.

¹⁵⁷ Více k tomu na: <https://www.inkluzivniskola.cz/checklist-audit-pro-skoly>.

Příklad z praxe: Pilotáž jazykové přípravy na ZŠ

Organizace *META* v letech 2016–2018 realizovala projekt *Češtinou k inkluzi*, v jehož rámci pilotovala na dvou partnerských ZŠ způsob organizace jazykové přípravy, metodologii výuky a v neposlední řadě také ověřovala kurikulum češtiny jako druhého jazyka (ČDJ).

Jazyková příprava byla organizovaná tak, že nově příchozí žáci bez znalosti jazyka měli možnost navštěvovat intenzivní kurz ČDJ v rozsahu až 12 hodin týdně po dobu minimálně 3–4 měsíců. Kurz probíhal v době běžné výuky, žáci tedy odcházeli z hodin, kterým beztak nemohli kvůli jazykové bariéře porozumět. Po zvládnutí jazyka na komunikační úrovni se rozsah výuky ČDJ postupně snižoval.

V partnerských školách byla zároveň intenzivně podporována komunikace v rámci pedagogického sboru o potřebách dětí s OMJ a jejich jazykových pokrocích. Pedagogové také prošli vzděláváním zaměřeným na podporu těchto žáků v jejich výuce.

Výstupem tohoto projektu je mj. popis pilotáže ***Organizujeme výuku ČDJ*** a metodika ***Učíme ČDJ***, včetně ukázek výukových materiálů, testů apod. Obojí je dostupné ke stažení na stránkách METY.158

8. 1. 3. STŘEDOŠKOLSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Ve školním roce 2017/2018 se na středních školách (SŠ) v ČR vzdělávalo 9 195 cizinců,¹⁵⁹ což odpovídá zhruba 2 % všech žáků SŠ. Ačkoli v této statistice nejsou započítáni všichni žáci s OMJ, jde ze všech stupňů vzdělávání o nejmenší podíl těchto žáků. Přesto však mluvíme celkem o zhruba deseti tisících žáků na středních školách, jejichž znalost vyučovacího jazyka může být nedostatečná, a kteří proto potřebují při vzdělávání odpovídající podporu.

► Bariéry žáků s OMJ na SŠ

Žáci s OMJ, kteří chtějí absolvovat střední školu, musejí překonávat několik bariér, jež jim jejich specifická jazyková situace přináší. První velkou překážkou jsou pro ně **jednotné přijímací zkoušky**, které se skládají z didaktického testu z českého jazyka a literatury (ČJL) a matematiky. Oba testy jsou však koncipovány pro rodilé mluvčí, větší úspěch je tedy pro žáky s OMJ učící se češtinu kratší dobu téměř nemožný.

Žáci s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka, kteří chtějí využít svůj potenciál a chtějí absolvovat střední školu, musejí překonávat hned několik zásadních bariér: jednotné přijímací zkoušky z Českého jazyka a literatury (ČJL), náročný odborný obsah vzdělávání a v neposlední řadě závěrečnou maturitní zkoušku z ČJL.

Příklad z praxe: Roční intenzivní přípravný kurz na SŠ

Pro žáky, kteří do ČR přišli s již ukončeným základním vzděláním, by byl ideálním startem **přípravný ročník**, který by je dostatečně jazykově i odborně vybavil pro další studium na SŠ. Neziskové organizace *META* a Centrum pro integraci cizinců (CIC) realizovaly v letech 2016–2018 **pilotáž ročního přípravného kurzu *CLICK WITH SCHOOL***¹⁶⁰ podpořeného z prostředků dánské organizace *The Velux Foundations*. Kurz je určen pro migranty ve věku 14 až 18 let, kteří chtějí nastoupit na střední školu v ČR, ale nejsou pro to dostatečně jazykově vybaveni. V rámci tohoto denně navštěvovaného kurzu se žáci v první polovině roku učí češtinu jako druhý jazyk na úroveň A2, později se pak učí češtinu i další odborné předměty na konkrétních tématech (např. lidské tělo), která propojují vyučovací předměty ZŠ (např. přírodopis, chemie, literatura aj.). Žáci jsou tak pro vstup na SŠ vybaveni základní slovní zásobou obecných vyučovacích předmětů. Kromě toho mají k dispozici sociální pracovníky z uvedených NNO, kteří jim pomáhají mj. i s výběrem SŠ. Díky velkému zájmu o kurz byl stejným

158 Volně ke stažení na: <https://www.meta-ops.cz/metodicke-a-vyukove-materialy#ucimecdj> a <https://www.meta-ops.cz/metodicke-a-vyukove-materialy#organizujemevyuku>.

159 Žáci, kteří mají jinou státní příslušnost než ČR. Viz statistickou ročenku školství MŠMT – výkonové ukazatele na: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.

160 Více k tomu na: <https://www.meta-ops.cz/ukoncene-projekty#velux>.

donátorem podpořen také navazující projekt **DON'T GIVE UP**.¹⁶¹ Roční přípravný kurz tak bude pokračovat i v následujících 3 letech (2018–2021) společně s dalšími formami podpory jeho absolventů přímo na středních školách.

I v případě úspěchu u přijímacích zkoušek na SŠ musejí žáci s OMJ překonávat další překážky každý den, každou vyučovací hodinu, kdy jim horší znalost českého jazyka ztěžuje pochopení výkladu, což je značně demotivuje ve studiu. Potřebují tudíž **podporu všech svých pedagogů během běžné výuky i mimo ni**.

V neposlední řadě je významnou bariérou pro žáky s OMJ složení závěrečné **maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury (ČJL)**, která je podobně jako přijímací zkoušky koncipovaná pro rodilé mluvčí. Kromě zvládnutí ústní zkoušky musejí uspět také u didaktického testu a písemné práce z ČJL, což se ukazuje jako největší a mnohdy nepřekonatelný problém.

► Možnosti řešení a doporučení pro SŠ

- **Přijímací zkoušky:** Za určitých okolností je možné podmínky pro konání přijímacího řízení z ČJL uzpůsobit pro žáky s OMJ, konkrétně jde o prodloužení doby konání testu či možnost použití překladového slovníku.¹⁶²
- **Maturitní zkouška:** Žáci s OMJ mohou mít také u maturitní zkoušky z ČJL uzpůsobené podmínky jejího konání, tj. prodloužený čas na vypracování didaktického testu a písemné práce a možnost použití některých slovníků.¹⁶³
- **Materiály do výuky ČJL:** Při výuce ČJL a přípravě žáků s OMJ k maturitě z ČJL se mohou pedagogové inspirovat materiály do výuky dostupnými na www.inkluzivniskola.cz.¹⁶⁴

8. 1. 4. VYSOKOŠKOLSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Vysoké školy (VŠ) poskytují terciární vzdělávání v rámci akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání. V roce 2016 studovalo na VŠ 43 622 zahraničních studentů, včetně Slováků (kteří mohou studovat ve své mateřštině), studentů na výměnných pobytech a studentů, kteří studují placené programy akreditované v cizím jazyce. V souhrnu jde o jednoznačně největší poměr migrantů ze všech stupňů škol (14 %, zatímco na nižších stupních je to kolem 2–3 %).

► Požadavek znalosti českého jazyka pro studium

Migranti, kteří se hlásí na veřejnou vysokou školu a chtějí studovat v češtině (a zdarma), musí úspěšně podstoupit **test z českého jazyka**. Ten ověří jejich schopnost porozumět psanému i mluvenému projevu v českém jazyce. Migranti, kteří mají maturitní zkoušku z českého jazyka a uchazeči ze Slovenska nemusí test z českého jazyka skládat. Univerzity většinou požadují znalost češtiny na úrovni B1–B2. V případě lékařských fakult nebo technicky zaměřených VŠ je požadována čeština na úrovni B2. Každá VŠ má svou **katedru jazyků**, kde se zkouška z češtiny uskutečňuje a je nutné se k ní přihlásit a zaplatit za ni. V některých případech univerzity stačí certifikát od státní jazykové školy s právem státní zkoušky, který prokazuje, že uchazeč má požadovanou úroveň češtiny.

Jednotlivé VŠ aktivně reagují na příliv potenciálních studentů z jiných zemí, proto studentům nabízejí různé druhy přípravných kurzů českého jazyka. Například Ústav jazykové a odborné přípravy *Univerzity Karlovy (ÚJOP)* nabízí jak studentům ze zahraničí, tak českým studentům různé druhy kurzů a certifikovaných zkoušek. Nevýhodou těchto kurzů je jejich vysoká cena: roční kurz pro cizince stojí podle vědního zaměření v přepočtu 130.000 Kč a více., přičemž studentům ani nezaručí

Migranti, kteří chtějí studovat na veřejné vysoké škole v češtině a zdarma, musí splnit test z českého jazyka, který ověří jejich schopnost porozumět psanému a mluvenému projevu v českém jazyce. Jednotlivé VŠ aktivně reagují na příliv potenciálních studentů z jiných zemí a nabízejí jim různé druhy přípravných kurzů českého jazyka.

161 Více k tomu na: <https://www.meta-ops.cz/projekty#dontgiveup>.

162 Více k tomu na: <http://www.inkluzivniskola.cz/prijimaci-rizeni-na-ss>.

163 Více k tomu na: <http://www.inkluzivniskola.cz/maturita-z-cjl>.

164 Volně ke stažení na: <http://www.inkluzivniskola.cz/ss-vyuka-cjl> a <http://www.inkluzivniskola.cz/materialy-pro-pripravu-k-maturite>.

bezproblémové přijetí na VŠ. Cena a kvalita přípravných kurzů češtiny pro cizince se výrazně liší. VŠ své kurzy propagují také v zemích původu klientů (např. Rusko, Ukrajina).

Příklad z praxe: E-learningový kurz pro mediky

3. lékařská fakulta Univerzity Karlovy vytvořila online výukové prostředí **Čeština pro mediky**. Studenti zde mohou trénovat lékařské obraty a slovní zásobu pomocí interaktivních cvičení.¹⁶⁵

► Další specifika studia na VŠ pro zahraniční studenty

Pokud se migranti hlásí na veřejnou VŠ, musí mít uznané předchozí vzdělání ze zahraničí. Zahraniční studenti musí nejpozději v den zápisu přinést nostrifikační doložku. Základní informace o nostrifikačních poskytuje MŠMT¹⁶⁶ (viz kapitulu 3. 7.).

V rámci **zahraniční rozvojové spolupráce** nabízí Česká republika cizincům stipendia. Ta mohou využít při standardním studiu na veřejných VŠ i při studiu v kurzu českého jazyka a odborné přípravy. Stipendia jsou přiznávána na standardní dobu studia v bakalářských, magisterských a doktorských studijních programech uskutečňovaných v českém jazyce, kterým předchází roční kurz českého jazyka a odborné přípravy, a ke studiu v navazujících magisterských a doktorských studijních programech uskutečňovaných v anglickém jazyce.¹⁶⁷

8. 1. 5. JINÉ FORMY VZDĚLÁVÁNÍ, VOLNÝ ČAS

► Výuka češtiny mimo školu

Možností, jak se mladí migranti mohou zapojit do neformálního typu vzdělávání, je celá řada. Neziskové organizace nabízejí například **doučování češtiny nebo jiných předmětů**, které je zajišťováno prostřednictvím proškolených dobrovolníků skupinovou či individuální formou (dobrovolníci působí např. v organizacích META, CIC, Člověk v tísní, PPI, InBáze, SIMI, Nová škola aj.). Dobrovolníci často představují pro žáky s OMJ také pozitivní vzor a velkou motivaci pro studium.

Mladí migranti mohou též navštěvovat **specializované kurzy češtiny** v jazykových školách nebo neziskových organizacích jako např. META, CIC, PPI, ICP, dále v integračních centrech v jednotlivých krajích, popřípadě také v ÚJOP. Z placených kurzů od neziskových organizací lze uvést **Víkendové kurzy češtiny** pro děti ve věku 6 až 11 let, které pořádá organizace InBáze.¹⁶⁸

NNO nabízí mladým migrantům doučování češtiny nebo jiných předmětů či specializované kurzy češtiny pro cizince; nesmírně důležité však také je, aby mohli podnětně trávit volný čas a setkávat se se svými českými vrstevníky mimo školu

Příklad z praxe: Mimoškolní výuka češtiny pro děti s odlišným mateřským jazykem

Organizace *META* pořádá kurzy **Čeština po škole**, které navštěvují děti a žáci s OMJ dvakrát týdně. Jsou rozděleni dle úrovně češtiny na začátečníky a mírně pokročilé, přičemž důraz je kladen mj. na získání sociokulturních dovedností nutných k úspěšnému začlenění do většinové společnosti.¹⁶⁹

Organizace *Nová škola* realizuje projekt **Společně v knihovně**. Záměrem programu je propojit knihovnu jakožto přirozené kulturní a komunitní centrum, s žáky okolních ZŠ a zároveň s dobrovolníky, kteří chtějí pomoci dětem v jejich vzdělávání. V knihovně je vyhrazeno místo, kde jsou v pravidelných časech k dispozici dobrovolníci připravení pomoci se školní přípravou každému dítěti, které bude mít zájem a přijde. Program je zacílen především na pomoc dětem

¹⁶⁵ Viz <http://old.lf3.cuni.cz/cestina/levels/index.php>.

¹⁶⁶ Více k tomu na: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/nostrifikace> a <http://nostrifikace.mkc.cz/>.

¹⁶⁷ Více k tomu na: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/stipendia-vlady-ceske-republiky-rozvojove-zeme-1?lang=1>.

¹⁶⁸ Více k tomu na: <http://www.inbaze.cz/inbaze-praha/inbaze-detem/program-pro-mladsi-deti/kurzy/>.

¹⁶⁹ Více k tomu na: <http://www.meta-ops.cz/kurzy-cestiny-pro-deti>.

prvního i druhého stupně ZŠ, které z nejrůznějších důvodů nemají v rodině dostatečnou podporu v domácí přípravě.¹⁷⁰

Neformální skupina *Language Exchange in Prague* pořádá pravidelné jazykové výměny na území hl. m. Prahy. Migranti a Češi se setkávají každou neděli odpoledne. Pro migranty je to praktická forma cvičení českého jazyka a pro Čechy dobrá příležitost zdokonalit požadovaný jazyk. Mimo to se mohou jednotlivci seznámit se zajímavými lidmi. Informace jsou dostupné na sociální síti Facebook.¹⁷¹

► Volnočasové aktivity pro děti a žáky s odlišným mateřským jazykem

Pro děti s OMJ je nesmírně důležité, aby mohly podnětně trávit volný čas a setkávat se se svými českými vrstevníky. To jim v rozvoji znalosti českého jazyka může často pomoci více než škola a díky tomu mohou dosáhnout mnohem rychlejšího pokroku i ve školních výsledcích. Pro psychiku dítěte je zásadní mít možnost dělat něco, co ho baví a v čem je úspěšné. Pro děti, které nechaly své přátele a členy rodiny v zemi původu, je také velmi důležité, aby se v novém prostředí cítily dobře, přijaly ho za své a mohly si najít nové kamarády.

V ČR existuje **rozvinutá síť volnočasových aktivit pro děti**.¹⁷² Ty často nabízejí samotné školy či další instituce jako místní domy dětí a mládeže (DDM), lidové školy umění, nízkoprahová centra, neziskové organizace aj. Pro děti od předškolního věku existují **sportovní, pohybové, výtvarné či hudební kroužky**, děti mohou navštěvovat také **skautské** nebo **turistické oddíly**. Skvělou příležitostí ke konverzaci v češtině a poznávání nových přátel poskytují i **letní a příměstské tábory**. Dětem, které nejsou „organizované“ v kroužku či klubu mohou vhodnou náplň volného času nabídnout **tzv. nízkoprahové kluby**, kde se pod dohledem a vedením dospělých pracovníků mohou věnovat hrám a dalším zajímavým aktivitám nebo si jenom tak popovídat.

Výzkumná zpráva Národního institutu dětí a mládeže (NIDM) z roku 2009 na téma *Multikulturalita v zájmovém a neformálním vzdělávání*,¹⁷³ ukázala, že děti cizinců (v tomto případě Vietnamců a Číňanů) žijící v ČR **doposud jen málo využívají nabídky volnočasových aktivit**. Pozornost je věnována začleňování do formálního vzdělávání, ale jejich smysluplné trávení volného času bývá zatím opomíjeno. A to jak ze strany poskytovatelů volnočasových aktivit, tak ze strany rodičů migrantů. Zpráva vymezuje několik důvodů na straně rodin. Především je to nedostatek času, protože domácí příprava do školy je pro ně oproti českým dětem mnohem časově náročnější (Vietnamci), nebo paralelním studiem v mateřském jazyce na soukromé škole (Číňané). Dále pak děti věnují spoustu času pomoci pracovně vytíženým rodičům v domácnosti i v zaměstnání. Dalším důvodem je nedostatečná znalost českého jazyka, z níž plyne obava rodičů, že se děti v kroužcích neuplatní nebo nezapojí, a v neposlední řadě také sociální uzavřenost skupiny.¹⁷⁴

Příklad z praxe: Volnočasové kluby, tvůrčí ateliéry a víkendové a letní pobyty pro děti s OMJ Organizace *META* realizuje volnočasový klub **ČEKUJ! aneb Česká kultura jinak**,¹⁷⁵ v rámci kterého pořádá nejrůznější akce v Praze a okolí, jejichž smyslem je hlubší seznámení s českou kulturou, tradicemi a prostředím.

Organizace *InBáze* realizuje **interkulturní kluby** (např. ClubIn pro starší děti) a **tvůrčí ateliéry**. Organizuje také **víkendové pobyty a letní tábory**.¹⁷⁶

170 Více k tomu na: <http://www.novaskolaops.cz/spolecne-v-knihovne-o-co-jde>.

171 Více k tomu na: <https://www.facebook.com/groups/623246537757692/about/>

172 Více k tomu na: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/volnocasove-aktivity>.

173 *Multikulturalita v zájmovém a neformálním vzdělávání* (Národní institut dětí a mládeže, 2009): <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/202-multikulturalita-v-zajmovem-a-neformalni.html>.

174 Více k tomu na: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1259756256.pdf>.

175 Více k tomu na: <https://www.meta-ops.cz/cekuj-aneb-ceska-kultura-jinak>.

176 Více k tomu na: <http://www.inbaze.cz/>.

8. 1. 6. MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA NA ŠKOLÁCH

Vzhledem ke vzrůstající etnické a kulturní rozmanitosti Evropy se stala multikulturní výchova (MKV) **jedním z průřezových témat**, která mají školy v rámci výuky realizovat napříč předměty. Cílem MKV je seznámit všechny žáky s rozmanitostí různých kultur, s jejich tradicemi a hodnotami, díky čemuž by si pak děti měly být schopny lépe uvědomovat i svoji vlastní kulturní identitu. MKV rozvíjí smysl pro **spravedlnost, solidaritu a toleranci**, vede k **chápaní a respektování** neustále se zvyšující socio-kulturní rozmanitosti. Všeobecně se doporučuje k MKV přistupovat transkulturně, tzn. nehledat rozdíly mezi kulturami, ale pracovat s konkrétními jevy, zkušenostmi, příběhy lidí a jejich odlišnými kulturními interpretacemi. Je tedy velmi důležité vnímat člověka jako osobnost s vlastní identitou, nikoli jako typického představitele té které kultury.

Existuje více možností, jak děti/žáky s multikulturalitou seznámit. Buďto se do problematiky může pustit pedagog sám, nebo může do školy pozvat organizace, které nabízí workshopy podporující multikulturalitu.

Příklad z praxe 1: Workshopy kulturního rozumění pro školy

Bedýnky příběhů – Vyprávění pohádek a tvořivé dílny (*InBáze*): Dílny jsou pořádány pro děti z MŠ nebo 1. stupně ZŠ. Každá dílna je zaměřena na jednu zemi, ze které pochází početná skupina migrantů žijících v ČR. Kultura je dětem přiblížena pomocí pohádek, pak následují výtvarné dílny, kde mají děti možnost pohádku zpracovat pomocí tradičních materiálů a technik dané země.¹⁷⁷

I Jan Amos chodil do školy v cizině (*META*): Workshop pro žáky ZŠ a SŠ je věnován tématu integrace cizinců a začleňování žáků s OMJ do české školy.¹⁷⁸

Jsme lidé jedné země (*Organizace pro pomoc uprchlíkům*): Program je zaměřen na prevenci rasismu a xenofobie prostřednictvím MKV a vzdělávání o migraci a migrantech žijících v ČR.¹⁷⁹

Podpora tolerantní společnosti v reálném i virtuálním prostoru (*Člověk v tísni*): Na školách probíhají studentské týmové projekty a rozvíjí se debaty o projevech nenávisti na sociálních sítích.¹⁸⁰

Crossing Borders (*SIMI*): Organizace pořádá besedy na školách s hosty migranty a kreativními workshopy, nebo také komunitní akce pro školy a rodiče dětí na multikulturní tematiku.¹⁸¹

Příklad z praxe 2: Metodiky multikulturní výchovy pro pedagogy

- **Metodika multikulturní výchovy** (*SIMI*);¹⁸²
- **Já a oni jsme my: Nápady a náměty pro multikulturní výchovu** (*In IUSTITIA*);¹⁸³
- **10 × s MKV – Metodické listy pro výuku multikulturní výchovy dle osobnostního přístupu** (*Člověk v tísni*, program Varianty).¹⁸⁴

177 Více k tomu na: <http://www.inbaze.cz/bedynky-pribehu-tvorive-dilny-pro-deti/>.

178 Více k tomu na: <https://www.meta-ops.cz/worshop-pro-zakladni-a-stredni-skoly>.

179 Více k tomu na: <http://www.lidejednezeme.cz/>.

180 Více k tomu na: <https://www.clovekvtsni.cz/co-delame/migrace-v-souvislostech/projekty-pro-skoly>.

181 Více k tomu na: <http://www.migrace.com/cs/regularizace/migrace-na-skolach>.

182 Volně ke stažení: http://www.migrace.com/docs/180807_metodika-multikulturni-vychovy.pdf.

183 Volně ke stažení: <http://www.in-ius.cz/dwn/ja-a-oni-jsme-my/ja-a-oni-jsme-my-mkv.pdf>.

184 Volně ke stažení: <https://www.varianty.cz/publikace/79-10krat-s-mkv>.

8. 2. Jazykové vzdělávání dospělých migrantů

Znalost českého jazyka lze považovat za **základní stavební kámen úspěšné integrace** migranta do společnosti. Ovládnání češtiny znamená pro většinu migrantů lepší postavení na trhu práce, možnost navázání přátelství a dalších sociálních vazeb se členy majority, snazší přístup k potřebným informacím a obecně vyšší orientaci v prostředí České republiky. Pro rodiče s dětmi hraje znalost jazyka také důležitou roli při komunikaci se školami a realizátory volnočasových aktivit.

Bez znalosti českého jazyka je migrant při řešení zásadních problémů při hledání práce a bydlení, při zajišťování zdravotní péče či při komunikaci s úřady **zcela odkázán na další členy své komunity**, kteří ne vždy mají správné a aktuální informace. **Pomoc** migrantům v těchto případech samozřejmě **nabízejí nestátní neziskové organizace**, jejichž profesionální sociální a interkulturní pracovníci (viz kapitola 5) klienty podporují při řešení konkrétní životní situace a často je doprovázejí na úřady, k lékařům apod., kde tlumočí přímo na místě. Tato forma pomoci je zcela **relevantní v případě nově příchozích migrantů**, cesta k dlouhodobě udržitelné soběstačnosti migrantů se však bez znalosti českého jazyka neobejde.

Dosažení určité úrovně znalosti českého jazyka je také **podmínkou pro získání trvalého pobytu** (složení zkoušky úrovně A1) **a občanství** (složení zkoušky úrovně B1 a zkoušky z českých reálií). Aktuálně probíhají diskuze s odbornou veřejností, které směřují ke zvýšení obtížnosti zkoušky pro trvalý pobyt na úroveň A2. Pro migranty, kteří pocházejí ze zemí mimo EU a mají zájem se v České republice dlouhodobě usadit, je proto znalost jazyka zcela **zásadním milníkem na cestě k získání dalších práv**, které se s trvalým pobytem, resp. občanstvím pojí.

8. 2. 1. BARIÉRY V PŘÍSTUPU MIGRANTŮ KE KURZŮM ČESKÉHO JAZYKA A V JEJICH ABSOLVOVÁNÍ

Bariéry je z hlediska účasti migrantů možné rozdělit do několika kategorií. **Pro nezaměstnané migranty**, kteří si nemohou dovolit hradit kurzy sami, je problematický **rozsah nabídky kurzů češtiny poskytovaných zdarma**. Možnost vyhlášení neplacených kurzů je ze strany nevládních organizací vázána na zajištění financování těchto kurzů (většinou z prostředků projektového financování), kdy nelze garantovat kontinuitu výuky, resp. organizaci navazujících kurzů. Účast na kurzech realizovaných v rámci projektů bývá pak často umožněna pouze určité skupině migrantů (např. občanům třetích zemí, ženám muslimkám, nezaměstnaným migrantům atd.) a někdy bývá podmíněna i účastí na dalších aktivitách daného projektu. Bezplatné kurzy jsou tedy málokdy otevřeny všem zájemcům.

Vzhledem k závislosti kurzů na externím financování je také **omezeno množství kurzů**, které lze v rámci projektu či dotace realizovat, **bez ohledu na aktuální poptávku** ze strany migrantů. Zároveň je velkým problémem **motivace klientů** na bezplatné kurzy pravidelně docházet. Stává se, že první týdny je kapacita kurzu zcela naplněna, nicméně s postupujícím časem účastníků ubývá a celý kurz dochodí pouze několik málo studentů. Možným řešením je **výběr zálohy**, která je vratná např. při splnění 75 % docházky na kurz. Tuto variantu projektové kurzy češtiny však ne vždy umožňují.

V případě **pracujících migrantů**, ať již jsou zaměstnaní nebo pracují na živnostenský list a mají tak možnost si kurzy českého jazyka sami platit, bývá bariérou **nedostatek času kurzy navštěvovat**, resp. je časově skloubit s vlastním pracovním rozvrhem. V Praze je vzhledem k množství neziskových organizací i soukromých jazykových škol, které skupinové kurzy češtiny nabízejí, pro migranty snazší vyhovující kurz nalézt. V dalších krajích, kde je nabídka menší, to však může představovat zásadní problém při hledání vhodného kurzu. Možným řešením je zajištění **individuální výuky**, která časově vychází vstříc potřebám migranta, zároveň je ale finančně nákladnější než skupinový kurz.

Za další bariéru pro jazykové vzdělávání migrantů lze považovat **uzavřenost a soběstačnost početně výrazně zastoupených komunit**. Jejich příslušníci nemají potřebu učit se česky, protože v jejich okolí se nacházejí osoby, které český jazyk více či méně dobře ovládají a v případě potřeby jim pomohou s tlumočením či překladem (ať už na základě příbuzenských vztahů nebo za úplatu). V těchto případech je zásadní kontinuální terénní práce interkulturních pracovníků, kteří do komunity pronikají a vysvětlují význam a výhody znalosti českého jazyka jejím členům.

Znalost českého jazyka je základní stavební kámen úspěšné integrace migranta do společnosti. Jazykové vzdělávání často poskytují neziskové organizace a je důležitá zejména pro nově příchozí. Dosažení určité úrovně znalosti českého jazyka je také podmínkou pro získání trvalého pobytu a občanství ČR.

8. 2. 2. NABÍDKA KURZŮ ČESKÉHO JAZYKA

Kurzy českého jazyka pro dospělé nabízí mnoho neziskových organizací napříč ČR. Kurzy můžeme rozdělit podle několika základních kritérií, tj. na skupinové a individuální, semestrální a nízkoprahové, placené a neplacené.

V Praze nabízí kurzy češtiny pro dospělé migranty tyto organizace (stav k červnu 2018):

- **Poradna pro integraci/Centrum Czech In** – placené kurzy: skupinové semestrální kurzy pro různé úrovně, individuální kurzy na míru, příprava na zkoušky;
- **Centrum pro integraci cizinců** – Čeština do práce a Kurz pro rodiče školních dětí zdarma, dále placené nízkoprahové kurzy, skupinové semestrální kurzy, intenzivní kurzy a kurz přípravy na zkoušku z češtiny pro trvalý pobyt;
- **META** – placené skupinové semestrální kurzy;
- **Integrační Centrum Praha** – skupinové semestrální kurzy zdarma.

Kurzy v Praze i mimo Prahu realizuje **Ústav jazykové a odborné přípravy UK**. Nabízí skupinové i individuální kurzy, přípravu ke zkouškám, přípravu ke studiu na VŠ i SŠ či kurz češtiny pro lékaře. Kurzy jsou vyučovány v různé intenzitě a existují i v online verzi; všechny typy kurzů jsou placené.

V dalších krajích (s výjimkou Středočeského kraje) působí **Centra na podporu integrace cizinců** (CPIC) s rozmanitou nabídkou skupinových kurzů, které jsou pro účastníky zdarma. V rámci svých integračních a migračních center poskytuje kurzy českého jazyka **Charita Česká republika**.

V **Pardubickém kraji** se navíc dospělí migranti mohou přihlásit i na kurzy nevládní organizace **MOST PRO**, která nabízí placené skupinové semestrální kurzy.

V **Olomouckém kraji** pak realizuje kurzy ve spolupráci se CPIC Olomouc organizace **Žebřík**, a to skupinové kurzy zdarma.

Příklad z praxe: – Výuka českého jazyka v sociálním podniku Centrum Czech In

Podnik založila a provozuje nezisková organizace *Poradna pro integraci* a je zaměřený na výuku českého jazyka pro děti i dospělé. V rámci Centra Czech In si migranti výuku češtiny sami hradí, což odráží jejich zájem a motivaci zvládnout český jazyk. V nabídce jsou:

- semestrální skupinové kurzy pro začátečníky, mírně pokročilé i více pokročilé účastníky;
- individuální kurzy na míru (včetně přípravy na přijímací zkoušky, zkoušku A1 k trvalému pobytu, zkoušku B1 pro získání občanství a jiné).

Z praxe Centra vyplývá několik **doporučení k výuce dospělých migrantů** (byť většina z nich je aplikována také při realizaci kurzů pro děti):

4. Udržujeme příjemnou atmosféru, při níž se studenti nebojí projevit a mluvit.
5. Obsah kurzu diskutujeme s účastníky, aby co nejvíce odpovídal jejich skutečným potřebám a zájmům.
6. Bereme v potaz původ účastníků a jejich mateřský jazyk, což nám pomáhá porozumět případným komplikacím, které migranti s osvojováním češtiny jako cizího jazyka mají.
7. Věnujeme pozornost skupině jako celku, ale také jednotlivcům tak, aby se každý mohl rozvíjet dle svého vlastního tempa. Záměrně máme ve skupinách menší počet účastníků.
8. Umíme dobře strukturovat každou lekci: na začátku v bodech shrneme, co účastníky čeká, a na konci zrekapitulujeme, co se naučili. Lekce na sebe vhodně navazují.
9. Novou látku prezentujeme atraktivně a zároveň jasně a srozumitelně v dílčích navazujících krocích (tj. od jednoduššího ke složitějšímu). Zároveň střídáme aktivity během lekce, což napomáhá udržení pozornosti účastníků a plynulému průběhu výuky.
10. Během výuky rozvíjíme všechny 4 řečové dovednosti, tj. mluvení, psaní, čtení a poslech s porozuměním. Při výkladu používáme praktické, konkrétní a využitelné příklady.

11. Lektora chápeme jako průvodce, nikoli jako kantora. Účastníci kurzů jsou sami zodpovědní za své učení.
12. Samozřejmostí je klidný a přívětivý přístup lektorů, pečlivá výslovnost a volba vhodného tónu a hlasitosti.
13. Žádný pokrok není příliš malý. V rámci opakovacích aktivit nabízíme účastníkům možnost prožít úspěch a reflektovat vlastní pokrok.

Na kurzech je prezentován skutečně využitelný jazyk a podle toho jsou také vybírány vhodné materiály pro různé úrovně. Pracuje se s praktickou slovní zásobou a komunikačními situacemi. Účastníci mají vždy prostor pro dotazy a opakované vysvětlení jazykových jevů, kterým zcela neporozuměli. Lekce jsou vedeny zábavnou a zapamatovatelnou formou, protože výuka má klienty bavit a zároveň být maximálně efektivní.

8. 3. Příslušná právní úprava

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění (školský zákon).

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), v platném znění.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a změně některých zákonů, v platném znění (zákon o azylu; § 70).

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, v platném znění.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (rekvalifikační kurzy).

Vyhláška MŠMT č. 48/2005 Sb., o základním vzdělání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, upravující vzdělávání ve třídách pro jazykovou přípravu, v platném znění.

Vyhláška MŠMT č. 348/2008 Sb., o výuce a zkouškách znalosti českého jazyka pro účely získání povolení k trvalému pobytu na území České republiky, v platném znění.

Vyhláška MŠMT č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, v platném znění.

Vyhláška MŠMT č. 177/2009 Sb., o bližších podmínkách ukončování vzdělávání ve středních školách maturitní zkouškou, v platném znění.

Orientaci v legislativě v oblasti vzdělávání cizinců na ZŠ usnadní souhrnné informace na webových stránkách organizace META:

<http://www.inkluzivniskola.cz/nove-prichozi/ceska-legislativa-v-oblasti-vzdelavani-cizincu>.

8. 4. Užitečné odkazy a materiály

► Vzdělávání dětí

Portál Inkluzivní škola: přehledné informace pro pedagogy a školy z oblasti vzdělávání žáků s OMJ: legislativa, materiály a tipy do výuky včetně pracovních listů pro inspiraci, užitečné odkazy, dostupné publikace a další: www.inkluzivniskola.cz

META – pro pedagogy i žáky s OMJ:

- otevřené semináře zdarma: <https://www.meta-ops.cz/aktualni-otevrene-seminare>

- poradenství pro pedagogy:
<https://www.meta-ops.cz/poradenstvi-metodicka-podpora-vyukove-materialy>
- sociální poradenství pro rodiče, pro děti pak doučování, kurzy češtiny nebo volnočasové aktivity v rámci klubu Čekuj! aneb Česká kultura jinak: <http://meta-ops.cz/>

Metodické a výukové materiály META: <https://www.meta-ops.cz/metodicke-a-vyukove-materialy>

Centrum pro integraci cizinců (CIC): sociální poradenství, kurzy češtiny pro cizince, informace ke školství v ČR, výukové materiály a metodiky pro výuku cizinců:

<http://www.kurzycestinyprocizince.cz/cs/pro-ucitele-a-lektory.html>

Poradna pro integraci (PPI): nabídka poradenství pro cizince i pro školy, kurzy češtiny, semináře pro pedagogy aj.: <http://p-p-i.cz/>

Sdružení pro integraci a migraci (SIMI): školení pro pedagogy k problematice migrace a interkulturní práce při začleňování žáků s OMJ; besedy na školách s hosty cizinci a kreativními workshopy; akce pro veřejnost a školy s multikulturní tematikou, interkulturní práce:

<http://www.migrace.com/cs/regularizace/migrace-na-skolach>

InBáze: interkulturní kluby, doučování a kurzy češtiny pro děti, multikulturní skupiny aj.:

<http://www.inbaze.cz/>

Ústav jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy (ÚJOP): nabízí cizincům intenzivní, letniční online kurzy češtiny nebo certifikovanou zkoušku z češtiny pro cizince, dále metodické kurzy pro učitele k výuce češtiny jako cizího jazyka: <http://ujop.cuni.cz/>

Nová škola: doučování dětí s OMJ v knihovnách:

<http://www.novaskolaops.cz/spolecne-v-knihovne-o-co-jde>

► Vzdělávání dospělých

Výše uvedené NNO

Centrum Czech In: www.czechinskola.cz

Ústav jazykové a odborné přípravy UK: www.ujop.cuni.cz.

Informace o zkouškách úrovně A1 k získání trvalého pobytu a úrovně B1 k získání občanství:

<http://cestina-pro-cizince.cz>.

► Doporučené studijní materiály pro různé úrovně jazykové znalosti¹⁸⁵

Úroveň A0

- Čeština Expres 1 (Lída Holá)
- Český krok za krokem 1 (Lída Holá)
- Český prosím/Start (Jitka Cvejnová)

Úroveň A1–A2

- Čeština pro cizince: *Jazykové hry* (Jana Rodrová, Markéta Vymětalová)

Úroveň A2–B1

- Čeština Expres 2 a Čeština Expres 3 (oboje Lída Holá)
- Český krok za krokem 2 (Lída Holá)
- Čeština pro cizince úroveň B1 (Marie Kestránková, Gabriela Šnidaufová, Kateřina Kopicová)

¹⁸⁵ Jedná se o základní tipy, zde uvedený seznam vhodné literatury pro výuku českého jazyka není kompletní.

Úroveň B1–B2

- Čeština pro život a Čeština pro život 2 (oba Alena Nekovářová)
- Česká čítanka (Ilona Kořánová)

Úroveň B2

- Čeština pro cizince úroveň B2 (Kateřina Hlínová, Marie Kestřánková, Pavel Pečený, Dagmar Štěpánková)

Veřejný obraz migrace, migrantů a uprchlíků

Adéla Jurečková, Tereza Freidingerová, Člověk v tísni, o. p. s.

Rok 2015 znamenal pro českou veřejnost **významný zvrat ve vnímání** migrace, migrantů a uprchlíků. Až do vypuknutí tzv. uprchlické krize se o migrantech a migraci do ČR, vyjma krátkého období během globální ekonomické recese mezi lety 2008 až 2011, téměř nemluvalo. Uprchlíctví a azyl byly veřejně diskutovaným tématem naposledy v 90. letech 20. století v souvislosti s jugoslávskými válkami a poté krizí v Čechách. Až během léta 2015 se migrace náhle stala **každodenním obsahem titulních stran** většiny novin i hlavních televizních a rozhlasových zpravodajsko–publicistických pořadů. Podle studie českého nezávislého think-tanku Glopolis¹⁸⁶ se zájem médií o téma oproti předchozímu roku až zdesetinásobil, nicméně rozmanitost úhlů pohledu a dílčích podtémat byla nízká a nabízený obraz byl značně polarizovaný. Migrace začala rezonovat celou společností. Ze všech směrů zaznívaly komentáře a pozice politiků a celé řady veřejně známých osobností, ovšem bez patřičné znalosti a odbornosti či osobní zkušenosti, které nezřídka nahrazoval silný názor. Problematika, ke které si ještě lidé nestačili utvořit vlastní postoj vycházející z faktů a věcné diskuze, se tak záhy stala **rozbuškou veřejných debat**.

K tématu migrace se neodlučně váže téma integrace, tj. začleňování nově příchozích, ať už migrantů nebo uprchlíků do společnosti a prostředí přijímajících států. **Integrace je obousměrný proces**, k jehož zdatu musí přispívat jak příchozí migranti, tak i většinová neboli přijímající společnost. To vyžaduje podporu a zapojení státu, občanské společnosti i jednotlivců, ale také odborníky dobře zvládnuté vysvětlení otázek, které se k migraci váží. Byť integrace v migračním procesu představuje tu delší a v mnoha ohledech nikdy nekončící část, není médií ani veřejně vystupujícími osobnostmi tolik akcentována jako samotná migrace, resp. imigrace. Jelikož však veřejná debata o integraci (až na občasné lokální kauzy) na celospolečenské úrovni neprobíhá, nebo není tak emočně zatížena strachem a pocitem bezmoci, média s tématem pracují mnohem pestřeji než s tématy imigrace a uprchlictví. Avšak právě **dobře zvládnutá komunikace tématu integrace přišedších a role přijímající společnosti je alfou a omegou zdařilé, konstruktivní a na faktech postavené diskuse o migraci a uprchlictví**, a tedy i cestou k obrušování ostrých hran v současnosti velmi silně názorově rozpolcené České republice.

Na tomto místě hrají **nezastupitelnou roli organizace pracující s migranty a zástupci veřejné správy** na lokální, regionální i celostátní úrovni. Ti kromě vlastní realizace aktivit na podporu integrace cizinců dostávají pro zajištění úspěšné integrace ještě jeden zásadní úkol – informovat média a veřejnost o své činnosti a konkrétních opatřeních, jakož i srozumitelně a bez přílišné odbornosti vysvětlovat kontext příchodu migrantů a okolnosti jejich začleňování do české společnosti, zároveň však nepodlehout emočně vypjatému způsobu komunikace, který dnes ve veřejném prostoru převládá.

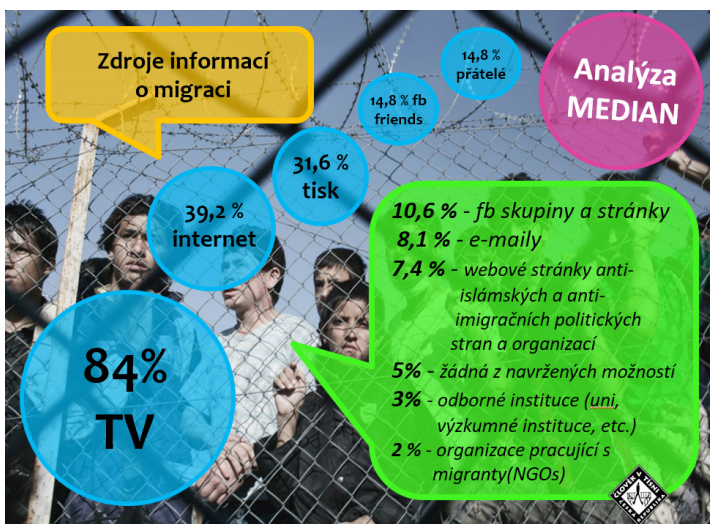
Téma migrace českou veřejnost polarizuje, konstruktivní debata o integraci naopak téměř neprobíhá. Aktéry změny mohou být organizace pracující s migranty a zástupci veřejné správy.

¹⁸⁶ Lebeda, P., Menšíková, V. (eds.): *Proč uprchlíci jítří naše emoce? Narativy související s migrací a uprchlictvím v české společnosti a nahlédnutí za ně* (Glopolis, o. p. s., 2017).

9.1. Kde Češi získávají informace o migraci a jaké informace jim chybí?

V období od dubna do května 2016 zjišťovala výzkumná agentura MEDIAN pro společnost Člověk v tísni, jakou důležitost připisují Češi tématu migrace, z jakých zdrojů čerpají informace a jaké informace naopak postrádají. Podle výsledků reprezentativního šetření považovalo téma migrace za důležité více než 61 % mužů a 67 % žen v ČR. Spolu se stoupajícím věkem, vzděláním, výší příjmu a velikostí města bydliště se zájem o tematiku zvyšoval. Z příznivců různých politických stran migrační témata nejvíce zajímala voliče KSČM (80 %), Úsvitu přímé demokracie (75 %) ¹⁸⁷ a ODS (73 %), naopak nejméně voliče KDU-ČSL (65 %) a ČSSD (64 %). I tak se ale jednalo o nadpoloviční většinu dotázaných.

Zcela dominantním **zdrojem informací o tématech migrace** napříč všemi věkovými skupinami byla televize, kterou uvedlo 84 % dotázaných (obr. 1). Její význam s věkem respondentů stoupá. Opačnou tendenci vykázaly online zpravodajské servery, kde informace o migraci získává 39 % populace a spíše střední a mladší ročníky. Tradiční média jako rozhlas a tisk oslovují především starší ročníky, zatímco sociální sítě převažují u mladších. Přibližně 30 % lidí ve věku 18 až 34 let uvedlo právě články a názory, které na Facebooku zveřejňují jejich přátelé. Zatímco obsazení první místo pomyslného žebříčku zdrojů informací televizí není až tak překvapivé, je naopak přinejmenším zarážející, že pouze 2–3 % dotázaných jako zdroj informací o migraci a uprchlictví využívalo webové stránky odborných institucí a organizací. Toto zjištění je jasným signálem pro odbornou veřejnost, že kanály, které využívá, a způsoby, jimiž se svou znalostí prostředí a tématu seznamuje veřejnost, nejsou efektivní. **Klasická média** jsou tak nadále hlavním způsobem získávání informací, který Češi využívají, a není namístě jejich vliv podceňovat, neboť odsud často pochází i obsah sdílený na sociálních sítích.

Obr. 1: Zdroje, z nichž respondenti nejčastěji čerpali informace o migraci v roce 2016 (v %)

Zdroj: Reprezentativní šetření agentury MEDIAN pro organizaci Člověk v tísni (2016)

Zejména v období mezi léty 2015 a 2016 dosahovala intenzita mediálního zájmu o migraci v českém prostředí do té doby nevídaných rozměrů. Nicméně, šetření agentury MEDIAN prokázalo, že **i přesto Čechům chyběla zevrubná debata k celé řadě dílčích podtémat**. Více než polovině obyvatel se nedostávalo informací o politických opatřeních, zákonných procesech a pravidlech týkajících se přijímání uprchlíků a migrace. Nejvíce dotázaných (přibližně 60 %) uvedlo, že by se z médií chtěli dozvídat více o plánech vlády na integraci uprchlíků, kteří mají do ČR přijít. Mezi voliči KSČM, ANO a ČSSD mělo o tento druh informací zájem dokonce 70 % lidí. Druhá nejvyšší poptávka (56 % dotázaných) byla po informacích o podmínkách udělování azylu a mezinárodní ochrany v ČR. Nadpoloviční většina dotázaných (53 %) postrádala také informace ohledně integrace uprchlíků a migrantů na trh práce a ve společnosti či o dopadech imigrace na trh práce a ekonomiku. Necelá polovina dotázaných projevila zájem dozvědět se více o integraci uprchlíků a migrantů v ČR a v jiných zemích EU.

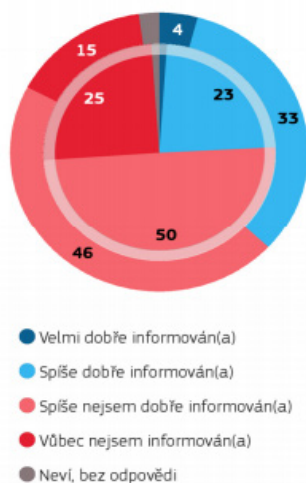
¹⁸⁷ Úsvit přímé demokracie bylo politické hnutí založené v roce 2013 Tomiem Okamurou, které téhož roku získalo 14 míst v Poslanecké sněmovně PČR. V roce 2015 se hnutí vnitřně restrukturovalo, jeho zakladatel vystoupil a založil Stranu přímé demokracie (SPD).

Česká veřejnost má o migraci a integraci pouze kusé informace, jejich hlavními zdroji jsou televize a online média. Řada lidí by si přála dostávat více informací o procesech a souvislostech.

Z šetření vyplynulo, že se do článků a reportáží promítla jen velmi úzká škála pohledů a témat. I přes zdánlivě masivní mediální pokrytí témat migrace (zejm. uprchlické problematiky) byla **ve výsledku česká společnost informována pouze výsečově**. K závěru, že široká veřejnost **má poměrně nízké povědomí o migrační realitě v ČR**, došla i analýza Glopolisu z roku 2016. Podle ní to mj. dokazují i odhady o počtu cizinců, které Češi nadhodnocují zhruba třikrát a mají představu, že cizinci tak tvoří až 15 % populace země. Počty muslimů dokonce nadhodnocují až pětkrát. Zároveň tyto nepřesné a velmi nadhodnocené odhady vyvolávají u lidí pocit, že je tu cizinců příliš.¹⁸⁸

Novější výsledky speciálního šetření Eurobarometru na téma *Integrace migrantů v Evropské unii* z dubna 2018¹⁸⁹ rovněž potvrzují, že česká veřejnost je o migraci informována výrazně hůře, než je v EU obvyklé: tři čtvrtiny dotázaných uvedli, že se cítí být informováni spíše špatně nebo vůbec (obr. 2). Data ukazují nízké povědomí české veřejnosti o tom, co integrace migrantů a uprchlíků konkrétně znamená, kdo se může v Česku usadit a za jakých podmínek a jestli má stát efektivní nástroje pro úspěšnou integraci nově příchozích. Je na místě klást si otázku, do jaké míry tuto informační mezeru vyplňuje právě strach a nejistota a jak ji může odborná veřejnost zacetit. Zásadní role v tomto procesu připadá médiím, která informace nejen šíří mezi cílové příjemce, ale aktivně modulují smysl sdělení prostřednictvím zvolené rétoriky a zasazování informací do specifického kontextu.

Do jaké míry si celkově myslíte, že jste či nejste dobře informován(a) o záležitostech týkajících se přistěhovalectví a integrace?
(%)

EU28 Vnější koláčový graf CZ Vnitřní koláčový graf

Obr. 2: Názory Čechů ohledně míry jejich informovanosti o záležitostech týkajících se přistěhovalectví a integrace
Zdroj: Eurobarometr č. 469 na téma „Integrace imigrantů v Evropské unii“, 13. 4. 2018.

9. 2. Migranti a uprchlíci optikou českých médií

Na fenomén migrace se dá nahlížet z mnoha různých úhlů. Optikou ekonomického rozvoje budeme vnímat zejména příchod nových pracovních sil, z humanitární a lidskoprávní perspektivy pak budeme zdůrazňovat potřebu pomáhat lidem prchajícím před pronásledováním nebo válkou. Anebo můžeme volit primárně perspektivu národní bezpečnosti a k migraci přistupovat jako k bezpečnostnímu riziku. Na otázku, **jakou perspektivu nejčastěji volí česká média**, se v průběhu tzv. uprchlické krize snažilo odpovědět hned několik analýz.

První z nich byla *Analýza mediálního pokrytí uprchlické krize*¹⁹⁰ z Masarykovy univerzity v Brně, která zkoumala zobrazování tzv. uprchlické krize v období od března do září 2015 v hlavních

Uprchlíci a migranti jsou v médiích často zobrazováni jako hrozba a nebezpečí, jako lidé, kteří jsou „jiní, exotičtí“, nebo jako oběti. Chybí obraz cizince jako souseda, obchodníka, kolegy apod. To zkrsluje většinou bezproblémovou realitu soužití.

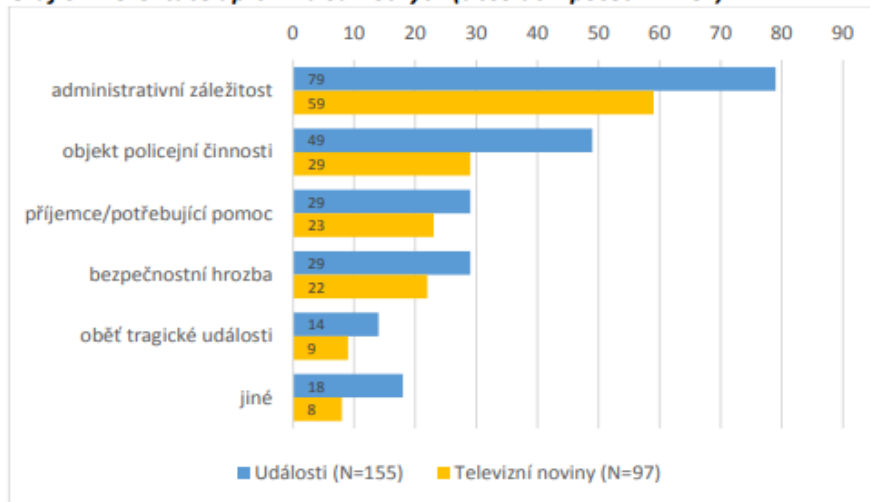
188 Lebeda, P., Menšíková, V. (eds.), *Proč uprchlíci jitrí naše emoce? Narativy související s migrací a uprchlictvím v české společnosti a nahlédnutí za ně*. (Glopolis, 2017).

189 Speciální šetření Eurobarometr č. 469 na téma *Integrace imigrantů v Evropské unii*, vydaný dne 13. 4. 2018: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyky/2169>.

190 Tkaczyk, M., Pospěch, P., Macek, J.: *Analýza mediálního pokrytí uprchlické krize. Výzkumná zpráva*. (Masarykova univerzita v Brně, 2015).

televizních zpravodajstvích dvou největších stanic České televize (Události) a TV Nova (Televizní noviny). V analyzovaném vzorku zpráv a reportáží byly identifikovány **tři hlavní okruhy témat**: aktuální dění v různých evropských lokalitách, politická jednání o krizi včetně návrhu kvót a „policejní témata“. Zatímco tato témata představovala nadpoloviční většinu všech zpráv, příčinám krize se nevěnoval ani jeden příspěvek a o pomoci lidem na útěku či životu těchto lidí se televizní stanice věnovaly pouze okrajově (v jednotkách procent; obr. 3).

Graf 6: Prezentace uprchlíků samotných (absolutní počet zmínek)

Obr. 3: Prezentace uprchlíků v Událostech a Televizních novinách během tzv. *uprchlické krize* v období 4. 3.–30. 9. 2015 (podle Tkaczyk, Pospěch, Macek 2015).

Zdroj: převzato z Tkaczyk, Pospěch, Macek 2015, s. 4.

Autoři si též všímali toho, **jaký vliv má výběr mluvčích, kteří komentují či reprezentují danou problematiku**, na celkové vyznění zpráv. Nejčastěji se k tématu migrace u obou stanic vyjadřoval ministr vnitra, následovaný premiérem a policejním mluvčím. Ve zpravodajství tak převládá obraz migrace jako bezpečnostního problému a výrazně mu dominovala bezpečnostní rétorika. Naopak politici reprezentující sociálně–politický a lidskoprávní rozměr věci, jako jsou rezorty práce a sociální věcí nebo lidských práv a rovných příležitostí, dostali slovo pouze okrajově nebo vůbec. Stejně zanedbatelné bylo i zastoupení mluvčích z řad expertů (u obou stanic 1 %). Mluvčí z řad uprchlíků sice prostor dostávali (15 % v ČT a 11 % v TV Nova), ale jak autoři uvádějí, „počet jejich promluv ovšem neodpovídá kvalitě obsahu: v drtivé většině šlo o výroky či výkřiky, které často nebyly přeloženy do češtiny“.¹⁹¹ Kromě toho autoři poukazují i na specifický jazyk reportáží: využívání metafor jako vlna, příliv nebo tsunami podle nich v divácích mohlo evokovat strach z přicházející katastrofy. Uprchlíkům samotným zpravodajství použitím pasivních slovních konstrukcí (uprchlíci byli zachyceni, přemístěni, registrováni apod.) většinou přisoudilo roli pasivního objektu.

K obdobným závěrům došla i zpráva Multikulturního centra Praha **(Ne)přítomní uprchlíci: mediální obraz dění v Králíkách a na Moldavě**,¹⁹² která analyzovala dvě čistě regionální kauzy spojené s tzv. uprchlickou krizí a jejich zobrazení v regionálních i celostátních médiích. Jednalo se o plán ministerstva vnitra přebudovat bývalý výchovný ústav a dětský domov v Králíkách na pobytové středisko pro žadatele o mezinárodní ochranu a dále o situaci v pohraniční obci Moldava, u níž bylo na německé straně hranice zřízeno pobytové zařízení pro uprchlíky. V obou případech bylo o uprchlících (příčemž v Králíkách ještě ani nebyli a nebylo jasné, zda kdy budou) informováno implicitně jako o hrozbě za použití metafor evokujících nekontrolovatelnost situace, kterou je třeba „zvládnout,

¹⁹¹ Tamtéž, str. 3.

¹⁹² Lokšová, T., *(Ne)přítomní uprchlíci: Mediální obraz dění v Králíkách a na Moldavě. Výzkumná zpráva.* (Multikulturní centrum Praha, 2016).

přibrzdit, zachytit“.¹⁹³ Kromě hojně využívaných metafor vodní katastrofy, byla často používána i metafora boje a honu (hrozba odvrácena, bitva vyhrána, uprchlíci obsadí, atd.).

Studie poukázala též na **problematickou práci se zdroji**, kdy novináři např. nevěnovali dostatečnou pozornost vyváženému výběru mluvčích či ověřování jejich výpovědí, ale braly je jako zdroje informací samy o sobě. Ve většině příspěvků dominovala vyjádření odpůrců, naproti tomu odborníci či obyvatelé, kteří měli s uprchlíky osobní zkušenost, prostor nedostali. Zajímavá byla i skutečnost, že novináři nehledali paralelu v již existujících situacích v ČR, v jejichž kontextu by o příchodu uprchlíků informovali. Například nedaleko Králík funguje již několik let pobytové středisko pro uprchlíky, ale tato informace se do zpráv o vybudování nového střediska téměř nepromítla.

Odhlédneme-li od mediálního vyobrazování uprchlické krize, která ve výsledku hraje v reálném životě Čechů pouze okrajovou roli, je možné vysledovat určité **trendy i v mediálním rámování běžné migrace a každodenního života migrantů v ČR již usazených**. Ti bývají nejčastěji zobrazováni ve čtyřech rovinách: jako bezpečnostní hrozba či pachatelé protiprávní činnosti, jako pracovní síla (vč. rétoriky dovozu a vývozu pracovních sil, nikoliv příchodu lidí), jako exotický prvek nebo jako oběť.¹⁹⁴ Naopak velmi vzácně jsou vyobrazováni jako řadoví obyvatelé země, např. jako volič, obchodník, umělec nebo učitel. A pokud ano, zpravidla je zdůrazňovaná jejich migrační minulost nebo etnický původ.

Častým jevem v českých médiích je **informování o jednotlivých případech trestných činů/přestupků spáchaných cizincem**, přičemž tytéž činy jsou zpravodajsky naprosto nezajímavé, pokud je spáchá obyvatel českého původu. Převaha negativních zpráv a téměř výlučně bezpečnostního rámování mediálních sdělení může snadno vzbuzovat dojem, že většina cizinců jsou zločinci představující hrozbu, i když podle policejních statistik a kriminologických výzkumů kriminalita cizinců není výrazně vyšší než kriminalita Čechů. Dalším obecným trendem, zejména v případě diskuse o uprchlících, je jejich **dehumanizace neboli odlidštění**: média, politici či diskutující na internetových fórech o nich nemluví jako o plnohodnotných lidských bytostech, ale jako o věcech, případně je přirovnávají k různým živočichům či používají označení spojená s nelidskostí (jako barbaři či vetřelci). Dehumanizace ale může mít vážné negativní důsledky v podobě posilování hranic mezi vlastní skupinou a těmi „jinými“. Navíc posiluje představu homogenity celé kategorie cizinců, muslimů apod.¹⁹⁵

V důsledku těchto trendů dochází k **významnému zkreslení reality soužití Čechů a cizinců**. Pokud se už objeví zprávy o jeho funkčních a pozitivních stránkách, tak často zapadnou, nebo jsou hodnocené konspirační optikou coby „*multikulti propaganda*“. Migranti či uprchlíci nejenže zřídka kdy dostanou prostor komentovat jednotlivé situace spojené s migrací, ale jejich vyjádření a postoje k jiným tématům, jako je třeba dění na komunální úrovni v obci, kde žijí, se v médiích nevyskytují de facto vůbec. Veřejnost tak nemá šanci se s nimi v mediálním pojetí seznámit v roli sousedů, spoluobčanů či odborníků na určité téma, ale zůstávají pro ni neznámí, potenciálně nebezpeční, v lepším případě „*jen*“ cizí a exotičtí. Analýza Glopolsu upozorňuje, že kombinace zjednodušujících způsobů zobrazování migrantů a uprchlíků médii na straně jedné a nesrozumitelného jazyka kompetentních orgánů na straně druhé vede ve svém důsledku k pocitu většiny veřejnosti, že politická a odborná reprezentace země je odtržena od reality obyčejných lidí, je vázána pouze politickou korektností a neumí či záměrně nechce pojmenovávat věci pravými jmény, přiznat nepochybná selhání a hlubší zájmy či motivace. Toto vzájemné nepochopení **ústí často v nedůvěru v politické instituce či neziskový sektor**, nebo dokonce i v některá mainstreamová média, která jsou podezřívána ze zatajování informací. Zásadním negativním dopadem zjednodušené, a tedy zkreslující podoby informací pak může být **uzavírání některých cest pro rozvoj migračních a integračních politických strategií**, protože veřejnost se proti nim jednoduše postaví.¹⁹⁶

¹⁹³ Tamtéž; str. 8.

¹⁹⁴ Freidingerová, T. (ed.): *Manuál pro vyučující žurnalistiky aneb píšeme o migraci*. (Člověk v tísni, 2016): <https://www.clovekvtsni.cz/the-module-lecture-guide-manual-pro-vyucujici-zurnalistiky-aneb-piseme-o-migraci-674pub>.

¹⁹⁵ Lebeda, P., Menšíková, V. (eds.), *Proč uprchlíci jitrí naše emoce? Narativy související s migrací a uprchlictvím v české společnosti a nahlédnutí za ně*. (Glopolis, 2017).

¹⁹⁶ Tamtéž.

9. 3. Uprchlík, migrant, expat nebo cizinec – jak pojmy vytvářejí dojmy

Jazyk jako primární nástroj komunikace je ze své podstaty spojujícím prostředkem. Nicméně, ať již záměrně či neúmyslně, **nehodně zvolený jazyk může společnost také rozštěpovat** – a to nejen jazyk verbální, ale i vizuální, jako jsou například doprovodné fotografie, videa nebo infografiky. Abychom mohli přispět ke konstruktivnější veřejné debatě o tématech migrace, je **nutné zamyslet se nad tím, jaká slova a formu v komunikaci volíme**. Je žádoucí, aby se odborná veřejnost sama vyvarovala chybných označení a používala takový jazyk, který debatu kultivuje a zbavuje ji pocitů strachu a ohrožení. Neměla by přistoupit na zjednodušující jazyk, ale naopak volit taková označení, která situaci nezaujatě popisují, jsou emočně neutrální a nezatížená přílišnou odborností, zároveň jsou ale výstižná, srozumitelná a lidská.

Druhým dechem si ale musíme přiznat, že **jazyk není všespásný**. Ne vždy lze vhodným použitím jazyka ovlivnit předpojatost a předsudky konkrétních lidí, řadě dalších však může pomoci se v dané otázce zorientovat na základě faktů a bez emocí, a ve výsledku uklidnit jejich obavy. Nicméně platí, že zvolený jazyk nejen reflektuje, ale také hodnotí způsob, jakým lidé vnímají jednotlivé skupiny – sebe a ty druhé. Měli bychom si tedy uvědomit, že lidé, ke kterým by odborná veřejnost měla promlouvat především, nejsou primárně ti, kteří tématu rozumí a dokáží situaci posoudit na základě faktů, ani ti, kteří zarytě odmítají jakoukoli debatu o migraci, ale ti na středu mezi těmito dvěma póly. Podle studie Glopolisu „lidí, kteří na toto téma nemají jasně vyhraněný či stabilní názor, by mohlo být i přes vysoce vyhraněný mediální obraz až kolem 60 procent.“¹⁹⁷

Základním krokem k zostření rozmazaného obrazu „příchozích“ jakožto blíže nespecifikovaného davu vypočítavců dychtících po štedrých sociálních dávkách, a tedy i předcházení pocitům strachu a bezvýchodnosti, je **důsledně rozlišovat mezi pojmy migranti a uprchlíci**, tj. mezi dobrovolnou migrací a útekem, byť i toto rozdělení pouze na dvě skupiny je samo o sobě zjednodušující (viz také úvod publikace). Mísení těchto kategorií živí nečitelnost situace. Vysoký komisař OSN pro uprchlíky (UNHCR) proto vydal doporučení k užívání těchto základních pojmů:

- **Uprchlík** – tento výraz má být užíván jen a pouze v kontextu **nucené, nedobrovolné migrace**, tedy útěku. Tzn. v případě takového pohybu, kdy daná osoba nebo skupina osob neopustila svou zemi na základě svobodného plánu, ale pod vlivem života ohrožujících okolností a do své vlasti se nemůže svobodně vrátit, protože by jí nebo její rodině hrozilo vážné nebezpečí.
- **Migrant** – tento výraz naopak odkazuje k **migraci více či méně dobrovolné**, a to i za situace, kdy ekonomický stav země původu je neutěšený a jejím obyvatelům se nedostává základních potřeb jako je jídlo nebo nezávadná voda. Je bezpochyby jasné, že mnoho těchto migrantů nemá příliš na výběr, chtějí-li se vymanit ze začarovaného kruhu chudoby a stagnace, nicméně i v takové situaci případným návratem zpět do své země migrantovi nehrozí bezprostřední ohrožení života, perzekuce nebo smrt.

Směšování ekonomických migrantů a uprchlíků velmi často vede ke **vzniku zavádějících slovních patvarů** jako je hojně užívaný výraz „ekonomický uprchlík“, v důsledku čehož dochází ke zpochybnování institutu mezinárodní ochrany jako takové a upadá veřejná podpora jejího užití v případě lidí, kteří opravdu prchají. Zároveň je důležité v debatách usilovat o popisování situací a kontextů a o opakované připomínání skutečnosti, že migrace do ČR nabývá různých podob, že nejde jen o *žadatele o mezinárodní ochranu* nebo *ekonomické migranty*, ale i o studentskou migraci, migraci za účelem sloučení rodiny nebo o dočasnou migraci tzv. *expatů*.¹⁹⁸

Je si také třeba uvědomit, že ne vždy ti, o nichž hovoříme, jsou *migranti* (tj. ti, co migrovali), nebo *cizinci* (ti, co nemají české státní občanství), a proto není ani jeden z těchto výrazů vhodné použít. Velmi často jsou takto **chybně označováni tzv. druhogenerační „migranti“**, tedy potomci migrantů, kteří ale mnohdy sami nikam nemigrovali a navíc mají českou státní příslušnost – nejčastěji jde o Vietnamce. Hovořit o druhogeneračních Vietnamcích jako o cizincích nebo migrantech, nikoliv

Na používání slov záleží. Pojmy označující migrující osoby se často používají nahodile a nepřesně. Je třeba důsledně rozlišovat mezi uprchlíkem a migrantem a vyvarovat se zavádějícím spojením jako „nelegální migrant“ nebo „ekonomický uprchlík“.

¹⁹⁷ Tamtéž, str. 28.

¹⁹⁸ Pro slovník migraciologických pojmů viz např. Freidingerová, T. (ed.), *Manuál pro vyučující žurnalistiky aneb píšeme o migraci* (Člověk v tísni, 2017)

jako o Čechách *vietnamského původu* nebo českých obyvatelích vietnamského původu, tudíž implikuje pocit, že jsou v české společnosti stále něčím exotickým či cizorodým.

Dalším **problematickým termínem s negativními konotacemi je výraz „nelegální i/migrant“** nebo ještě silněji „*nelegál*“, či obsahově zcela zavádějící výraz „*nelegální uprchlík*“. Smysl všech těchto výrazů je v odborné debatě, ale i v zahraničních médiích zpochybňován především proto, že **žádná osoba sama o sobě nemůže být nelegální** (neboli nezákonná). Pouze činnost, kterou vykonává nebo se jí dopouští, lze označit za nelegální či nezákonnou. Světové tiskové agentury i velká americká média se proto zavázala výraz „*illegal immigrant*“ (nelegální migrant) a jemu podobné výrazy vedoucí k další stigmatizaci migrujících osob nepoužívat.¹⁹⁹ V ČR zatím obdobný krok v redakční politice žádné médium (veřejně) neučinilo, ale například v článcích publikovaných Českou tiskovou kancelář (ČTK) se čtenáři mohou stále častěji setkat s korektnějším výrazem *neregulérní migrant*. Nicméně poté, co text převezmou mainstreamová média, do textů se opět dostává označení „*nelegální*“.

Na úrovni EU se otázkou problematičnosti výrazu „*nelegální migrant*“ zabývá síť *The Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants* (PICUM), která sdružuje 162 organizací (neziskových organizací, univerzit, odborů aj.) z více než 32 zemí, včetně ČR. V roce 2014 PICUM vydala doporučení *Words Matter* (v překladu: *Na slovech záleží*) jak s termínem pracovat a jakými alternativními výrazy jej nahradit.²⁰⁰ Jako hlavní argumenty proti užívání termínu ve veřejném, mediálním i politickém diskurzu uvedla: „*Být osobou bez oprávnění k pobytu ve většině zemí neznamená, že se daná osoba dopustila trestného činu. Jelikož pobyt bez oprávnění nepředstavuje provinění proti osobám, majetku ani národní bezpečnosti, spadá tento stav pod správní právo, nikoliv trestní. Nicméně dokonce i v zemích, kde porušení imigračních zákonů představuje trestný čin, spáchání trestného činu samo o sobě nedělá z nikoho „nelegálního“ člověka.*“ PICUM dále dodává, že „*přívlastek „nelegální“ líčí migranty jako nečestné zločince nezasluhující ohledy, kteří představují hrozbu pro veřejné blaho. Tento pohled legitimizuje používání represivních opatření, donucovacích prostředků a trestů, které mají migranty bez oprávnění k pobytu odradit od vstupu na území.*“ Proti užívání přívlastku nelegální hovoří též fakt, že dle **čl. 13 Všeobecné deklarace lidských práv** má každý právo stát se migrantem, resp. „**každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země**“. Tedy není možné říci, že někdo je oprávněným migrantem a někdo jiný nikoliv.

V českém jazykovém kontextu neexistuje jednotný názor na to, jaký termín by bylo nejvhodnější užívat namísto spojení „*nelegální migrant*“. Podle některých odborníků to souvisí s nedostatečnou tematickou slovní zásobou a neohebností češtiny, v jejímž překladu některé anglické termíny jako *např. „illegal“, „irregular“, „undocumented“, „unauthorised“, „clandestine“, „spontaneous“*, mohou působit poněkud uměle.²⁰¹ Nabízí se právní termín *cizinec bez oprávnění k pobytu*. Můžeme namítnout, že se jedná o krkolomné a příliš dlouhé spojení, pro novinářinu zcela nevhodné. Na druhou stranu ani o lidech, kteří se dopustí dopravní nehody a nemají řidičské oprávnění, média nereferejí jako o nelegálním řidiči, ale jako o osobě bez řidičského oprávnění. PICUM doporučuje v českém prostředí namísto přívlastku „*nelegální migrant*“ používat právě výrazy „**osoba bez oprávnění k pobytu**“, „**neoprávněně pobývající**“ či **neregulérní (osoba/migrant/cizinec)**“.²⁰²

9. 4. Podpora médií v kultivaci veřejné debaty o migraci

Zástupci NNO, státní správy nebo samospráv (a paradoxně i příznivci konspiračních teorií), kteří vnímají veřejnou debatu o migraci jako zkreslující, nepřesnou a nevyváženou, z této skutečnosti často viní média a obviňují je z honby za senzaci, z podléhání politickým vlivům nebo z pouhé neschopnosti najít si relevantní informace. I když se tyto nešvary skutečně mohou vyskytovat, **každodenní realita novináře je složitější**. Podfinancované redakce, nedostatek času na rešerše, nutnost velmi rychle se

Novináři pracují v nelehkých podmínkách, lepší než jejich práci kritizovat je podpořit je. Zástupcům NNO a samospráv prospěje, když si k tomu osvojí několik základních dovedností.

199 Jako první k závazku přistoupila tisková agentura The Associated Press v roce 2013, později se k ní připojila další americká média jako ABC, The Huffington Post, NY1 apod.

200 *Words Matter* (PICUM, 2017): <http://picum.org/words-matter/>.

201 Drbohlav, D. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: Česko v evropském kontextu*. (Karolinum, 2009).

202 *Words Matter* (PICUM, 2017):

http://picum.org/Documents/WordsMatter/Words_Matter_Terminology_FINAL_March2017.pdf.

zorientovat v neznámé oblasti a často také problém najít migranty ochotné se do médií vyjadřovat – to vše vede k tomu, že redaktoři nemají kapacity na to se v tématu migrace hlouběji zorientovat a aktivně vyhledávat příběhy a respondenty v terénu. Často jsou spíše odkázáni na agenturní zprávy nebo jednotlivce a organizace ochotné jim kdykoli poskytnout komentář.

Nevládání organizace a samosprávy, které mají zkušenosti s integrací migrantů a uprchlíků, stejně jako odborná veřejnost, by proto neměly média pouze kritizovat a oponovat jim, ale **podporovat je v tvorbě kvalitního, informačně bohatého a vyváženého obsahu**. Přitom by se měly držet několika obecných zásad, které platí obecně pro PR a komunikaci s novináři a uplatnit je při práci s tématy migrace a integrace:

- **Orientovat se v profilech médií:** pro dobrou komunikaci o jakémkoli tématu je důležité vědět, jak k němu to které médium přistupuje, jak ho „rámuje“, kdo z jejich komentátorů se k tématu nejčastěji vyjadřuje a kteří novináři na něm pracují. Snáze je tak možné pochopit, co média v oblasti migrace zajímá a na které jejich redaktory se konkrétně obracet.
- **Nahlížet na diskutovaná témata také z perspektivy novináře a diváka/čtenáře:** k tomu je vhodné vyhledávat zajímavé příběhy a nové úhly pohledu, sledovat, jaká témata v oblasti migrace a integrace jsou právě aktuální, hojně diskutovaná a mediálně zajímavá a k nim také vztahovat kýžená sdělení vyplývající z činnosti NNO či samospráv.
- **v tím se snáze dosáhne toho, že v médiích zazní i hlas osob s příslušnou odborností či osobní zkušeností v diskutovaném tématu, který může vyvážit vyjádření těch, kterým právě expertíza nebo přímá zkušenost chybí.**
- **Stanovit si strategický plán:** komunikace s médii o tématech migrace a integrace se často skládá z pouhých reakcí na dotazy novinářů, výroky politiků a veřejných činitelů nebo na aktuální dění. To je rozhodně důležité, zároveň je však dobré udělat si jasno v tom, čím mohou jednotlivé NNO či aktivní samosprávy samy přispět do veřejné debaty. V praxi se osvědčuje sestavit si strategický plán pro komunikaci s médii a v něm si stanovit např. jaké problémy jsou pro nás zásadní, jaké informace chceme sdělit širší veřejnosti a jaká řešení navrhuje. Současně je potřeba určit si cílové publikum, jeho potřeby a obavy, používané komunikační kanály, časový plán pro realizaci konkrétních kroků, atd.
- **Ovládat základy PR:** menší NNO i samosprávy si často nemohou dovolit zaměstnat odborníka na PR, nebo řada lidí se také mylně domnívá, že komunikace s médii nevyžaduje zvláštní znalosti či odbornost. Přitom základy PR ohledně tvorby a podoby tiskových zpráv, zpravodajských hodnot, péče o mailinglist či udržování dobrých vztahů s novináři lze získat poměrně snadno z příruček o mediální komunikaci nebo se to naučit v speciálních kurzech PR.²⁰³
- **Vyhýbat se polarizaci:** debata o migraci je v ČR silně polarizovaná. Média, ať už v upřímné snaze o objektivitu nebo ze zájmu o senzaci, často poskytují prostor těm nejradikálnějším názorovým proudům na obou stranách spektra. Takto utvářený veřejný prostor nevytváří dobré prostředí pro věcnou debatu a předávání informací – a už vůbec ne pro hledání řešení. Je proto zcela na místě mít pochopení pro obavy a nejistotu lidí i v případě, že podle zkušeností zainteresovaných osob nebo dostupných informací nemají reálný základ, a zaměřovat se spíše na navrhování konstruktivních řešení pro konkrétní situaci.
- **Zachovávat autentičnost:** opírat svou argumentaci o čísla, statistiky a výzkumy, ale současně mít na zřeteli, že postoje veřejnosti jsou často zakotvené v emocích a hodnotách a rovněž se nebát vyjádřit emoce či vysvětlit důvody svých aktivit nebo postupů.
- **Důraz na srozumitelnost:** migrace a integrace jsou velmi komplexní témata – snad i proto jsou lidé v souvislosti s nimi obzvláště náchylní k tomu uvěřit konspiracím a snadným řešením. Tím spíše je nutné naučit se komunikovat o tématu co nejsrozumitelněji, vyhýbat se odborným výrazům, které nejsou všeobecně známé, ale především nepoužívat projektový a administrativní jazyk (složitě bude vysvětlovat např. *integrační opatření* pro někoho, kdo o tom nikdy předtím

203 Např. Marthoz, Jean Paul. How to communicate. Strategic communication on migration and Integration. (King Baudouin Foundation, 2006): <https://www.kbs-frb.be/Virtual-Library/2006/294956>; Blog Jana Tomandla, Jak oslovit média: <https://jakoslovitmedia.cz/>.

neslyšel (proto není dobré vůbec takový výraz ve veřejné debatě používat), soustředit se na podstatné a také na to, jaký rozměr daného tématu je relevantní pro cílovou skupinu.

- **Nahrazovat “multikulti” prezentace:** NNO i obce se zcela běžně snaží veřejnosti přiblížit život migrantů prostřednictvím jídla, zpěvu a tance. Multikulturní festivaly mají výhodu v tom, že jsou poměrně atraktivní a populární. Pokud však nabízejí výhradně prezentaci cizinců prostřednictvím jejich *odlišné* kultury, mohou vést k jejich exotizaci a zdůraznění kulturních rozdílů. Lidé se přijdou pobavit a ochutnat něco netradičního, ale odejdou s dojmem, že migranti jsou lidé, kteří tančí v krojích a vaří exotické pokrmy. Nicméně, i běžné kulturní akce v obci mohou skvěle posloužit jako prostor ke skutečnému setkání, rozhovoru a společným aktivitám (např. na výročních oslavách založení obce může být i stánek s vietnamskými specialitami, protože mezi obyvateli obce jsou také Vietnamci). Rovněž tak pozitivně působí představení cizinců prostřednictvím toho, co je s místními spojuje nebo co odráží jejich běžný život. Například rozhovor v místním deníku s Vietnamcem – vášnivým rybářem o jeho úlovcích, nebo s Ukrajinkou o tom, jak začala v ČR podnikat, můžou být cestou jak ukázat, že tito lidé jsou součástí české společnosti a mají s námi společného víc, než si myslíme.
- **Dát migrantům hlas:** z výzkumů představených výše vyplývá, že o migraci a integraci v médiích většinou mluví politici nebo mluvčí vládních institucí, někdy odborníci, ale jen v minimální míře migranti či uprchlíci samotní. Organizace, které s nimi pracují, se mohou pokusit tuto nerovnováhu aspoň částečně vyrovnat tím, že budou pojítkem mezi médii a migranty a budou novinářům při oslovování těchto osob pomáhat. Je pochopitelné, že řada z nich se zdráhá veřejně vystoupit a obává se negativních reakcí. To je třeba respektovat. Zároveň je potřeba jim vysvětlit, k čemu je dobré, když se jejich hlas a osobní příběhy v médiích objeví.

9. 5. Užitečné odkazy a materiály

► Příklady osvětových kampaní nevládních organizací v ČR

Název	Téma	Realizátor	Období	Čím je kampaň zajímavá?	Další informace
Kampaň za férové zdravotní pojištění pro všechny migranty	Prosazení možnosti se účastnit na veřejném zdravotním pojištění pro všechny migranty	Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty, Nesehnutí	2011–2013	<ul style="list-style-type: none"> • snaha o systémové změny v sociální oblasti • medializace • spojení různých organizací a aktérů • využití advocacy, medializace osobních příběhů, komiksu a další 	www.migrac-nikonsorcium.cz/wp-content/uploads/2016/03/KNO-zdravotni-pojisteni-cizincu-web.pdf
Cizinky na úklid	Placená práce v domácnosti a situace žen-migrantek, které ji vykonávají	SIMI, Člověk v tísni,	2013–2014	<ul style="list-style-type: none"> • podařilo se dostat dosud opomíjené téma do širšího povědomí • kreativní kampaň: fiktivní agentura na najímání pracovníků v domácnosti, po odhalení spuštěna informační kampaň (2. místo v soutěži Koule) • spojení s výzkumem, jehož výsledky se šířily díky pozornosti, kterou kampaň vzbudila 	www.pracovnice-vdomacnosti.cz/ www.facebook.com/Cizinkyauklid/
Češi a cizinci – mluvmespolu!	Časté nešvary v komunikaci Čechů s cizinci	Centrum pro integraci cizinců	2015–2016	<ul style="list-style-type: none"> • využití videí a humoru k upozornění na nešvary v komunikaci a každodenních setkáních Čechů s cizinci (např. video „Vietnamcům se netyká“) 	www.dobrekonce.cz/nase-informacni-a-osvetove-kampane/cesi-a-cizinci-mluvmespolu-2/
Jsmeto my	Vytvoření platformy organizací a jednotlivců, kteří chtějí podpořit kultivovanou debatu o migraci	OSF, SIMI Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty	2016–2017	<ul style="list-style-type: none"> • videa se známými osobnostmi, které dělají anketu na ulici (otázky rozvíjející schopnost empatie s uprchlíky) • podpora debat v regionech ČR • rozvoj dovedností v mediální komunikaci pro NNO a migranty 	www.jsmetomy.cz

► Příklady osvětových kampaní na lokální úrovni

Název	Téma	Realizátor	Období	Čím je kampaň zajímavá?	Další informace
Anti rumours	Vyvracení nejčastějších mýtů o migrantech a uprchlících	město Barcelona, Španělsko	2014–2015	<ul style="list-style-type: none"> • využití potenciálu na lokální úrovni, kde dochází ke skutečnému kontaktu a kde integrace probíhá, síťování aktérů • trénink multiplikátorů (majitel obchodu, učitel, vedoucí sportovního oddílu apod.) jak reagovat na mýty • kreativní metody: komiks, graffiti aj. • kampaň převzala i další evropská města, např. Norimberk 	www.antirumores.com/eng/project.html https://ec.europa.eu/migrant-integration/intpract/barcelona-anti-rumours-campaign
Praha – metropole všech	Integrace cizinců v Praze, soužití	Magistrát hl. m. Prahy, Integrační centrum Praha (ICP)	2016–2017	<ul style="list-style-type: none"> • kampaň Mezi svými: snaží se nabolovat stereotypy pomocí pozitivní zpětné vazby cizinců vůči Čechům, příběhy cizinců žijících v Praze • webový portál pro cizince a o cizincích v Praze www.prahametropolevsech.eu 	www.icpraha.com/praha-metropole-vsech/ www.metropolevsech.eu

9. 6. Použité zdroje

Drbohlav, D. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: Česko v evropském kontextu*. (Karolinum, 2009).

Eurobarometr č. 469 on „*Integration of Immigrants in the European Union*“. (European Commission, 2018): <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyky/2169>.

Freidingerová, T. (ed.), *Manuál pro vyučující žurnalistiky aneb píšeme o migraci* (Člověk v tísni, 2017): <https://www.clovekvtisni.cz/the-module-lecture-guide-manual-pro-vyucujici-zurnalistiky-aneb-piseme-o-migraci-674pub>.

Graf, S., Bilewicz, M., Finell, E., Geschke, D. *Nouns Cut Slices: Effect of Linguistic Forms on Intergroup Bias*. *Journal of Language and Social Psychology* 32/1 (2012): s. 62–83.

Lebeda, P., Menšíková, V. (eds.), *Proč uprchlíci jítí naše emoce? Narativy související s migrací a uprchlictvím v české společnosti a nahlédnutí za ně*. (Glopolis, 2017).

Lokšová, T. *(Ne)přítomní uprchlíci: Mediální obraz dění v Králikách a na Moldavě*. Výzkumná zpráva. (Multikulturní centrum Praha, 2016).

Marthoz, Jean-Paul. *How to communicate. Strategic communication on migration and Integration*. (King Baudouin Foundation, 2006): <https://www.kbs-frb.be/Virtual-Library/2006/294956>.

Tkaczyk, M., Pospěch, P., Macek, J.: *Analýza mediálního pokrytí uprchlické krize*. Výzkumná zpráva. (Masarykova univerzita v Brně, 2015).

UNHCR Viewpoint: „*Refugee*“ or „*Migrant*“ – *Which is Right?* (UNHCR, 2016): <http://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html>.

Words Matter (PICUM, 2017): <http://picum.org/words-matter/>.

Specifické postavení žadatelů o mezinárodní ochranu a osob s udělenou mezinárodní ochranou v ČR

Pavla Merhautová, Organizace pro pomoc uprchlíkům, z. s.

Azyl a uprchlictví jsou pojmy, které si jsou svým účelem velmi blízké – oba plní humanitární účely s cílem ochránit cizince před pronásledováním státními orgány založeném na nejrůznějších důvodech. Podle aktuálních právních definicí azyl spolu s doplňkovou (subsidiární) ochranou spadají pod pojem **mezinárodní ochrana** (MO). Přijímání žadatelů o MO a její udělování jsou jak pro Evropskou unii, tak i pro Českou republiku stálým a aktuálním problémem. V této souvislosti členské státy EU již dvacet let usilují o shodu na společném a efektivním azylovém systému. Nicméně: vyspělé státy, ČR nevyjímaje, mají vytvořený propracovaný systém pro samotné přijímání uprchlíků a dále pak také pro zajištění jejich základních potřeb během azylového řízení. Pro osoby s udělenou MO pak existuje ucelený integrační program, který má pomoci usnadnit průběh jejich trvalého usazování se v ČR.

10.1 Základní charakteristiky institutu mezinárodní ochrany

Právní úprava v otázkách azylu/mezinárodní ochrany je značně roztržštěná a její těžiště neleží v českých zákonech, ale především v evropském a mezinárodním právu. Základní pravidla a principy v této oblasti zakotvují **mezinárodní smlouvy**, a to *Úmluvou o právním postavení uprchlíků (tzv. Ženevská úmluva* z roku 1951) a k ní se vážící *Protokol o právním postavení uprchlíků (tzv. Newyorský protokol* z roku 1967). Dnes institut azylu/uprchlictví v nějaké podobě uplatňuje 148 států světa, často v podobě ústavních zákonů.²⁰⁴ Česká republika jej zakotvuje v **čl. 43 Listiny základních práv a svobod**, podle kterého „Česká republika poskytuje azyl cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod. Azyl může být odepřen tomu, kdo jednal v rozporu se základními lidskými právy a svobodami.“

Pro oblast azylu jsou zásadní a v dnešní době také hojně diskutované k tomu příslušné právní **předpisy evropského práva**. Právo na azyl zde garantuje především **čl. 18 Listiny základních práv Evropské unie**. S ohledem na otevřené hranice Schengenského prostoru a svobodu pohybu se však státy EU dohodly na společném přístupu k azylu a vytvořily **Společný evropský azylový systém** (CEAS), který sestává ze souboru směrnic a nařízení, jež mají za cíl sjednotit minimální standardy týkající se azylu, ale zároveň ponechat pravomoci členským státům EU, na jejichž základě si budou moci stanovit vlastní postupy pro udělení a odnětí mezinárodní ochrany. Byl to právě CEAS, který pojem „azyl“ nahradil pojmem „mezinárodní ochrana“, neboť ten v sobě zahrnuje více druhů ochrany cizinců než pouze právo azylu, zejména doplňkovou ochranu (viz níže).²⁰⁵

Pravidla pro udělování mezinárodní ochrany v ČR jsou upravena mezinárodními smlouvami, evropským právem a vnitrostátním zákonem o azylu. Existují dvě základní formy udělené MO: azyl a doplňková ochrana.

²⁰⁴ Více k tomu na stránkách MV:

<http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/nase-hlavni-temata-mezinarodni-ochrana-mezinarodni-ochrana.aspx>.

²⁰⁵ Více ke Společnému evropskému azylovému systému na stránkách Evropské komise zde:

https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en.

Základním **vnitrostátním právním předpisem** ve věci řízení o udělení MO, postavení žadatelů o udělení MO i osob s udělenou MO (uznaných azylantů a osob s doplňkovou ochranou) v ČR je zákon o azylu.²⁰⁶ Tento zákon rovněž definuje **dvě možné formy udělované mezinárodní ochrany v ČR** (a také v EU), a to:

10. 1. 1. AZYL

Azyl je trvalá forma mezinárodní ochrany a uděluje se cizinci, u něhož se v řízení o MO prokáže, že „**je pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo má odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo, v případě že je osobou bez státního občanství (BSO), ve státě jeho posledního trvalého bydliště.**“²⁰⁷

Dalším důvodem udělení azylu může být **sloučení s rodinným příslušníkem** (manželem, nezletilým dítětem nebo v případě nezletilého dítěte s rodičem), kterému již byl azyl udělen.

Azyl lze udělit i pro takzvané **humanitární důvody**. Na humanitární azyl není právní nárok a je čistě na uvážení ministerstva vnitra, komu jej udělí a z jakých důvodů.²⁰⁸ Smysl tohoto institutu spočívá zejména v tom, aby rozhodující správní orgán měl možnost azyl poskytnout i v situacích, na něž sice nelze aplikovat žádnou z možností předpokládaných taxativními výčty v zákoně o azylu, ale v nichž by bylo přesto „nehumánní“ azyl neposkytnout. Správní orgán díky tomu může zareagovat nejen na případy, jež byly předvídatelné v době přijímání zákona jako obvyklé důvody udělování humanitárního azylu (např. u osob zvláště těžce postižených či nemocných, u osob z oblastí postižených humanitární katastrofou, ať už způsobenou lidskými či přírodními faktory), ale i na mimořádné situace, jež předvídatelné nebyly a v nichž by bylo odmítnutí udělení azylu výrazem nerespektování lidskoprávních či morálních základů společnosti.

10. 1. 2. DOPLŇKOVÁ OCHRANA (DO)

Tato dočasná forma MO se udělí cizinci, který „**nesplňuje důvody pro udělení azylu, bude-li v řízení o MO zjištěno, že v jeho případě jsou důvodné obavy, že pokud by byl cizinec vrácen do státu, jehož je státním občanem, nebo státu svého posledního trvalého bydliště (u osob BSO), by mu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy, tj. uložení nebo vykonání trestu smrti, mučení nebo nelidské zacházení, vážné ohrožení z důvodu ozbrojeného konfliktu, nebo by takové jeho vycestování bylo v rozporu s mezinárodními závazky ČR.**“²⁰⁹ Doplňková ochrana může být rovněž udělena z důvodu **sloučení s rodinným příslušníkem** (manželem, nezletilým dítětem nebo v případě nezletilého dítěte s rodičem), kterému již byla doplňková ochrana udělena.

Doplňková ochrana je na rozdíl od azylu udělována **na dobu určitou**, po kterou hrozí vážná újma, nejméně však na 1 rok.²¹⁰ Po této době je přezkoumáváno, zda trvají důvody, pro které byla udělena. V případě, že důvody trvají, je její platnost prodloužena. O její prodloužení je třeba požádat nejpozději 30 dnů před uplynutím doby, na niž je DO udělena.

Z hlediska **množství případů udělení mezinárodní ochrany** lze mluvit spíše o marginálních počtech. K 31. 12. 2017 bylo v ČR pouze 2144 osob s udělenou MO (tj. 0,03 % z celkové populace ČR).²¹¹ Ročně Česká republika přijme okolo tisícovky žádostí o udělení MO, přičemž jen v malé části z nich rozhodne pozitivně. Například v roce 2017 bylo přijato 1086 žádostí a 147 osobám byla udělena mezinárodní ochrana. Držitelé MO pocházeli z následujících zemí: Sýrie (28 osob), Ukrajina (24 osob), Irák (13 osob), Uzbekistán (13 osob), Jemen (7 osob), atd. V těchto údajích jsou započteny jak jednotlivé dospělé osoby, tak i rodiny s dětmi, které přišly do ČR hledat bezpečí.²¹²

206 Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, v platném znění.

207 Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, § 12.

208 Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu; § 14.

209 Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu; § 14a.

210 Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu; § 53a.

211 Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území ČR v roce 2017: Tabulková část zprávy (OAMP, 2018): <http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/vyrocní-zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace.aspx>.

212 Pro podrobné statistické informace o MO viz stránky MV: <http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/mezinárodní-ochrany.aspx>.

10. 2. Azylové řízení a práva žadatelů o udělení mezinárodní ochrany

Mezinárodní ochrana se uděluje v **řízení o udělení mezinárodní ochrany** (známé též jako azylové řízení), v němž se o azyl i doplňkovou ochranu žádá společně, a to **podáním žádosti o mezinárodní ochranu**. Žádost o MO může být podána v těchto místech na území ČR:

- v přijímacím středisku Správy uprchlických zařízení (SUZ) v Zastávce u Brna a na Letišti Václava Havla;
- v nemocnici;
- na oddělení cizinecké policie;
- v zařízení pro zajištění cizinců SUZ (aktuálně v obcích Balková, Bělá-Jezová, Vyšší Lhoty).

Po přijetí žádosti o MO vede s každým žadatelem za přítomnosti tlumočnicka **pohovor** pracovník OAMP. Žadatel o udělení MO také prochází různými zdravotními vyšetřeními, aby se zamezilo případnému rozšíření infekčního onemocnění. Po celou dobu pobytu v **příjímacím středisku** nesmí žadatel toto zařízení opustit. Průměrná doba pobytu v tomto typu zařízení je asi jeden týden.

Pro účely prokazování totožnosti a statusu žadatele o udělení MO v průběhu správního řízení je žadateli **vystaven průkaz žadatele o udělení MO**. Po dobu řízení o MO je žadatel **povinen setrvat na území ČR**. Po absolvování všech vstupních procedur je žadatel převezen do jednoho z **pobytových středisek SUZ** (v obcích Kostelec nad Orlicí a Havířov), kde může pobývat po celou dobu řízení ve věci jeho žádosti o udělení MO. Pobytové středisko (PoS) mohou žadatelé opouštět za podmínek stanovených zákonem o azylu.

Žadatel o udělení MO má v uprchlickém zařízení, v němž je hlášen k pobytu, **právo na poskytování** ubytování, stravy a jiných služeb (např. psychologa, výuky češtiny aj.) a za podmínek stanovených zákonem o azylu i na příspěvek ve výši životního minima (v případě, že nevyužívá stravování v zařízení). Ve střediscích je k dispozici dětské centrum, výtvarná dílna, knihovna, čajovna, hřiště, sportovní vybavení a klienti se mohou účastnit různých kulturních akcí a výletů. Pro žadatele ubytované v PoS jsou organizovány **kurzy českého jazyka**. Děti jsou po příchodu do PoS umístěny do místních škol.

Po předložení písemné žádosti a dokladu o zajištění ubytování lze žadateli umožnit **ubytování na soukromé adrese** a za určitých podmínek poskytnout i finanční příspěvek, který se vyplácí na dobu nejvýše tři měsíců a který je určen k překonání problémů v začátcích pobytu mimo azylové zařízení. Pokud je žadatel o udělení MO hlášen mimo pobytové středisko po dobu přesahující 365 dní, má **nárok na dávky** ze systému státní sociální podpory (viz kapitola 4).

Během řízení mohou žadatelé o MO pobývat v uprchlickém zařízení a v omezené míře požívat dalších práv a služeb státu. Pracovat je možné po 6 měsících v řízení a o dávky žádat po roce života mimo azylové středisko. Období čekání bývá pro žadatele psychicky velmi náročné a může vést až k tzv. **táborovému syndromu**.

Žadatelé spadají do skupiny pojištěnců, jejichž **zdravotní pojištění** je hrazeno státem ze systému veřejného zdravotního pojištění.²¹³ **Zapojení na pracovní trh** je možné až po uplynutí doby 6 měsíců od podání žádosti o udělení MO, a to po vyřízení pracovního povolení.²¹⁴ Žadatelé také mohou **uzavírat sňatek na území ČR** a platí při tom pro ně výjimka ohledně doložení dokumentů potřebných k uzavření sňatku, které si z důvodu svého právního postavení nemohou vyžádat ze země původu.²¹⁵

V případě uznání žádosti je žadateli **udělena mezinárodní ochrana** formou azylu nebo doplňkové ochrany. V případě zamítnutí žádosti má žadatel právo podat **žalobu proti rozhodnutí** OAMP MV ke krajskému soudu. V případě, že soud potvrdí rozhodnutí ministerstva, má žadatel právo **podat kasační stížnost** k Nejvyššímu správnímu soudu. OAMP disponuje v první instanci lhůtou 6 měsíců pro vydání rozhodnutí. Ovšem v případě, že nerozhodne, může se řízení prodloužit o dalších 9 měsíců. Není nicméně výjimkou, že **žadatel může v řízení setrvat i několik let**, a to zejména v případech, kdy dojde i na podání žaloby proti negativnímu rozhodnutí ministerstva.

Během řízení mohou žadatelé o MO pobývat v uprchlickém zařízení a v omezené míře požívat dalších práv a služeb státu. Pracovat je možné po 6 měsících v řízení a o dávky žádat po roce života mimo azylové středisko. Období čekání bývá pro žadatele psychicky velmi náročné a může vést až k tzv. **táborovému syndromu**.

²¹³ Viz zákon o veřejném zdravotním pojištění č. 48/1997 Sb., v platném znění; § 7, odst. 1.

²¹⁴ Viz zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., v platném znění; § 97 písmeno e).

²¹⁵ Viz zákon o matrikách, jména a příjmení č. 301/2000 Sb., v platném znění; § 35 odst. 5.

Toto období je pro žadatele o MO velmi psychicky náročné, poněvadž se jedná o období velké nejistoty, kdy žadatel neví, zda bude deportován zpět do země svého původu (nebo země, pro niž má platné vízum, nebo kde pro něj platí bezvízový styk), nebo zda bude moci začít nový život v nové zemi. O to obtížnější může situace být, pokud o MO žádá rodina s dětmi. Toto období čekání může vést až k tzv. **táborovému syndromu**, který se vyznačuje pasivitou, apatií až depresí, v ojedinělých případech až agresivitou. Tento psychický stav je důsledkem toho, že dospělý člověk nemůže dlouhodobě žít jako plnoprávný občan společnosti.

10.3 Práva osob s udělenou mezinárodní ochranou a Státní integrační program

Na institut mezinárodní ochrany je z pohledu zákona pohlíženo **jako na trvalý pobyt**. To znamená, že osoby s udělenou MO mohou využít následujících práv:

- **zaměstnání/podnikání** – přístup na trh práce mají za stejných podmínek jako občané ČR, tedy mohou být registrováni jako uchazeči o zaměstnání na Úřadu práce a k výkonu zaměstnání nepotřebují pracovní povolení;
- **zdravotní pojištění** – jsou zařazeni do systému veřejného zdravotního pojištění;
- **cestování po EU** – v rámci Shengenského prostoru mohou za turistickým účelem cestovat po dobu 180 dnů, a to bez víza, ale s vyřízeným s cestovním pasem, který jim vydá OAMP MV, a s průkazem o pobytu; ovšem v případě delšího pobytu v zahraničí si je nutné zjistit vízové podmínky ve vztahu k zemi původu;
- **sociální dávky** – mají právo účasti v dávkových systémech sociálního zabezpečení;
- **uzavření manželství** – taktéž na osoby s MO se vztahuje výjimka týkající se prominutí doložení nezbytných dokumentů potřebných k uzavření sňatku.²¹⁶

Pro usnadnění začátků v nové zemi a urychlení integrace do nové společnosti vytvořilo Ministerstvo vnitra integrační nástroj nazvaný **Státní integrační program (SIP)**.²¹⁷ Současný SIP byl schválen vládou s účinností k 1. 1. 2016 a v lednu 2017 schválila vláda jeho aktualizovanou podobu,²¹⁸ která lépe reaguje na potřeby procesu integrace. Realizaci SIP zajišťuje tzv. **generální poskytovatel** integračních služeb, kterým je v současnosti Správa uprchlických zařízení (SUZ). Smyslem SIP je především to, že přesně určené cílové skupině (tj. osobám s udělenou MO) je poskytována **asistence v pěti klíčových oblastech**: bydlení, zaměstnání, vzdělávání a v oblasti sociální a zdravotní.

Základem SIP je pak **individuální integrační plán**, což je základní dokument, popisující integrační cíle u konkrétní osoby a průběh integrace v uvedených klíčových oblastech integrace. Plán vzniká během pobytu v **integračním azylovém středisku (IAS)**, nebo v co nejkratší době po udělení MO. Je aktualizován podle průběhu integrace a potřeb dané osoby. Přímá účast oprávněné osoby je nezbytná. Integrační služby jsou poskytovány po dobu **nejdéle 12 měsíců**.

Jednotlivé oblasti plánu mohou obsahovat následující příklady asistence:

- **Oblast bydlení:**
 - zajištění bydlení formou nájemní nebo podnájemní smlouvy, popř. ubytovací smlouvy pokud je ubytování spojeno se zaměstnáním na dobu minimálně 1 roku;
 - v případě potřeby úhradu vstupních nákladů: provize realitní kanceláři maximálně do výše nájemného za jeden měsíc pronajímaného bytu, jednorázový a nevratný finanční příspěvek na zajištění bydlení;
 - úhrada prvního, příp. i druhého nájemného;
 - vybavení bytu nezbytným základním nábytkem a dalším zařízením;
 - stěhování oprávněné osoby do bytu, včetně úhrady nákladů na stěhování.

²¹⁶ Viz zákon o matrikách, jménu a příjmení č. 301/2000 Sb., v platném znění; § 35 odst. 5.

²¹⁷ Viz zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění; § 68 až 70.

²¹⁸ Viz usnesení vlády č. 954/2015 ze dne 20. 11. 2015 a usnesení vlády č. 36/2017 ze dne 16. 1. 2017.

Držitelé mezinárodní ochrany mají v ČR stejné postavení jako osoby s trvalým pobytem. K usnadnění jejich integrace do české společnosti slouží Státní integrační program. Jeho základem je **individuální integrační plán**, který popisuje integrační cíle u konkrétní osoby a průběh integrace v klíčových oblastech integrace.

- **Oblast zaměstnání:**
 - podání žádosti o zprostředkování zaměstnání – výsledkem je registrace na Úřadu práce;
 - hledání zaměstnání s využitím nabídek volných pracovních míst;
 - zajištění rekvalifikací;
 - zajištění dalších kurzů.
- **Oblast vzdělávání:**
 - začlenění dětí do základní školy v rámci povinné školní docházky;
 - zprostředkování studia na střední, popřípadě vysoké škole;
 - podání žádosti o uznání zahraničního středoškolského a vysokoškolského vzdělání a dokladů o něm (tzv. nostrifikace);
 - začlenění dětí do zájmových kroužků v rámci základní školní docházky;
 - začlenění dětí v rámci předškolního vzdělávání;
 - možnost účasti v **bezplatném jazykovém kurzu** s dotací 400 hodin výuky, a to v zařízeních SUZ i mimo ně. Kurz realizuje MŠMT, je skupinového nebo individuálního typu, trvá přibližně 6 až 12 měsíců a je zakončen zkouškou a vydáním osvědčení o jeho absolvování a o vykonání závěrečné zkoušky;
 - v případě zájmu zprostředkování nadstandardního jazykového kurzu (např. se zaměřením na zajištění zaměstnání).
- **Sociální oblast:**
 - asistence při podání žádostí o sociální dávky a o státní sociální podporu²¹⁹ a při dalších návštěvách ÚP;
 - asistence při podání žádosti o sociální dávky pomoci v hmotné nouzi²²⁰ a při dalších návštěvách ÚP.
- **Zdravotní oblast:**
 - registrace u zdravotních pojišťoven;
 - registrace u lékařů a asistence při jednotlivých návštěvách;
 - nákup a úhrada speciálních zdravotních pomůcek u handicapovaných osob.
- **Služby tlumočnicka** při jednáních na úřadech a s dalšími subjekty.

10. 4. Specifika sociální práce s žadateli o mezinárodní ochranu a jejichmi držiteli

Základní bariérou v integraci uprchlíků do českého prostředí je **neznalost jazyka**. Úspěšné osvojení nového jazyka se neodvíjí pouze od míry vůle učít se, ale také od jiných aspektů, jako je:

- země původu dané osoby – čeština a latinka je obtížnější pro osoby z arabských zemí;
- předchozí zkušenost s učením se cizímu jazyku a výukou jako takovou;
- přístup ke kurzům českého jazyka – výuka češtiny pro žadatele o MO není zakotvena v zákoně o azylu a výuka pro držitele MO byla v období od roku 2016 do roku 2018 vinou dodavatele kurzů v podstatě nefunkční;
- věk a také psychický stav dané osoby, který může být ovlivněn tzv. táborovým syndromem (viz výše), traumatickými zkušenostmi ze země původu nebo z doby během útěku (zneužívání, mučení, obchodování s lidmi atd.) a může se projevit až posttraumatickou stresovou poruchou či psychosomatickým onemocněním.

Při práci s osobami s uprchlickou zkušeností bychom neměli zapomínat na to, že se v nové zemi ocitly nikoli z vlastního dobrovolného rozhodnutí, nýbrž je sem přivedla obava z pronásledování nebo válečný konflikt. Pro integrační proces je přínosné, pokud jeví místní společnost o nové „obyvatele“ pozitivní společenský zájem.

²¹⁹ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění.

²²⁰ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění.

Při práci s osobami s uprchlickou zkušeností bychom neměli zapomínat na to, že **se v nové zemi ocitly nikoliv z vlastního dobrovolného rozhodnutí, nýbrž je sem přivedla obava z pronásledování nebo válečný konflikt**. Tyto osoby mohly ve své zemi původu zaujímat vysoké sociální postavení, často to jsou lidé s vyšším vzděláním a zde se najednou ocitají v pozici na nejnižším stupni společenského žebříčku, kdy jsou odkázáni na byrokratické procesy a rozhodování institucí, ke kterým mohou mít oprávněnou nedůvěru (instituce a vláda v zemi původního pobytu mohou být totiž příčinou útěku), jsou závislí na pomoci jiných osob a, v případě neznalosti jazyka, nejsou zpočátku schopni plné orientace v nové společnosti. V neposlední řadě přichází také řada nedorozumění, co se týče nového sociálního a kulturního prostředí, která mohou mj. vyvolat hodně zmatků a frustrací. To vše může negativně přispívat k tomu, jak se bude daná osoba integrovat do nové společnosti.

Je proto přínosné, pokud jeví místní společnost o nové „obyvatele“ pozitivní společenský zájem, takže se necítí izolováni a frustrováni z nového prostředí, a pokud mohou být podporováni v rámci státních integračních opatření a projektů neziskových organizací, jejichž jsou cílovou skupinou. Pamatujme na to, že někdy zdánlivý nezájem nebo odtažitost mohou pouze pramenit z ostychu mluvit řečí, kterou daná osoba dobře nevládne, ze zvykového chování vůči druhému pohlaví anebo z předchozích negativních zkušeností ze země původu či z nového prostředí.

Příklad z praxe 1: Podpora žadatelů o MO prostřednictvím kurzů českého jazyka a rekvalifikačních kurzů

*Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU) v Hradci Králové (www.opu.cz) realizovala projekt **Uplatnit se bez překážek**, který pro žadatele ubytované v PoS v Kostelci nad Orlicí nabízel kurzy českého jazyka a rekvalifikační kurzy. U tohoto projektu bylo patrné, jak velký má význam aktivní zapojení člověka do společnosti a jak takové zapojení (smysluplné využití času) může mít pozitivní vliv na zvládnutí dlouhodobého stresu, který provází čekání na rozhodnutí o udělení MO. Výsledky byly viditelné zejména u klientů, u nichž došlo ke zlepšení nejen českého jazyka, ale také se jim podařilo v krátké době po absolvování rekvalifikace najít vhodné zaměstnání.*

Příklad z praxe 2: Seznamování českých sousedů s kulturními tradicemi rodin přesídlených z Barmy

V rámci projektů **Nový začátek** a **Život v nové zemi** realizovanými OPU v letech 2008–2012 a projektů Barmského centra Praha (BCP, www.burma-center.org) byla poskytována asistence barmským rodinám v místech jejich nového bydliště. Sociální pracovník OPU s Barmským centrem Praha a v některých obcích i s místními církvemi a vedením obcí realizoval setkání s obyvateli obce, kteří se tak blíže seznámili s tradicemi, historií a současným děním v zemi původu jejich nových obyvatel. Tato setkání měla velmi příznivý vliv na integraci barmských uprchlíků do místní společnosti. Barmské centrum Praha navíc v následujících letech rozšířilo tato setkání o možnost účastnit se přípravy tradičních barmských pokrmů a tím přispělo k ještě vyšší návštěvnosti těchto akcí.

Příklad z praxe 3: Využití mentorské asistence v integračním procesu

Dobrovolníci OPU působí formou dlouhodobé spolupráce s klienty OPU všech pobytových kategorií jako mentoři, jejichž úkolem je podporovat usnadnění integrace klientů do české společnosti. Mentor se schází pravidelně s klientem po dobu minimálně 6 měsíců, během kterých s klientem procvičuje komunikaci v českém jazyce, seznamuje ho s českou kulturou, zvyky a místním prostředím, může ho doprovázet na úřady a další místa, kde klient pocituje jazykovou bariéru. Mentoringový program je také zaměřen na děti klientů, kterým nabízí pomoc s probíraným učivem a smysluplné trávení volného času.

Příklad z praxe 4: Zprostředkování kontaktu mezi žadateli a osobami s udělenou MO a českými občany, kteří jsou ochotni ubytování uprchlíkům poskytnout

Iniciativa **Uprchlíci vítejte** vznikla pod záštitou organizace Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) a propojuje poskytovatele a zájemce o bydlení. Nabízí ubytování lidem, kteří v ČR získali azyl či doplňkovou ochranu, nebo o mezinárodní ochranu požádali, nemají ovšem možnost si sami najít důstojné bydlení po opuštění hromadných uprchlických zařízení. Koordinátor těmto lidem zprostředkuje kontakt s osobami, které ubytování nabízejí skrze online aplikaci a pokud si budou vzájemně vyhovovat, mohou spolu začít bydlet. Bydlení se zprostředkovává alespoň na 6 měsíců, v ideálním případě na 1 rok.

10. 5. Příslušná právní úprava

Úmluva o právním postavení uprchlíků (tzv. Ženevská úmluva, 1951).

Protokol o právním postavení uprchlíků (tzv. Newyorský protokol, 1967).

Listina základních práv Evropské unie (čl. 18).

Společný evropský azylový systém (CEAS):

https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (čl. 43).

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a změně některých zákonů, v platném znění (zákon o azylu).

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, v platném znění.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění.

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, v platném znění.

Usnesení vlády č. 954/2015 ze dne 20. 11. 2015 a Usnesení vlády č. 36/2017 ze dne 16. 1. 2017, kterými byl schválen a následně aktualizován Státní integrační program.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění.

10. 6. Užitečné odkazy a materiály

Mezinárodní ochrana na stránkách Ministerstva vnitra: <http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/nase-hlavni-temata-mezinarodni-ochrana-mezinarodni-ochrana.aspx>.

Publikace pro žadatele o MO a držitele MO v různých jazykových verzích (Ministerstvo vnitra): <http://www.mvcr.cz/migrace/migrace-web-dokumenty.aspx>.

Leták Řízení o udělení MO v různých jazykových verzích (SIMI): <http://www.migrace.com/cs/podpora/ke-stazeni/prakticke-informace-pro-cizince>.

National Integration Evaluation Mechanism (NIEM PROJECT): www.forintegration.eu.

Státní integrační program (Správa uprchlických zařízení): www.integracniprogram.cz.

Přehled poskytovaných služeb Správy uprchlických zařízení: www.suz.cz.

Uprchlíci vítejte (nabídky ubytování, SIMI): www.uprchlici-vitejte.cz.

Konsorcium nevládních organizací
pracujících s migranty

www.migracnikonsorcium.cz